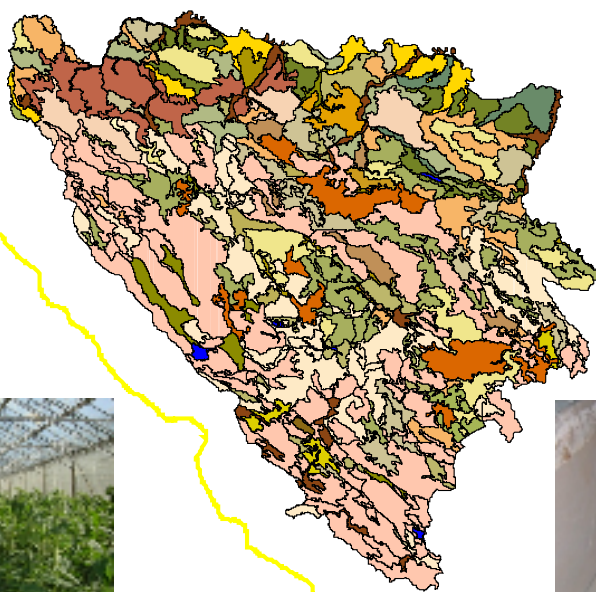

MINISTARSTVO VANJSKE TRGOVINE I EKONOMSKIH ODNOSA
BOSNE I HERCEGOVINE

IZVJEŠTAJ IZ OBLASTI POLJOPRIVREDE ZA BOSNU I HERCEGOVINU 2007. GODINA

*Godišnji izvještaj o stanju u sektoru poljoprivrede, prehrane i ruralnog
razvoja BiH*

RIJEČ MINISTRA

Poljoprivreda Bosne i Hercegovine je na prekretnici i suočava se s mnogim izazovima. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH ima obavezu da te izazove stavi u zajednički okvir kako bi se postigao novi konsenzus oko ciljeva koje BiH treba da postavi za svoju poljoprivredu, kreiranjem ambiciozne i uravnotežene poljoprivredne politike koja je sposobna da odgovori i ponudi rješenja izazovima u budućnosti. Globalizacijski procesi nisu zaobišli nijedan privredni sektor pa tako ni poljoprivredu. Problemi koje imaju bosanskohercegovački poljoprivrednici već su duže vrijeme u središtu interesa najšire javnosti, a ne samo državne administracije, udruženja poljoprivrednika, udruženja za zaštitu potrošača i drugih sličnih organizacija koje djeluju u sektoru. Svjedoci smo svjetske krize koja je sa sobom donijela veliku nestabilnost cijena. Uprkos trenutnom padu, stručnjaci su saglasni da će trend cijena hrane rasti, a da će se tržište dodatno liberalizirati. Neuravnoteženost između potencijala i ponude naše poljoprivrede i prehrambene industrije na domaćem i međunarodnom tržištu, ako želimo da podignemo konkurentnost domaćih proizvođača i unaprijedimo kvalitet življenja seoskog stanovništva, uslovljava zahtjeve za ozbiljnim reformama. Ubrzano približavanje BiH Evropskoj uniji razlog je još jačeg mobiliziranja svih zainteresiranih učesnika kako bi neizbježni reformski procesi u poljoprivredi osigurali održiv i prosperitetan razvoj poljoprivrede i ruralnih prostora u vremenu koje dolazi. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je u saradnji sa ministarstvima poljoprivrede Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Odjelom za poljoprivredu Brčko Distrikta BiH, pokrenulo određene strukturalne promjene u poljoprivredi. Ove godine je donesen neophodan Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju na državnom nivou, okvirni zakon, kojim se definiraju obaveze i zadaci koje sve institucije nadležne za poljoprivredu i ruralni razvoj trebaju realizirati. Naš je cilj Evropska unija i sve naše aktivnosti u oblasti regulative idu u tom pogledu. Harmonizacija je neophodna i preduzimamo aktivnosti čiji su rezultat velike promjene u sektoru. Institucije koje djeluju u oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja su u procesu reorganiziranja jer su ovi trenuci u kojima smo danas presudni. Pred nama su ozbiljna pitanja u ukupnoj privredi, pa tako i u poljoprivredi. Nije dovoljno biti kritičan, treba se uključiti i rješavati probleme. Potrebna su nam iskustva zemalja koje su nedavno prošle put koji nas čeka i zato nastojimo da kroz saradnju i postignuti partnerski odnos osiguramo podršku zemalja Evropske unije. U junu ove godine, potpisan je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). Sporazum je potpisan na neodređeno vrijeme s ciljem doprinosa ekonomskoj i političkoj stabilnosti Bosne i Hercegovine. Sklapanjem Sporazuma, BiH je potvrdila status zemlje potencijalnog kandidata. SSP na odgovarajući način uređuje odnose Bosne i Hercegovine s Evropskom unijom u sva tri stuba Unije: prvom, koji obuhvata ekonomske politike i zajedničko tržište, drugom, koji obuhvata zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, a također i trećem, koji obuhvata saradnju u pravosuđu i unutrašnjim poslovima.

Ovaj izvještaj daje pregled stanja poljoprivrede BiH u 2007. godini.

Poznavajući činjenično stanje, na kraju želim da istaknem da smo odlučni da i dalje ulažemo naše znanje i energiju u stvaranje boljih rješenja za izgradnju zajedničkih institucija i pouzdanog finansijskog i zakonskog okvira koji će poljoprivredi Bosne i Hercegovine donijeti bolje dane.

Ministar
Mladen Zirojević

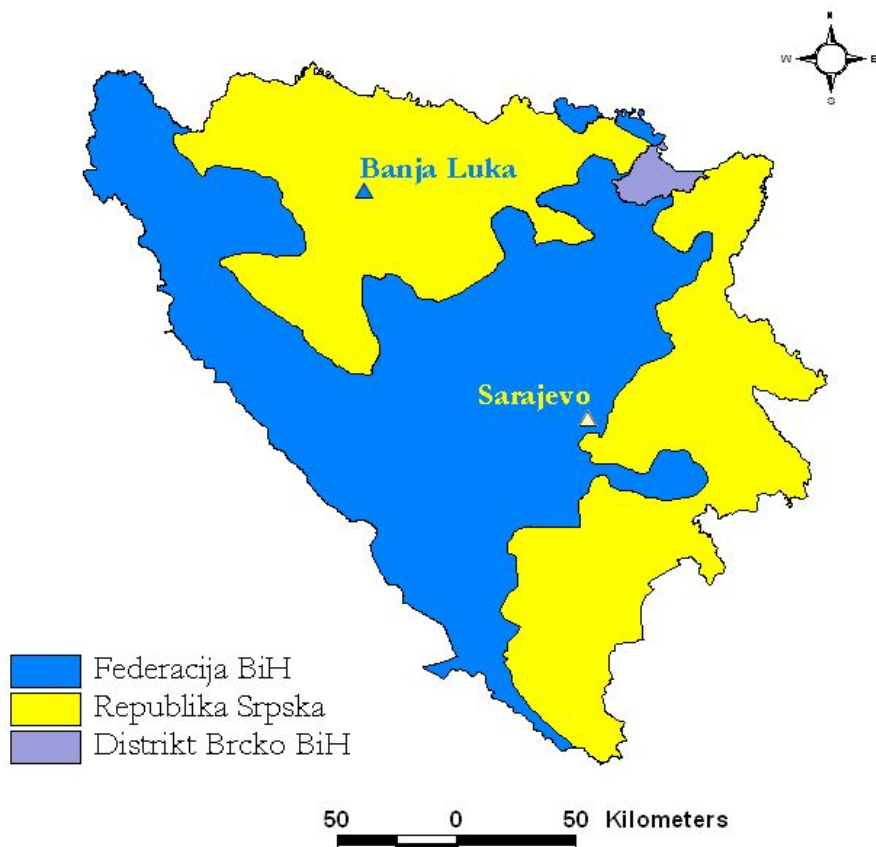
SADRŽAJ

BOSNA I HERCEGOVINA – PROFIL	4
1. KARAKTERISTIKE POLJOPRIVREDE	5
1.1. Poljoprivreda i prehrambena industrija u ekonomiji	5
1.2. Struktura zemljišta, poljoprivrednih gazdinstava i zaposlenost u poljoprivredi	6
2. POLJOPRIVREDNA I PREHRAMBENA PROIZVODNJA	7
2.1. Poljoprivredna proizvodnja	7
2.1.1. Proizvodnja žitarica	8
2.1.2. Proizvodnja voća	9
2.1.3. Potrošnja voća	10
2.1.4. Proizvodnja povrća	11
2.1.5. Potrošnja povrća	12
2.1.6. Industrijske kulture	13
2.1.7. Krmne kulture	14
2.1.8. Vinogradarstvo	15
2.2. Stočarska proizvodnja	16
2.2.1. Proizvodnja mesa	16
2.2.2. Potrošnja mesa	16
2.2.3. Proizvodnja mlijeka	17
2.2.4. Potrošnja mlijeka	18
2.3. Organska proizvodnja u BiH	19
3. PREHRAMBENA INDUSTRIJA	21
3.1. Proizvodnja vina	21
3.2. Industrija mlijeka i mliječnih proizvoda	22
4. RIBARSTVO	23
5. ŠUMARSTVO	26
5.1. Strateške aktivnosti sektora	27
5.2. Zakoni u oblasti šumarstva	29
6. RURALNI RAZVOJ	31
7. TRGOVINA POLJOPRIVREDNIM I PREHRAMBENIM PROIZVODIMA I TRGOVINSKA POLITIKA	34
7.1. Trgovina poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima	34
7.2. Struktura robne razmjene BiH poljoprivrednim proizvodima	34
7.3. Vanjskotrgovinski promet	37
7.4. Struktura deficita u trgovini poljoprivrednim proizvodima	44
7.5. Trgovinska politika	45
8. POLITIKE U OBLASTI POLJOPRIVREDE, PREHRANE I RURALNOG RAZVOJA	47
8.1. Politika u oblasti sigurnosti hrane	48
8.2. Veterinarska politika	49
8.3. Fitosanitarna politika	50
8.4. Politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem	50
8.4.1. Protuminske akcije u BiH	54
8.5. Podsticaji	60
8.6. Kreditiranje u sektoru poljoprivrede	62
9. LEGISLATIVA	64
10. Projekt poljoprivrede i ruralnog razvoja za Bosnu i Hercegovinu	65
11. BOSNA I HERCEGOVINA I EU	66
11.1. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju	66
11.2. Instrument predpristupne pomoći – IPA	67
ADRESAR	69

AKRONIMI I SKRAĆENICE

ADA Austrian Development Agency	MPVŠ FBiH Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
AEZ Agro-ekološko zoniranje	MPŠV RS Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
AMS Aggregate Measure of Support	MVTEO BiH Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH
ASH Agencija za sigurnost hrane BiH	NTD Razvoj teritorije u procesu pregovora
ATM Autonomous Trade Measures	NUS Neeksplodirana ubojna sredstva
BD BiH Brčko Distrikt BiH	NVO Nevladina organizacija
BDP Bruto domaći proizvod	OIV The International Organisation of Vine and Wine
BH MAC Centar za uklanjanje mina u BiH	PHARE Programme of Community aid to the countries of Central and Eastern Europe
BiH Bosna i Hercegovina	PLUD Proces učešća u razvoju načina korištenja zemljišta
CARDS Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization	RASFF Sistem brzog uzbunjivanja za hranu i hranu za životinje
CEFTA Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini	RK Registar klijenata
ECON Economic Cooperation Network	RPG Registar poljoprivrednih gazdinstava
EEZ Ekološko-ekonomsko zoniranje	RS Republika Srpska
EU Evropska unija	SAPARD Special Accession Program for Agriculture and Rural Development
FAO Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu	SESMARD Podrška uspostavljanju ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja na državnom nivou
FBiH Federacija Bosne i Hercegovine	SIDA Swedish International Development Cooperation Agency
FIB Federalna investicijska banka	SOTER Baza podataka o zemljištu i terenu
FSC Forest Stewardship Council	SSP Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
GIS Geografski informacioni sistem	UHT Ultra visoke temperature
GTZ Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit GmbH-GTZ	UNDP Razvojni program Ujedinjenih naroda
HACCP Hazard Analysis Critical Control Point	USAID Agencija Sjedinjenih država za međunarodni razvoj
HCVF High Conservation Value Forests	WTO Svjetska trgovinska organizacija
IDA International Development Association	ZIS Zemljišni informacioni sistem
IFOAM International Foundation for Organic Agriculture	
IMO Institut za tržišnu ekologiju	
IPA Instrument za predpristupnu pomoć	
IPARD Instrument for Pre-accession Assistance for Rural Development	
ISPA Instrument for Structural Policies for Pre-Accession	
IUCN International Union for Conservation of Nature	
KM Konvertibilna marka	
LAG Lokalna akciona grupa	
LEADER Liaison entre action de developement de l'economie rurale	

BOSNA I HERCEGOVINA – PROFIL

Površina	51.209,2 km ² more 12,2 km ² kopno 51.197 km ² ravnice 5% brežuljci 25% planine 42% krš 29%
Administrativna organizacija	Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko Distrikt BiH
Glavni grad	Sarajevo
Broj stanovnika	3.842.942
Klima	pretežno kontinentalna, mediteranska na jugu
BDP (milioni KM)	21.641
BDP po stanovniku (KM)	5.633
Službeni jezici	bosanski, hrvatski, srpski
Zvanična valuta	Konvertibilna marka (KM) (1 KM = 0,511292 EUR)

Bosna i Hercegovina se nalazi u središnjem dijelu Balkanskog poluostrva. Reljef BiH je pretežno brežuljkast i planinski sa prosječnom nadmorskom visinom od 500 m.

U geografskom smislu, BiH se sastoji od četiri velike cjeline.

Srednja Bosna (12.920 km²) zahvata planinski prostor i to je najrazvijeniji dio države.

Peripanonski dio BiH (21.622 km²) je poljoprivredno najkvalitetniji dio zemlje.

Bosanskohercegovački visoki krš (11.842 km²) obuhvata planinsko-kraški prostor zapadne BiH i to je najslabije naseljen dio države gdje je samo 9% površine obradivo.

Meditranska regija, tzv. niska Hercegovina (5.399 km²) je najmanja geografska cjelina BiH i to je zagorski prostor srednjeg primorja.

1. KARAKTERISTIKE POLJOPRIVREDE

1.1. Poljoprivreda i prehrambena industrija u ekonomiji

Poljoprivreda je od izuzetnog značaja za BiH zbog direktnih i indirektnih veza sa ostatkom ekonomije. U procesu evropskih integracija poljoprivreda ima poseban značaj zbog različitih finansijskih mogućnosti koje EU pruža BiH.

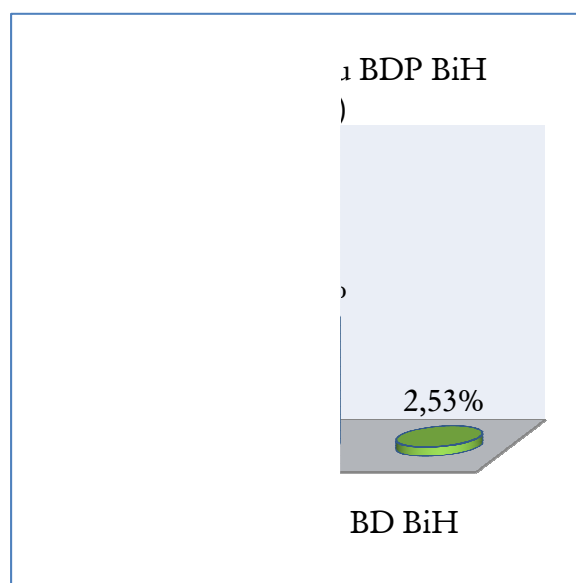
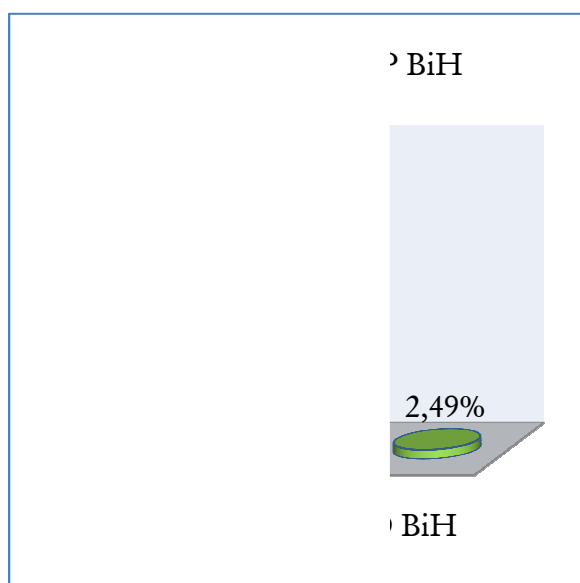
Bruto domaći proizvod (BDP) za 2007. godinu nominalno je iznosio 21.641 milion KM. Nominalni porast u odnosu na 2006. godinu iznosio je 13,18%, dok je realni porast BDP-a u odnosu na istu godinu 6,84%. BDP po glavi stanovnika iznosi 5.633 KM.

Rastu BDP od 13,18% najviše su doprinijele trgovina (14,88%), prerađivačka industrija (12,06%), poslovanje nekretninama (9,80%), javna uprava (9,45%) i poljoprivreda (8,94%). Udio poljoprivrede, lova i šumarstva u ukupnom BDP-u u 2006. godini iznosio je 8,65%, dok je u 2007. godini iznosio 8%.

Bruto domaći proizvod za BiH (2006-2007)

Bruto domaći proizvod (milioni KM)	2006	2007
BDP za Bosnu i Hercegovinu	19.121	21.641
<i>BDP za Federaciju BiH</i>	12.146	13.735
<i>BDP za Republiku Srpsku</i>	6.499	7.357
<i>BDP za Brčko Distrikt BiH</i>	476	548
Bruto domaći proizvod po stanovniku u KM	4.976	5.633

Izvor: Agencija za statistiku BiH (prvi rezultati)

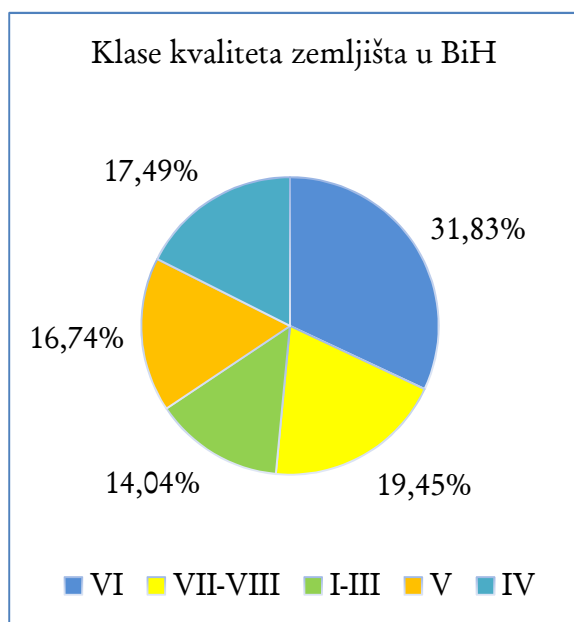
1.2. Struktura zemljišta, poljoprivrednih gazdinstava i zaposlenost u poljoprivredi

Poljoprivredno zemljište u BiH zauzima 2.572.000 ha što je 50,3% u odnosu na ukupnu površinu BiH. Obradivo zemljište zauzima 1.585.000 ha što je 62% poljoprivrednog zemljišta, dok oranice zauzimaju 1.018.000 ha ili 19,9%. Na nadmorskoj visini iznad 500 m nalazi se 60% obradivih površina.

Kvantitativni pokazatelji pokazuju da jednom stanovniku pripada 0,59 ha poljoprivrednog zemljišta, odnosno 0,36 ha oranica i vrtova. Oko 14,2% zemljišta spada u prve tri klase upotrebne vrijednosti.

Klase kvaliteta zemljišta u BiH

Klasa	Površina (ha)
I-III	717.600
IV	917.500
V	856.000
VI	1.628.400
VII-VIII	994.400

Karakteristike zemljišta u BiH su i velika zastupljenost inkliniranih terena (više od 83% površina ima nagib veći od 13%), kisela reakcija tla (više od 1/3 poljoprivrednih površina), nizak sadržaj humusa, nizak sadržaj najvažnijih hranjiva, niska fiziološka dubina tla, prisutni viškovi vode (oko 14% površine), miniranost zemljišta, te usitnjenost zemljišnog posjeda.

Oko 200.000 ha zemljišta ugroženo je od poplava, dok je oko 70% površine izloženo eroziji.

Prema procjenama, oko 70% poljoprivrednog zemljišta je u privatnom, dok je 30% poljoprivrednog zemljišta u državnom vlasništvu.

U BiH ima više od 500.000 poljoprivrednih gazdinstava. Prosječna veličina oko 50% gazdinstava je 2 ha, dok je veličina više od 80% gazdinstava manja od 5 ha. Poljoprivredno zemljište malih i srednjih gazdinstava podijeljeno je u prosjeku na 7 do 9 parcela koje su, vrlo često, udaljene jedna od druge i nekoliko kilometara.

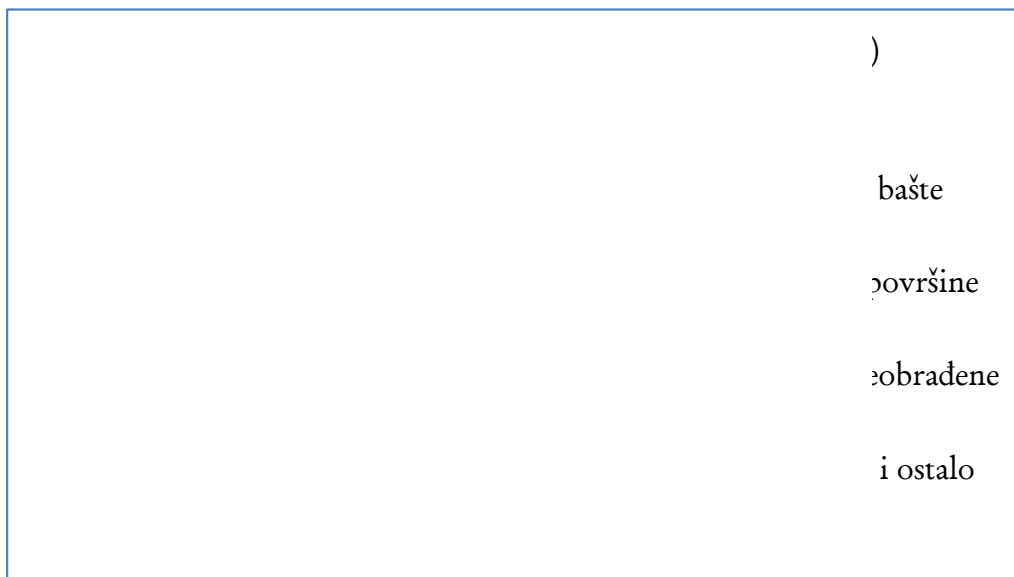
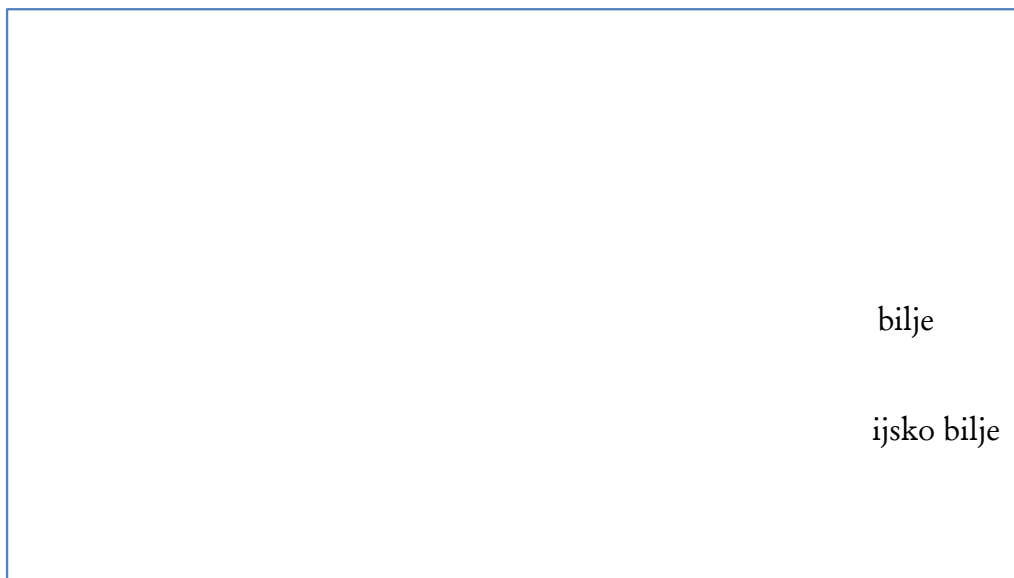
Prema podacima Agencije za rad i zapošljavanje BiH u 2007. godini zaposleno je bilo 88.993 lica, što je za 27.852 ili 45,5% više nego u 2006. godini. Prema zvaničnim statističkim podacima, u decembru 2007. godine, registrirano je 687.445 zaposlenih lica. Od ukupnog broja zaposlenih, poljoprivreda, lov i šumarstvo zapošljavaju 17.030 osoba, ribarstvo 410, što je oko 3% od ukupnog broja zaposlenih.

Međutim, smatra se da je uloga poljoprivrede u ekonomiji BiH mnogo veća, jer je najveći dio neregistrirane zaposlenosti u porodičnim gazdinstvima, koja su jedan od uzročnika sive ekonomije.

2. POLJOPRIVREDNA I PREHRAMBENA PROIZVODNJA

2.1. Poljoprivredna proizvodnja

Poljoprivredna proizvodnja u BiH nije intenzivna i odlikuje se prilično niskom produktivnošću. I pored povoljnih uslova za razvoj poljoprivredne proizvodnje, prema podacima Agencije za statistiku BiH, svake godine neobrađeno ostaje oko 45% obradivog zemljišta.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

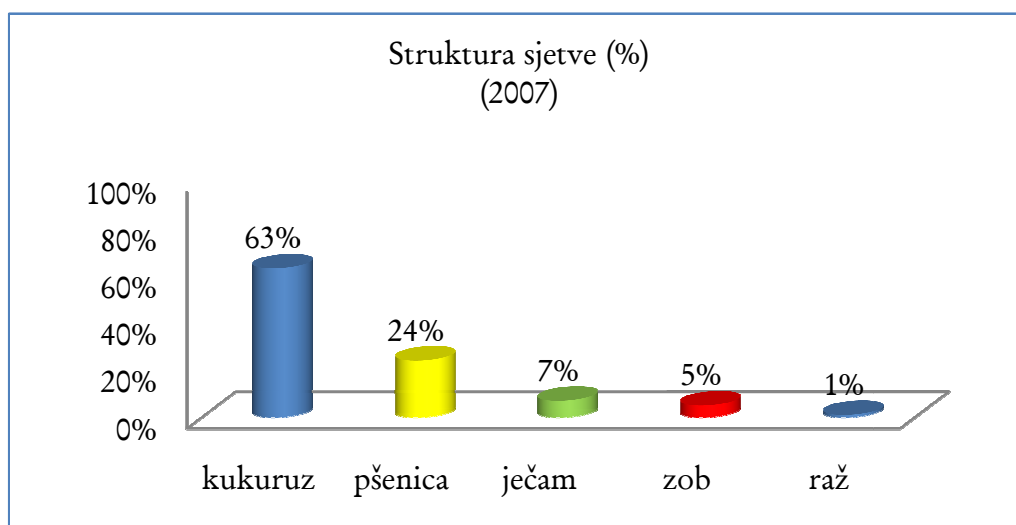
2.1.1. Proizvodnja žitarica

Površina pod žitaricama prema statističkim podacima iznosi oko 318.000 ha, što je 57,2% u odnosu na ukupne zasijane površine. Prema strukturi sjetve u 2007. godini dominira uzgoj kukuruza (63%) i pšenice (24%), dok je uzgoj ječma, raži i zobi dosta manji (ispod 10%).

Proizvodnja žitarica u BiH (2007)

Pšenica		Raž	
površina (000 ha)	74,5	površina (000 ha)	3,3
proizvodnja (000 t)	257,1	proizvodnja (000 t)	8,9
prinos (t/ha)	3,5	prinos (t/ha)	2,8
Kukuruz		Zob	
površina (000 ha)	198,6	površina (000 ha)	15,4
proizvodnja (000 t)	635,3	proizvodnja (000 t)	38,5
prinos (t/ha)	3,2	prinos (t/ha)	2,5
Ječam		Ukupno	
površina (000 ha)	2,1	površina (000 ha)	293,9
proizvodnja (000 t)	60,7	proizvodnja (000 t)	1.000,5
prinos (t/ha)	2,9		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Ukupna proizvodnja navedenih žitarica u 2007. godini iznosila je 1.000.000 t. Navedeni prinos za kukuruz od 3,2 t/ha nije realan zbog izrazite suše koja je vladala u 2007. godini. Prosječan prinos kukuruza u prethodne tri godine bio 5,1 t/ha. Navedeni prinosi kultura znatno su niži u odnosu na prinose u EU.

Prosječni prinosi pšenice i kukuruza u EU i BiH (2007)

Zemlja	Prinos pšenice (t/ha)	Prinos kukuruza (t/ha)
EU 27	4,8	5,7
BiH	3,5	3,2

Izvor: Eurostat, Agencija za statistiku BiH

2.1.2. Proizvodnja voća

Površina pod voćnjacima prema statističkim podacima iznosi oko 93.000 ha, što je 4,3% u odnosu na ukupno poljoprivredno zemljište. U 2007. godini u BiH bilo je oko 19 miliona stabala različitog voća. Najvažnije voćne vrste su šljiva (11 miliona stabala ili 57%), jabuka (oko 4 miliona stabala ili 21%) i kruška (1,7 miliona stabala ili 9%). Od 2003. godine ukupan broj stabala povećao se za 3 miliona ili za 21%. Najviše se povećao broj stabala jabuke i to za 1 milion ili za 37%. Ukupna proizvodnja voća u 2007. godini iznosila je 248.380 t, od toga 138.700 t šljive, dok je proizvodnja ostalog voća iznosila 110.000 t.

Proizvodnja voća u BiH (2007)

Šljive		Kajsije	
broj stabala (000)	11.003,18	broj stabala (000)	86,82
proizvodnja (000 t)	138,70	proizvodnja (000 t)	0,83
kg po stablu	12,6	kg po stablu	10,3
Jabuke		Breskve	
broj stabala (000)	3.982,89	broj stabala (000)	469,26
proizvodnja (000 t)	60,96	proizvodnja (000 t)	7,44
kg po stablu	15,3	kg po stablu	14,9
Kruške		Orasi	
broj stabala (000)	1.735,98	broj stabala (000)	508,85
proizvodnja (000 t)	20,69	proizvodnja (000 t)	5,09
kg po stablu	11,9	kg po stablu	10,0
Trešnje		Drugo voće	
broj stabala (000)	720,87	broj stabala (000)	76,11
proizvodnja (000 t)	10,49	proizvodnja (000 t)	0,82
kg po stablu	14,6		
Višnje		Ukupno	
broj stabala (000)	360,75	broj stabala (000)	18.944,71
proizvodnja (000 t)	3,36	proizvodnja (000 t)	248,38
kg po stablu	9,3		

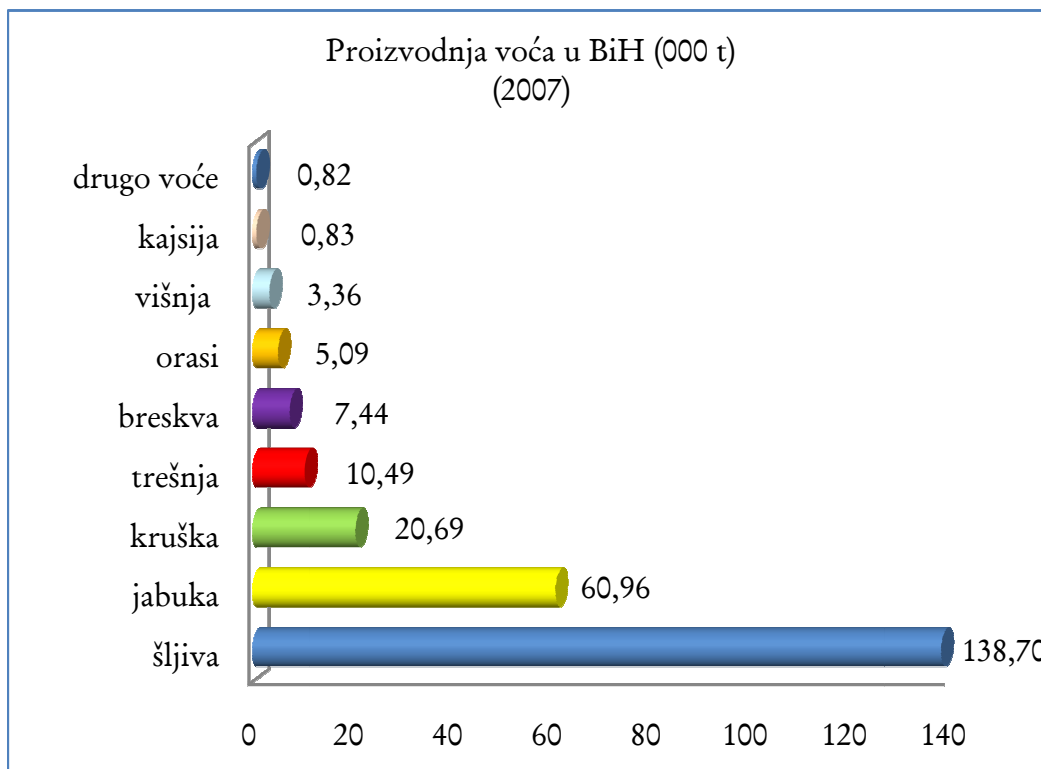
Izvor: Agencija za statistiku BiH

Navedeni prinosi kultura znatno su niži u odnosu na prinose u EU.

Prosječni prinosi kruške i šljive u EU i BiH (2007)

Zemlja	Prinos kruške (t/ha)	Prinos šljive (t/ha)
EU 27	18,9	6,0
BiH	3,2	6,03

Izvor: FAOstat, Agencija za statistiku BiH

Ukupna površina pod jagodičastim voćem (jagoda i malina) u 2007. godini iznosila je 2.336 ha. U odnosu na 2006. godinu, evidentno je povećanje površina od 110 ha.

Ukupna proizvodnja jagodičastog voća iznosila je 21.376 t.

Proizvodnja jagodičastog voća u BiH (2007)

Jagoda	Malina	Ukupno
površina (ha)	površina (ha)	površina (ha)
1.363	973	2.336
proizvodnja (t)	proizvodnja (t)	proizvodnja (t)
13.344	8.032	21.376
prinos (t/ha)	prinos (t/ha)	
9,8	8,3	

Izvor: Agencija za statistiku BiH

2.1.3. Potrošnja voća

Uzimajući u obzir domaću proizvodnju i uvoz voća koji je u 2007. godini iznosio 139.274 t, ukupna potrošnja voća iznosi 376.767 t ili oko 103,60 kg po stanovniku.

Glavne voćne vrste u ukupnoj potrošnji su šljiva sa 140.810 t (37%) i jabuka 77.265 t (20,50%), s napomenom da se najveći dio šljive prerađuje u poznatu rakiju šljivovicu.

2.1.4. Proizvodnja povrća

Površina pod povrćem, prema statističkim podacima, iznosi 83.000 ha ili 14,9% u odnosu na ukupne zasijane površine. Ukupna proizvodnja povrća, u 2007. godini, iznosila je 641.000 t.

Krompir, kao najznačajnija kultura, uzgaja se na površini od oko 41.000 ha. Prosječna proizvodnja krompira je oko 387.000 t godišnje što je oko 60% od ukupno proizvedenog povrća.

Ostale vrste povrća uzgajaju se na površini od oko 42.000 ha, na kojim se prosječno proizvodi više od 250.000 t povrća. Kod ove proizvodnje, najznačajnija je proizvodnja kupusnjača (kupus i kelj) u količini od oko 82.000 t godišnje.

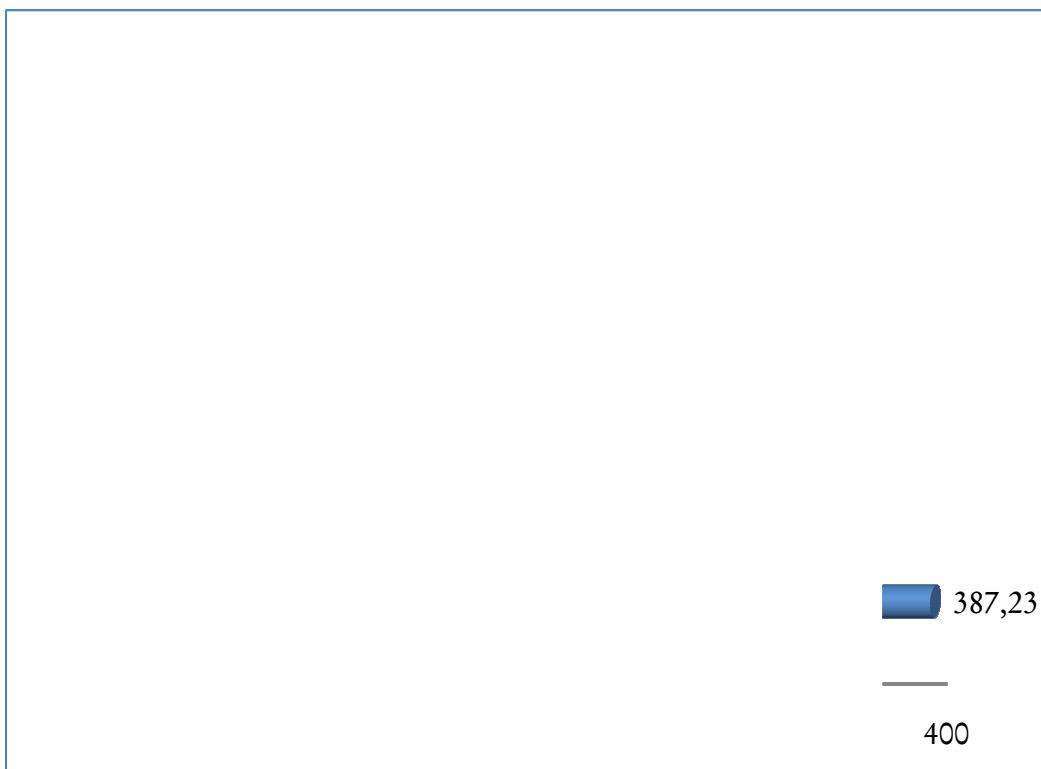

Proizvodnja povrća u BiH (2007)

Krompir		Mrkva		Paprika	
površina (ha)	41.291	površina (ha)	1.795	površina (ha)	3.868
proizvodnja (t)	387.239	proizvodnja (t)	22.779	proizvodnja (t)	36.780
prinos (t/ha)	9,4	prinos (t/ha)	12,7	prinos (t/ha)	9,5
Luk		Grašak		Krstavac	
površina (ha)	5.172	površina (ha)	1.702	površina (ha)	2.884
proizvodnja (t)	34.882	proizvodnja (t)	4.847	proizvodnja (t)	21.686
prinos (t/ha)	6,7	prinos (t/ha)	2,8	prinos (t/ha)	7,5
Kupus i kelj		Paradajz		Grah	
površina (ha)	6.478	površina (ha)	3.825	površina (ha)	9.280
proizvodnja (t)	82.410	proizvodnja (t)	33.287	proizvodnja (t)	10.418
prinos (t/ha)	12,7	prinos (t/ha)	8,7	prinos (t/ha)	1,1
Bijeli luk		Ukupno			
površina (ha)	1.888	površina (ha)	83.000		
proizvodnja (t)	6.815	proizvodnja (t)	641.083		
prinos (t/ha)	3,6				

Izvor: Agencija za statistiku

Proizvodnja povrća u staklenicima je u brzom porastu, posebno u sjevernoj BiH. Ne postoje službeni statistički podaci o ukupnim površinama pod staklenicima i plastenicima, kao ni o nivoima i vrstama proizvodnje, te korištenim tehnologijama.

Prosječni prinosi povrća u poređenju sa prosjekom prinosa zemalja EU su tri puta niži. Za pojedine vrste povrća ovaj odnos je i lošiji, pa je tako prosječni prinos krompira u BiH 4,5 puta niži u usporedbi sa prinosom u Nizozemskoj.

Jedan od osnovnih razloga za ovako veliku razliku u prosječnim prinosima u odnosu na EU može se objasniti činjenicom da veliki broj malih proizvođača povrća ulazi u statističke analize.

Prosječni prinosi krompira i luka u EU i BiH (2007)

Zemlja	Prinos krompira (t/ha)	Prinos luka (t/ha)
EU 27	18,9	28,01
BiH	9,4	6,7

Izvor: FAOstat, Agencija za statistiku BiH

2.1.5. Potrošnja povrća

Prema raspoloživim podacima, ukupna potrošnja krompira u 2007. godini bila je 389.230 t sa udjelom uvoza od 1,77%.

Potrošnja ostalog povrća iznosi 286.505 t.

2.1.6. Industrijske kulture

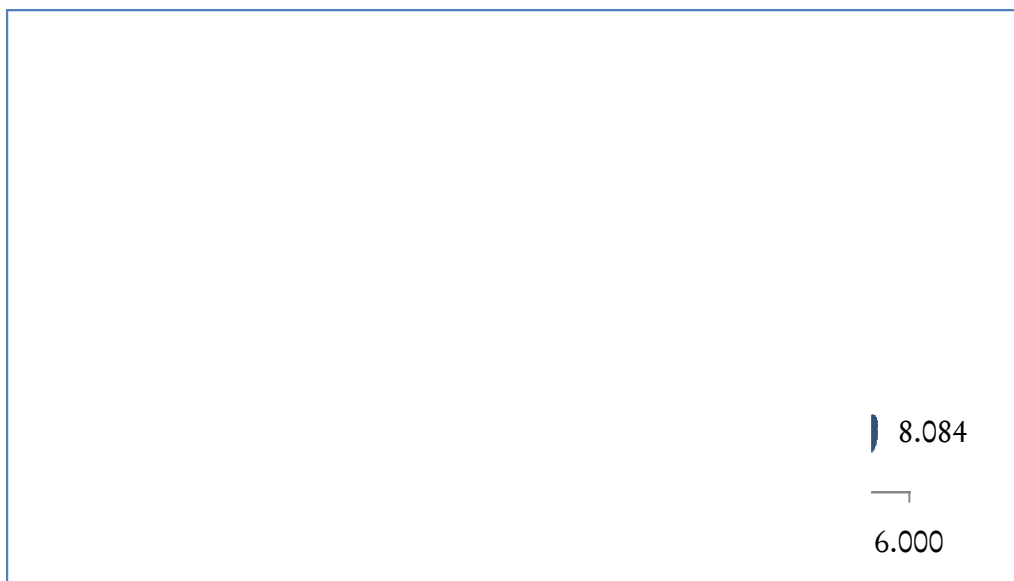
Površina pod industrijskim kulturama, prema statističkim podacima, iznosi oko 10.000 ha, što je 1,8% u odnosu na ukupne zasijane površine. U BiH se tradicionalno zasijavaju male površine industrijskim kulturama i te površine nikada nisu prelazile 2% od ukupno zasijanih površina.

Proizvodnja industrijskih kultura u BiH (2007)

Suncokret		Soja	
površina (ha)	226	površina (ha)	5.505
proizvodnja (t)	165	proizvodnja (t)	8.084
prinos (t/ha)	0,7	prinos (t/ha)	1,5
Uljana repica		Duhan	
površina (ha)	1.718	površina (ha)	2.313
proizvodnja (t)	3.925	proizvodnja (t)	3.265
prinos (t/ha)	2,5	prinos (t/ha)	1,4
Industrijske kulture (ukupno)			
površina (ha)	9.762		
proizvodnja (t)	15.439		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Navedeni prinosi kultura znatno su niži u odnosu na prinose u EU.

Prosječni prinosi suncokreta i duhana u EU i BiH (2007)

Zemlja	Prinos suncokreta (t/ha)	Prinos duhana (t/ha)
EU 27	1,43	2,05
BiH	0,7	1,4

Izvor: Eurostat, Agencija za statistiku BiH

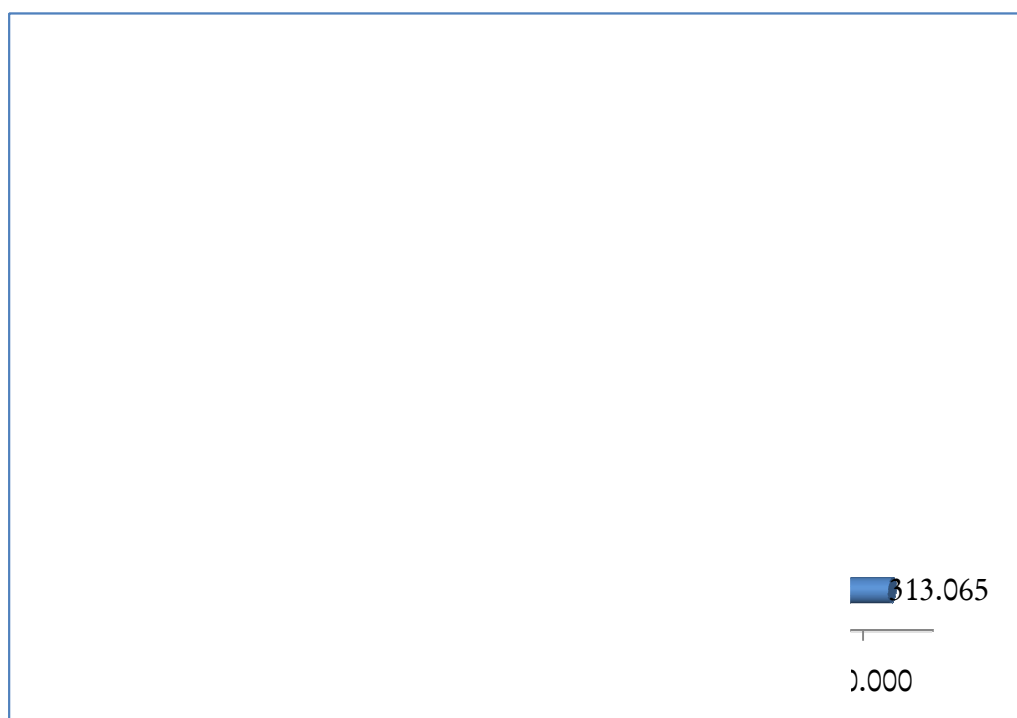
2.1.7. Krmne kulture

Površina pod krmnim kulturama, prema statističkim podacima, iznosi oko 145.000 ha, što je 26% u odnosu na ukupne zasijane površine.

Proizvodnja krmnih kultura u BiH (2007)

Djetelina		Mješavina mahunjača i žita		Kukuruz za krmu	
površina (ha)	52.315	površina (ha)	2.180	površina (ha)	18.148
proizvodnja (t)	93.193	proizvodnja (t)	5.196	proizvodnja (t)	313.065
prinos (t/ha)	1,8	prinos (t/ha)	2,4	prinos (t/ha)	16,3
Lucerka		Mješavina trava i mahunjača		Stočna repa	
površina (ha)	38.254	površina (ha)	13.158	površina (ha)	1.844
proizvodnja (t)	122.602	proizvodnja (t)	35.201	proizvodnja (t)	14.472
prinos (t/ha)	3,3	prinos (t/ha)	2,7	prinos (t/ha)	9,9
Grahorica		Travno-djetelinske smjese		Krmne kulture (ukupno)	
površina (ha)	256	površina (ha)	17.786	površina (ha)	143.941
proizvodnja (t)	735	proizvodnja (t)	53.309	proizvodnja (t)	637.773
prinos (t/ha)	2,1	prinos (t/ha)	3,1		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Navedeni prinosi kultura znatno su niži u odnosu na prinose u EU.

Prosječni prinosi stočne repe u EU (2002) i BiH (2007)

Zemlja	Prinos stočne repe (t/ha)
EU 27	60,9
BiH	9,9

Izvor: Eurostat, Agencija za statistiku BiH

2.1.8. Vinogradarstvo

Područja koja su značajna za proizvodnju vina nalaze se uglavnom u južnom dijelu u BiH. Najvažnija područja za uzgoj grožđa nalaze se na području Hercegovačko-neretvanskog i Zapadnohercegovačkog kantona u FBiH i području općine Trebinje u RS.

Rejonizacija vinogradarstva iz sedamdesetih godina prošlog stoljeća u BiH prepoznaje dva vinogradarska rejon: Hercegovina i Sjeverna Bosna. Rejon Sjeverne Bosne do današnjih dana ostao je potencijalno vinogradarsko područje. Tokom zadnjih desetak godina činjeni su skromni i sporadični napori na pokretanju vinogradarske i vinarske proizvodnje u ovom regionu što, za sada, nije rezultiralo značajnijim efektima. Na taj način, cjelokupna tržišno značajna proizvodnja grožđa i vina i dalje se odvija na području Hercegovine.

Za vinogradarstvo u BiH je karakteristična dominacija malih vinograda, površine od 0,3-0,4 ha, a veoma mali broj vinograda prelazi 10 ha u jednom komadu. Ovi mali vinogradi su uglavnom u vlasništvu porodičnih poljoprivrednih gazdinstava o čijem tačnom broju ne postoje podaci budući da još uvijek ne postoji registar proizvođača grožđa i vina.

Prema statističkim podacima u 2007. godini u BiH se nalazilo 4.400 ha vinove loze, od toga 4.000 ha u FBiH i 400 ha u RS. Slične su i službene procjene OIV-a koje za period 2002-2004 govore o ukupnoj površini od 4.000 ha. Ovo je još uvijek značajno manja površina pod vinogradima u odnosu na period do 1990. godine kada je BiH imala ukupno 5.871 ha vinograda. Najznačajnije sorte grožđa u BiH su autohtone domaće sorte Žilavka (bijela sorta) i Blatina (crna sorta). Zastupljenost Žilavke iznosi 70%, a Blatine do 30%. U posljednje vrijeme neki proizvođači podižu vinograde sa crnogorskom sortom Vranac.

Proizvodnja grožđa, u 2007. godini, iznosila je 21.235 t sa prosječnom proizvodnjom po čokotu od 1,9 kg, što je gotovo jednako proizvodnji iz 2006. godine kada je proizvedeno 21.498 t grožđa (Agencija za statistiku BiH).

Navedeni prinosi grožđa su niži u odnosu na prinose u EU.

Prosječni prinosi grožđa u EU i BiH (2007)

Zemlja	Prinos grožđa (t/ha)
EU 27	7,2
BiH	5,9

Izvor: FAOstat

2.2. Stočarska proizvodnja

Stanje u stočarstvu najbolje oslikava stočni fond, odnosno proizvodnja mlijeka, mesa i jaja. Podsektori stočarstva razlikuju se u obimu i vrijednosti proizvodnje što je i prikazano.

Brojno stanje stoke (2007)		Stočna proizvodnja (2007)	
Vrsta	Ukupno	Proizvod	Ukupno
Goveda	467.986	Vuna (t)	1.474
Krave i steone junice	343.100	Broj striženih ovaca	875.259
Ovce	1.033.264	Po ovci (kg)	2
Ovce za priplod	781.173	Jaja (hiljada komada)	678.015
Svinje	534.764	Broj nosilica (hiljada komada)	3.754
Krmače i suprasne nazimice	127.138	Po nosilici (komada)	181
Konji	25.408	Med (t)	2.773
Perad	14.989.229	Po košnici (kg)	9
Koke nosilice	3.890.665		
Koze	70.255		
Kunići	18.894		
Košnice pčela	310.749		

Izvor: Agencija za statistiku BiH

2.2.1. Proizvodnja mesa

Procjenjuje se da je u 2007. godini proizvedeno oko 24.800 t govedine, 10.900 t svinjetine, 21.200 t piletine i 2.200 t ovčijeg mesa. Bitno je istaći da je proizvodnja i potrošnja ovčijeg mesa znatno smanjena zbog pojave bruceloze u ovoj godini što je i rezultiralo eutanaziju 14.796 životinja (Izvor: MPSV RS).

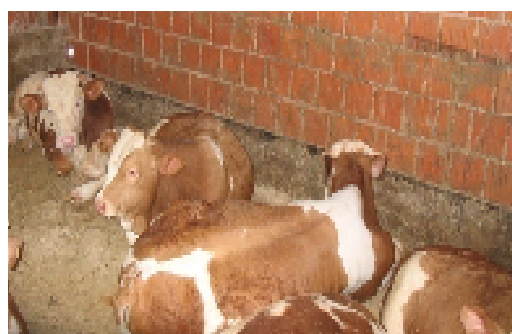
2.2.2. Potrošnja mesa

Potrošnja mesa po stanovniku, u 2007. godini, iznosila je 32-35 kg. Uzlazni trend potrošnje prati rast kupovne moći stanovništva.

Potrošnja mesa per capita u BiH i EU
(2007)

Vrsta proizvoda	BiH	EU 27
Govedina	14,5	17,1
Svinjetina	5,8	42,2
Jagnjetina	2,5	2,8
Piletina	14	23,0

Izvor: FAOstat i Eurostat

2.2.3. Proizvodnja mlijeka

Proizvodnja i prerada mlijeka u mljekarama BiH ima pozitivan trend razvoja. Tako je, u odnosu na predratni period, povećana proizvodnja mlijeka po kravi za oko 50%, otkup mlijeka za 83% i prerada mlijeka u mljekarama za 71%. Ukupna proizvodnja mlijeka raste brže od broja krava, što je rezultat povećanja proizvodnje mlijeka po kravi.

Proizvodnja mliječnih proizvoda u mljekarama BiH (2007)

Vrsta proizvoda	2006	2007
Slatko pasterizirano mlijeko	6.554.000	5.900.000
UHT sterilizirano mlijeko	91.088.000	100.027.000
Jogurt, kefir i sl.	28.984.000	32.546.000
Pavlaka, mileram i sl.	10.715.000	12.151.000
Sir:		
<i>tvrdi i polutvrdi</i>	1.990.000	1.965.000
<i>svježi</i>	2.145.000	2.902.000
<i>kriška, salamurni</i>	473.000	212.000
<i>ostali</i>	232.000	186.000
Sir ukupno	4.840.000	5.265.000
Maslac	-	440.000
Mliječni namazi	-	654.000
Mlijeko u prahu	403.000	434.000
Prerađeno mlijeko	178.710.000	199.198.000

Izvor: „Milkprocessing” d.o.o.

Osnovno stado muznih grla u BiH kreće se oko 332.000 i od 2002. godine razvija se po prosječnoj stopi od 3,2% godišnje (FBiH 2,3% i RS 4,1%). Prema procjenama, oko 100.000 poljoprivrednih gazdinstava u BiH posjeduje krave, dok oko 32.000 gazdinstava proizvodi mlijeko za tržište.

U 2007. godini, mljekare su otkupile oko 192,4 miliona litara mlijeka, što je za 8,3% više od otkupa u 2006. godini. Mlijeko se organizirano preuzima od oko 32.000 poljoprivrednih proizvođača (FBiH 16.100 i RS 15.900). Prosječan otkup mlijeka po proizvođaču iznosi 6.013 litara.

Otkup mlijeka od 50,5% realiziran je u FBiH, dok je 49,5% realiziran u RS i BD BiH.

Mljekare iz FBiH su direktno ili putem posrednika otkupile 113,3 miliona litara mlijeka od čega 82% u FBiH i 18% u RS i BD BiH.

Mljekare iz RS su direktno ili putem posrednika otkupile 79,1 milion litara od čega 94% u RS i 6% u FBiH.

Otkup mlijeka u posljednje tri godine razvija se po prosječnoj stopi od 6,3% godišnje (FBiH 2% i RS 12%).

U 2007. godini mljekare su preradile oko 199,2 miliona litara mlijeka, što je za 11% više od prerade u 2006. godini. Od toga, 58% mlijeka prerađeno je u mljekarama u FBiH, dok je 42% prerađeno u mljekarama u RS. Prerada mlijeka u posljednje tri godine razvija se po prosječnoj godišnjoj stopi od 7,6% (FBiH 4,5% i RS 12%).

Kod svih grupa mliječnih proizvoda ostvaren je rast proizvodnje u odnosu na 2006. godinu od 7% do 13%, osim kod slatkog pasteriziranog mlijeka čija se proizvodnja konstantno smanjuje za 6% do 10% godišnje.

Proizvodnja UHT steriliziranog mlijeka raste po stopi od 9% godišnje, na čiji razvoj utiče izvoz od 30%. Proizvodnja jogurta i mliječno-kiselih napitaka, u odnosu na 2006. godinu, veća je za 12% i u posljednje tri godine bilježi konstantan rast. U odnosu na 2006. godinu, proizvodnja pavlake i milerama veća je za 13%, dok je proizvodnja sira veća za 9%.

Ipak, treba istaći da je rast proizvodnje ostvaren samo kod kratkotrajnih svježih sireva, dok je kod svih vrsta trajnih i polutrajnih sireva zabilježen pad proizvodnje. Struktura proizvodnje sira je nepovoljna, obzirom da su svježi sirevi zastupljeni sa oko 55%. Navedena struktura proizvodnje sira ne dozvoljava da se značajnije utiče na smanjenje uvoza sira, koji u ukupnom uvozu mliječnih proizvoda u BiH učestvuje sa 38%, odnosno 57%.

Proizvodnja mliječnih namaza iznosi oko 654 t i ima tendenciju rasta, dok mlijeko u prahu i maslac nemaju značajnije učešće u proizvodnji mliječnih proizvoda u BiH i proizvode se, uglavnom, po potrebi.

2.2.4. Potrošnja mlijeka

Potrošnja mlijeka po stanovniku, u 2007. godini, iznosila je oko 167 litara.

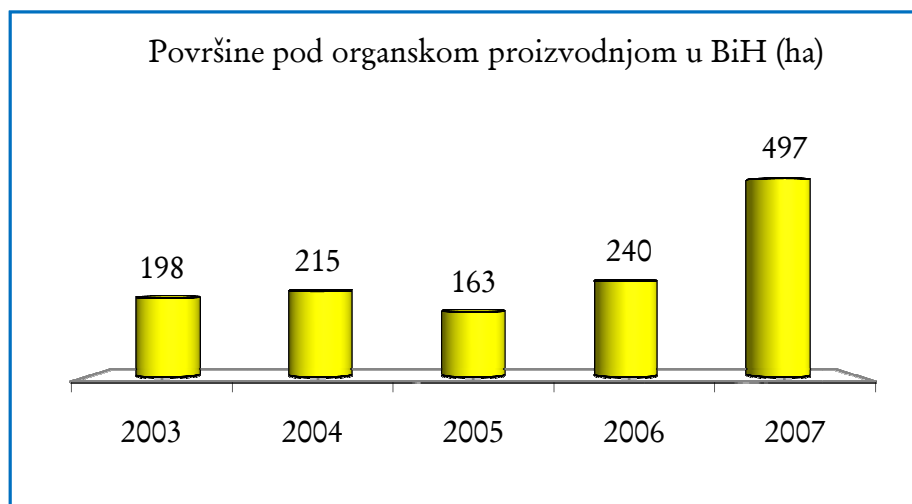
Potrošnja mlijeka za ishranu (2007)

Vrsta potrošnje	ooo l	%
Registrirana potrošnja:		
<i>proizvodnja minus izvoz</i>	151.998	53
<i>uvoz mliječnih proizvoda</i>	135.086	47
Ukupno	287.084	45
Neregistrirana potrošnja	354.416	55
Ukupna potrošnja	641.500	100

Izvor: „Milkprocessing” d.o.o.

2.3. Organska proizvodnja u BiH

Organska proizvodnja koja je u ekspanziji u BiH u 2007. godini bila je organizirana na 497 ha, što je svega 0,02% od ukupnog obradivog zemljišta u zemlji. Prosječna površina organskih farmi je 1,2 ha.

Izvor: „Organska kontrola“

Organsko tržište u BiH raste uz godišnji porast od 10 do 20%. Udio organske proizvodnje na tržištu EU, u 2007. godini, bio je 5%, što je oko 1,5 miliona eura. Divlje aromatično i ljekovito bilje čini oko 80% izvoza.

Lider organske proizvodnje u BiH i distributer organskih proizvoda je *Economic Cooperation Network* (ECON).

Organska proizvodnja u BiH se izvodi na malim parcelama, ne većim od 0,5 ha. Na ovim parcelama organiziran je širok spektar proizvodnje: heljda, kukuruz, pšenica, ječam, raž, zob, krompir, mrkva, zelena salata i luk, cvekla, paprika, paradajz, krastavac, jagode, maline, trešnja, grožđe, smokve i kajsije. U organsku proizvodnju uključeno je oko 600 proizvođača.

U BiH postoji 14 farmi koje su registrirane kao proizvođači organske hrane, odnosno proizvođači mliječnih i mesnih proizvoda.

Prema podacima Instituta za tržišnu ekologiju (IMO) više od 240.000 ha poljoprivrednog i šumskog zemljišta je certificirano za prikupljanje samoniklog aromatičnog i ljekovitog bilja. U ovoj aktivnosti značajnu ulogu imaju grupe zemljoradnika, te kompanije koje se bave njegovom preradom. U aktivnosti prikupljanja, preko grupa i kompanija, angažirano je 3.442 sakupljača, dok je na poslovima prerade i menadžmenta angažirano oko 50 ljudi. Najaktivnije grupe zemljoradnika su Šumski plod d.o.o.-Prozor, Fructus Pak-Travnik, Cow How-Maglaj i CESAB grupa-Konjic&Nevesinje, dok od kompanija za preradu samoniklog aromatičnog i ljekovitog bilja i šumskih plodova najaktivniji su Boletus-Sarajevo, Anđelić d.o.o.-Trebinje, Vranica bilje-Gornji Vakuf, Herba eco-Sarajevo, Heljda eco-Sarajevo, Agriplod-Stolac, Faveda-Sarajevo, Neven d.o.o.-Rudo, Halilović-Vogošća, Smrčak-Zvornik i Ljekovito bilje Čeliković-Bihać.

Dodatno, kompanije Vispak-Visoko, Klas-Sarajevo, Vegafruit-Velika Brijesnica i Bos Agro Food-Bratunac uključene su u sektor prerade i otkupa. Njihovi glavni finalni proizvodi su sušeno divlje voće i gljive, eterična ulja, biljni čajevi, kozmetika, te tradicionalni para-farmaceutski proizvodi.

Certifikati za organsku proizvodnju izdaju se u oblastima sakupljačke proizvodnje, pčelarstva, stočarstva, prerade i rukovanja i biljne proizvodnje (individualno i kolektivno).

Aktivne certifikacijske kuće u BiH su Organska kontrola OK-BiH, KRAV certifikacijska agencija-Švedska, Soil Association-Velika Britanija, ICEA AIAB-Italija i IMO Control-Švajcarska.

„OK” je jedina BiH certifikacijska kuća. U junu 2007. godine program „OK” organske kontrole je zvanično akreditiran od Međunarodnog organskog akreditacijskog servisa (IOAS) (IFOAM standardi i akreditacijski kriteriji i ISO/IEC 65 (ISO 65:1996)). U 2006. godini „OK” je obavio certifikaciju 40 operatora sa 48 proizvodnih programa, dok se u 2007. godini ovaj broj povećao i registrirano je 66 operatora sa 80 proizvodnih programa. U okviru grupne certifikacije obuhvaćeno je 329 individualnih poljoprivrednih proizvođača koji su zasnovali organsku proizvodnju, uglavnom za poznatog kupca.

Zakon o proizvodnji organske hrane na nivou BiH ne postoji. U RS donesen je *Zakon o organskoj proizvodnji hrane* (Sl. glasnik RS broj 75/04), dok je u FBiH ovaj zakon u pripremi.

3. PREHRAMBENA INDUSTRIJA

3.1. Proizvodnja vina

Prema podacima iz domaćih izvora, OIV-a i FAO prosječna godišnja proizvodnja vina u BiH za period 1998-2003 iznosi oko 55.000 hl, sa značajnim fluktuacijama iz godine u godinu. Procjene sa terena govore da se zadnjih godina proizvodnja stabilizira na oko 80.000-100.000 hl.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH industrijska proizvodnja vina u 2006. godini iznosila je 26.949 hl.

Do početka devedesetih nositelj plantažne proizvodnje grožđa i cjelokupne tržišne proizvodnje vina u Hercegovini bio je kombinat „HEPOK“. U to vrijeme, kombinat je raspolagao sa pet vinarija industrijskog karaktera, čiji su ukupni kapaciteti procjenjivani na oko 375.000 hl. Za tadašnji stepen tehnološkog razvoja vinarije su bile solidno opremljene. „HEPOK“ je ulagao u postepenu modernizaciju, o čemu svjedoči i djelimično napuštanje betonskih na račun nabavljanja kvalitetnijih inoks sudova koji su činili oko 50% ukupnih sudovnih kapaciteta.

Ratna razaranja devedesetih i posljedični raspad sistema „HEPOK“ posebno teško su pogodili vinarije u Mostaru i Stocu. Prema podacima Vlade Hercegovačko-neretvanskog kantona i podacima iz vinarija, ukupni aktivni kapaciteti velikih vinarija smanjeni su na oko 244.000 hl.

Od početka devedesetih u Hercegovini se kao tržišni proizvođači vina pojavljuju i porodične vinarije čiji se kapaciteti, u pravilu, kreću od 100 do 1.500 hl.

Novi porodični podrumi dobro su opremljeni, sa uglavnom inoks sudovima i modernom prerađivačkom opremom. Ukupan kapacitet porodičnih hercegovačkih vinarija prema nekim procjenama iznosi 20.000 hl.

3.2. Industrija mlijeka i mliječnih proizvoda

Ukupan broj mljekara u BiH, u 2007. godini, bio je 38 (24 u FBiH i 14 u RS), dok je ukupan broj mljekara u 2006. godini bio 44 (26 u FBiH i 18 u RS).

Međutim, 7 mljekara je povremeno radilo (2-3 dana u sedmici) ili su prestale sa radom tokom godine (3 u FBiH i 4 u RS). Pored registriranih, u BiH radi i nekoliko malih porodičnih mljekara, koje su isključivo orijentirane na uže lokalno tržište. Trend izgradnje novih mljekara je zaustavljen i ukupan broj mljekara se blago smanjuje.

Kapacitet prerade mlijeka u 38 mljekara, iznosio je oko 410 miliona litara (FBiH 257 miliona litara i RS 153 miliona litara) i iskorišteno je oko 50 % kapaciteta. Mljekare u BiH zapošljavaju 1.243 radnika (769 u FBiH i 474 u RS).

Struktura mljekara prema kapacitetima prerade mlijeka

Kapacitet (l/dan)	Broj mljekara	Prerada (l)	%
> 100.000	5	128.124.000	64,3
50.000-100.000	5	34.704.000	17,4
20.000-50.000	5	14.193.000	7,1
10.000-20.000	9	13.511.000	6,8
< 10.000	14	8.666.000	4,4
Ukupno	38	199.198.000	100

Izvor: „Milkprocessing” d.o.o.

Sve mljekare u BiH su u privatnom vlasništvu, dok je 6 mljekara u većinskom vlasništvu stranih kompanija. U ukupnoj preradi mlijeka u BiH, mljekare u većinskom vlasništvu stranih kompanija učestvuju sa 62%. Savremeni sistemi praćenja procesa proizvodnje i osposobljavanja za izvoz se intenzivno uvode u mljekare.

Broj mljekara koje posjeduju certifikate za međunarodne standarde

Naziv standarda/certifikata	Broj mljekara (FBiH)	Broj mljekara (RS)
HACCP	9	5
ISO 9001	4	4
ISO 22.000	-	1
Izvozni broj	9	4

Izvor: „Milkprocessing” d.o.o.

Postupak uvođenja HACCP standarda je u toku u osam mljekara.

Sistem utvrđivanja kvaliteta sirovog mlijeka na bazi mikrobiološke vrijednosti (EU standardi) još nije uspostavljen u BiH. S tim u vezi, u RS je donesen i objavljen *Pravilnik o kvalitetu sirovog mlijeka*. U RS su, također, osposobljene dvije laboratorije za ispitivanje kvaliteta sirovog mlijeka na bazi EU standarda u Banjaluci i Bijeljini.

U FBiH, u Bihaću, osposobljena je laboratorija za ispitivanje kvaliteta sirovog mlijeka, a u toku je osposobljavanje laboratorije i pri Federalnom zavodu za poljoprivredu.

4. RIBARSTVO

Ribarstvo je privredna grana koja u poratnom razdoblju BiH bilježi značajan razvoj, iako proizvodnja ribe varira iz godine u godinu.

Proizvodnja u BiH (2002-2007)

Vrsta	Količina (t)	
	2002	2007
Potočna pastrva	50	88
Kalifornijska pastrva	2.200	3.840
Potočna zlatovčica	30	25
Šaran	1.600	2.380
Kineski šarani (bijeli amur, sivi i šareni tolstolobik)	510	780
Som	30	25
Smuđ	5	5
Morske ribe (lubin, zubatak, komarča)	185	215
Školjke (ostriga, dagnja)	70	84
Ukupno	4.680	7.442

Izvor: MPVŠ FBiH

Ured za veterinarstvo je u saradnji s nadležnim entitetskim tijelima izvršio registraciju ribogojilišta u BiH. Prema podacima, u BiH se nalazi 41 ribogojilište i to 34 pastrmska ribogojilišta, 5 šaranskih ribogojilišta i 2 ribogojilišta koja se bave marikulturom.

BiH je od EC dobila odobrenje za izvoz prerađene ribe na zajedničko evropsko tržište. Zadatak Ureda za veterinarstvo BiH je da predloži *Općoj upravi za zaštitu zdravlja i potrošača* (DG SANCO) objekte za proizvodnju i preradu koji zadovoljavaju evropske standarde.

Obzirom na brojne aktivnosti koje su neophodne u cilju unaprjeđenja sektora za ribarstvo i ostvarivanje mogućnosti izvoza na tržište EU, Ured je zatražio pomoć od FAO-a. Projekt *Poboljšanje zdravstvenog statusa životinja iz akvakulture i kvaliteta i sigurnosti proizvoda akvakulture* (TCP/BiH/3101) u BiH odobren je zvanično sredinom juna 2006. godine. Svrha projekta je unaprjeđenje efikasnosti Ureda u zdravstvenom menadžmentu u akvakulturi u cilju razvoja održive proizvodnje u proizvodnji sektora za ribarstvo. Očekivani rezultat projekta je izrada *Nacionalne strategije za zdravlje akvatičnih životinja*, te doprinos razvoju nacionalne mreže za biosigurnost u akvakulturi i osiguranju kvaliteta i sigurnosti proizvoda akvakulture.

Tokom 2007. godine izraden je plan monitoringa virusnih bolesti riba i započeto je sa njegovom implementacijom. Određena je i nacionalna referentna laboratorija za virusne bolesti riba (*Centar za ribarstvo Veterinarskog fakulteta Sarajevo*), te je započeto sa implementacijom plana praćenja rezidua. Također, imenovane su nacionalne referentne laboratorije za kontrolu određenih supstanci.

„Onaj ko vlada svjetskim morima, vlada i cijelim svijetom“, izreka je poznatog američkog pomorskog stratega koja nam govori o važnosti vladanja morima i morskim obalama. Međunarodno pravo podrazumijeva da svaka suverena država koja izlazi na obalu Jadranskog mora ima pristup međunarodnim vodama. Pristup međunarodnim vodama podrazumijeva direktnu vezu sa teritorijalnim vodama svake pojedine države. Ako država ima duboko uvučenu obalu u kopno i ako je more usko, onda se taj pristup u međunarodno-pravnoj praksi naziva „međunarodni morski put“ (*international seaway*).

BiH je stoljećima prisutna na Jadranu. U vrijeme Jugoslavije BiH je, isto kao i Slovenija, Hrvatska i Crna Gora, imala pristup otvorenom moru koji se odvijao sa obale, preko unutrašnjih i teritorijalnih voda Jugoslavije, konkretnije preko luka npr. Ploče, ali i na druge načine. Pomorska vlast nad morem vršena je preko saveznih i republičkih institucija, a postojala je i Kapetanija u Neumu.

Raspadom Jugoslavije, novonastale države su naslijedile pravo pristupa međunarodnim vodama. Iz tog razloga, plovni put koji vodi od BiH obale kroz Neretvanski i Korčulanski kanal prema luci Ploče i prema otvorenom moru postao je međunarodni plovni put i kao takav, prema Međunarodnom pravu morao bi biti legaliziran.

Obala u Neumskom i Malostonskom zalivu uvučena je u kopno i dio je jedinstvenog arhipelaga koji sada pripada dvjema državama, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. BiH ima 23 km obale u zalivu Neum-Klek sa poluotokom Klek, te dva otočića Veliki i Mali Školj i hridi Lopata. BiH obala je duboko uvučena u kopno, bez vlastite lučke infrastrukture i bez kvalitetne prometne komunikacije do vlastite obale, jer je ranije razvijala i koristila luku Ploče.

BiH ima sve prirodne preduslove da izgradi modernu i funkcionalnu luku u Neumu za kontejnerski saobraćaj, putnički i turistički promet i terminale za tekući plinovod.

Jačanje BiH kao pomorske zemlje, te izgradnja luke Neum za koju postoje idealni preduslovi (dubina mora u dijelu poluotoka Klek 24 m) je pitanje dugoročnog razvojnog interesa BiH.

Luka Neum može da ima 40 vezova uz mogućnost pristanka brodova od 250.000 t nosivosti, što znači da se u jednom danu može primiti 6 miliona tona robe, čime bi se osigurao nesmetan transport svih roba.

Osim toga, koridor 5C, također veoma važno pitanje za našu zemlju, ukoliko na svojoj krajnjoj tački ne bi imao jaku luku tj. razvojni i ekonomski potencijal, postaje ekonomski neprihvatljiv. Povezivanjem sa koridorom 5C, omogućio bi se transport velikih količina robe. Ovo rješenje bi dovelo do otvaranja velikih mogućnosti za razvoj naše zemlje, od kojeg posebno izdvajamo razvoj Popovog polja. Također, izgradnjom koridora na potezu Mostar-Neum sačuvat će se kulturno-historijska baština naše zemlje. (*Bakir Tanović, Pomorsko društvo „BH more“*)

Popovo polje je velika karstna depresija u donjoj Hercegovini sa površinom od 4.415 ha. Dno Popovog polja je najveća ziratna površina u Hercegovini i čitava je podesna za poljoprivrednu proizvodnju. Plodnost polja je uslovljena debelim slojem aluvijalnog nanosa. U povoljnim klimatskim uslovima mediteranskog uticaja sa uređenim vodnim režimom rijeke Trebišnjice i razvijenim sistemom za navodnjavanje moguće je organiziranje visoko intenzivne poljoprivredne proizvodnje.

Evidentno je da se svakim danom povećava broj korisnika poljoprivrednih površina u Popovom polju. Evidentno je da su to sada proizvođači koji se uglavnom vikendom bave poljoprivredom kao dodatnim zanimanjem, većina njih iskazuje opredjeljenost da im poljoprivreda bude osnovno zanimanje.

Uz pretpostavljenu strukturu proizvodnje (40% vinogradi, 40% voćnjaci i 20% povrtlarske kulture), računajući prosječne prinose sa trenutno važećim otkupnim cijenama, ukupna vrijednost poljoprivredne proizvodnje Popovog polja iznosila bi 250-270 miliona KM na godišnjem nivou.

Imajući u vidu zahtjevnu brzinu transporta proizvoda, ona se može jedino postići izgradnjom jedne bliske, brze saobraćajnice kakav je koridor 5C, sa upotpunjenom vezom izlaska na dalja tržišta koristeći luku na moru. (*prof. dr. Borko Sorajić, „Razvoj poljoprivrede Istočne Hercegovine u kontekstu južne tačke koridora 5C i luke Neum“*)

5. ŠUMARSTVO

Šume i šumska zemljišta u BiH prostiru se na površini od oko 2,7 miliona ha, od čega je oko 2.160.000 ha (80%) u državnom, a oko 540.000 ha (20%) u privatnom vlasništvu.

BiH ima bogatu šumarsku tradiciju i šumske ekosisteme u kojima nalazimo 3.800 vrsta cvjetnica, 60 vrsta papratnjača, 250 vrsta mahovina, 250 vrsta lišajeva, te brojne životinje, ptice i insekte. Najzastupljenije vrste drveća su jela, smrča, bijeli i crni bor, bukva i hrast. Oko 93% šuma u BiH su prirodne. Također, u BiH ima šest relativno dobro očuvanih prašuma: Janj, Lom, Trstionica, Igman, Plješevica i najpoznatija Perućica koja je u sklopu Nacionalnog parka Sutjeska.

Sektor šumarstva u BiH je reguliran na nivou entiteta, dok poslove koordinacije prema vanjskim institucijama obavlja MVTEO BiH. Prema važećim zakonima, vlasnici šuma su FBiH, RS i BD BiH.

Prema Zakonu o šumama FBiH, poslove upravljanja šumama obavljaju kantonalna ministarstva nadležna za poslove šumarstva. U okviru MPVŠ FBiH formirana je *Federalna uprava za šumarstvo* koja ima funkciju planiranja razvoja šumarstva, a u sastavu kantonalnih ministarstava formirane su kantonalne uprave za šumarstvo koje imaju funkciju planiranja i administrativnog nadzora nad gospodarenjem državnim i privatnim šumama.

U FBiH skupštine svih deset kantona formiraju po jedno šumsko-gospodarsko društvo na području kantona, kojem kantonalni ministar, nadležan za poslove šumarstva, ugovorom prenosi poslove gospodarenja državnim šumama u trajanju od pet godina i društvo je za svoj rad odgovorno kantonalnom ministarstvu.

U RS formirano je jedno preduzeće koje gospodari svim državnim šumama i ono u svom sastavu ima 23 šumska gazdinstva. Preduzeće je za svoj rad odgovorno Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS.

Iako u EU ne postoji zajednička politika u oblasti šumarstva, zemlje članice već godinama pokušavaju nizom inicijativa uskladiti svoje nacionalne politike. Najvažnija načela koja je potrebno ugraditi u nacionalne standarde vezane za šumarstvo jesu svakako rezolucije i opće deklaracije ministarskih konferencija o zaštiti evropskih šuma (MCPFE).

Do danas, održano je pet spomenutih konferencija i doneseno ukupno 19 rezolucija. BiH je učestvovala na posljednjoj konferenciji koja je održana početkom novembra 2007. godine u Varšavi, Poljska. Iako iz objektivnih razloga, BiH još nije potpisnica brojnih međunarodnih dokumenata, zbog uključivanja BiH u evropske integracije, potrebno je veće uključivanje međunarodnih obaveza i inicijativa u savremeno šumarsko zakonodavstvo i politiku. S toga, harmonizacija zakonodavstva i politike u šumarstvu sa savremenim svjetskim „standardima“ mora biti prioritet.

Kad je riječ o zaštiti šuma, u BiH postoji 31 zaštićeno područje (IUCN Kategorije II do V). Samo je 0,55% teritorija formalno zaštićeno, dok je u EU oko 12% šumskih područja definirano kao zaštićeno.

5.1. Strateške aktivnosti sektora

Tokom 2007. godine pokrenut je, odnosno, nastavljen rad na nekoliko strateških aktivnosti od kojih su najznačajnije slijedeće:

Druga inventura šuma na velikim površinama

Prva inventura šuma urađena je u periodu 1964-1968 godine i poslužila je kao podloga za razvoj sadašnjeg sistema klasifikacije šuma. Od tada, informacije su se ažurirale samo povremeno i to ne u cijeloj zemlji. Tokom 2005. godine dvije entitetske Vlade (RS i FBiH) su angažirale Šumarske fakultete iz Sarajeva i Banjaluke za izradu *Metodike druge inventure šuma*.

Cilj inventure je da posluži kao osnova za:

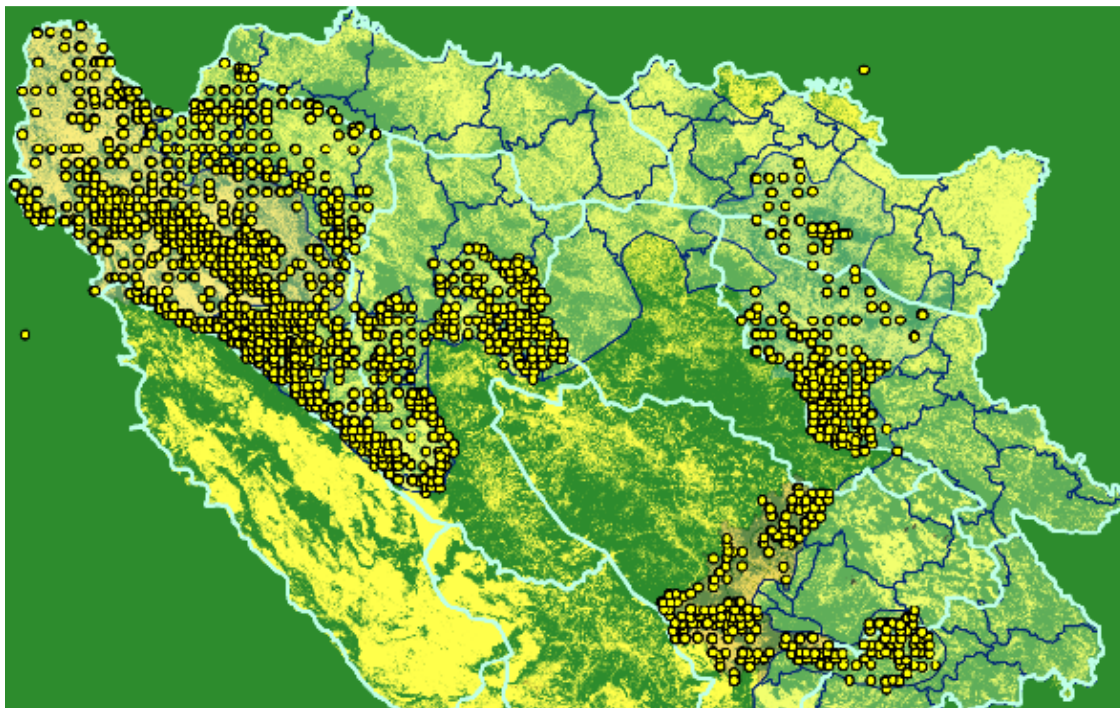
- *izradu procjene šumskih resursa BiH;*
- *razvoj strategije šumarstva i razvoj dugoročnog planiranja;*
- *praćenje stanja šuma;*
- *postavljanje prioriteta za istraživanja i razvoj šuma.*

Koncept inventure šuma zasnovan je na integralnom monitoringu šumskih zemljišta:

- *satelitskom detekcijom-GIS priprema:*
 - (i) identifikacija šumskih površina metodama daljinske detekcije (satelitski snimci visoke rezolucije: IRS, Landsat);
 - (ii) utvrđivanju površine i sistema šumskih i nešumskih zemljišta, granice šuma, izrada karte šuma BiH;
- *terenskim snimanjima u dva koraka:*
 - (i) snimanja taksacionih i drugih atributa na primjernim plohama na terenu:
 - visoke šume (stratum 1): mreža uzorkovanja 2x2 km,
 - izdanačke šume, šibljac, goleti, privatne šume (stratum 2) mreža uzorkovanja 4x4 km.

Inventura je operativno podijeljena u dvije faze:

- Faza I: izrada i testiranje metodologije, organizacije i izvodačkih kapaciteta, te snimanje terenskih podataka na 14% površine šuma i šumskih zemljišta u BiH (uradeno tokom 2005. i 2006. godine);
- Faza II: snimanje terenskih podataka na preostaloj teritoriji, analiza i publiciranje dobijenih rezultata (planirani period 2007–2010).

(Napomena: žutom bojom su označene površine snimljene na terenu tokom 2006 i 2007 godine)

Akcioni plan za borbu protiv nezakonitih aktivnosti u sektoru šumarstva i drvne industrije

Na osnovu *Petrogradske deklaracije*, prihvaćene na Ministarskoj konferenciji o sprovođenju zakona o šumama i upravljanju, dva entitetska ministarstva su izradila kompatibilne *Akcionne planove za suzbijanje nezakonitih aktivnosti u sektoru šumarstva i drvne industrije u FBiH i RS*. Isti su usvojeni od strane entitetskih vlada.

Cilj akcionog plana je suzbijanje svih vidova nezakonitih aktivnosti u sektoru šumarstva uključujući krađu i korupciju.

Akcioni plan se sastoji iz dva pravca djelovanja:

1. Unaprjeđenje vanjske kontrole (jačanje inspeksijskog nadzora i institucija koje provode nadzor nad zakonitosti u ovoj oblasti),
2. Interni razvoj kantonalnih šumskoprivrednih društava.

Šume visoke zaštitne vrijednosti (HCVF)

Na osnovu međunarodnih HCVF alata i provedenog procesa konsultacija sa svim zainteresiranim stranama u BiH sproveden je proces prilagođavanja seta alata šuma visoke zaštitne vrijednosti BiH uslovima. Proces je, između ostalog, uključivao: podešavanje definicija, identificiranje metodologije i prijedloga za upravljanje šumama visoke zaštitne vrijednosti u BiH uslovima.

Nacionalni standardi za održivo upravljanje šumama i certifikaciju šuma

Proces izrade državnih standarda za održivo upravljanje šumama i certifikaciju šuma je završen početkom 2007. godine uz strogo pridržavanje strukture principa i kriterija *Forest Stewardship Council* (FSC).

Tokom ovog procesa kroz aktivnosti radne grupe uloženi su naponi da se izvrši harmonizacija BiH standarda sa istim u susjednim zemljama, sprovedu konsultacije interesnih grupa i testiranje nacrtu standarda u terenskim uslovima.

Monitoring zdravstvenog stanja šuma

Ovaj projekat (dijagnozno-prognozna služba) je u pripremljnoj fazi i trajat će tri godine.

Podizanje konkurentnosti razvojem klastera

Ovaj projekt je finansirala Agencija Sjedinjenih država za međunarodni razvoj (USAID). Uz potporu ovoga projekta četiri godine uspješno je djelovao *Klaster drvoprerade i šumarstva BiH*.

FOPER

Regionalni projekt obrazovanja kadrova u oblasti šumarske politike i ekonomije na svim nivoima (šest zemalja regiona). Započeo je magistarski studij, a u pripremljnoj fazi je proces kontinuiranog obrazovanja zaposlenih u šumarstvu.

Svi gore navedeni projekti za konačan cilj imaju uspostavljanje transparentnog upravljanja i gospodarenja šumama i primjenu svjetskih i evropskih konvencija i standarda u svim segmentima šumarstva.

5.2. Zakoni u oblasti šumarstva

Federacija BiH

Zakon o šumama (Sl. novine FBiH broj 20/02, 29/03 i 37/04)

Zakon o uslovima i načinu obavljanja djelatnosti rezanja drveta (Sl. novine FBiH broj 27/97 i 25/06)

Zakon o lovstvu (Sl. novine FBiH broj 4/06). Na osnovu ovog Zakona resorno Federalno ministarstvo je donijelo pet podzakonskih akata (Sl. novine FBiH broj 63/06)

Zakon o sjemenu i sadnom materijalu šumskih i hortikulturnih vrsta drveća i grmlja (Sl. novine FBiH broj 71/05)

Zakon o zaštiti prirode (Sl. novine FBiH broj 33/03)

Zakon o zaštiti zraka (Sl. novine FBiH broj 33/03)

Zakon o zaštiti okoliša (Sl. novine FBiH broj 33/03)

Republika Srpska

Zakon o šumama (Sl. glasnik RS broj 66/03, 53/05 i 91/06)

Zakon o Nacionalnim parkovima (Sl. glasnik RS broj 21/96 i 74/05)

Zakon o lovstvu (Sl. glasnik RS broj 4/02 i 34/08). Resorno ministarstvo u RS je donijelo pet Pravilnika kojima je razrađen ovaj zakon (Sl. glasnik RS broj 11/02, 22/03 i 57/03)

Zakon o zaštiti prirode (Sl. glasnik RS broj 50/02)

Zakon o zaštiti vazduha (Sl. glasnik RS broj 53/02)

Zakon o zaštiti životne sredine (Sl. glasnik RS broj 53/02, 109/05, 28/07 i 41/08)

Brčko Distrikt BiH

Zakon o šumama (Sl. novine Tuzlanskog kantona broj 10/99)-nalogom Supervizora preuzet kao Zakon Brčko Distrikta BiH

6. RURALNI RAZVOJ

Ruralna područja čine oko 81% ukupne površine BiH, u kojima, prema procjenama, živi oko 61% ukupnog stanovništva BiH.

U BiH ruralna područja uglavnom nisu razvijena i još uvijek se suočavaju se velikim brojem problema, od kojih posebno treba istaći odlazak stanovništva i nemogućnost zapošljavanja. S druge strane, ova područja posjeduju prirodna bogatstva i bogata kulturna naslijeđa, te druge pogodnosti koje se smatraju temeljem ruralnog razvoja. Stoga, revitalizacija i razvoj ruralnih područja predstavlja neophodan proces koji će dovesti do opstanka i održivog razvoja ruralnih područja uz ekološku i privrednu održivost.

Poljoprivreda je osnovna, ali ne i jedina moguća aktivnosti stanovnika ruralnih područja. Investiranje u ruralna područja, te ruralni razvoj općenito zahtijeva uspostavljanje i jačanje veza između poljoprivrede i drugih sektora ruralne ekonomije, te jačanje nepoljoprivrednih djelatnosti. Nepoljoprivredne djelatnosti će osigurati dodatne prihode, što će povećati egzistenciju stanovnika ruralnih područja koju je teško dostići samo bavljenjem poljoprivredom.

Jedna od glavnih perspektiva za razvoj ruralnih područja BiH jeste turizam u raznim oblicima, bilo da se radi o lovnom, ribolovnom, sportsko-rekreacionom, zdravstvenom, eko-turizmu ili nekom drugom obliku.

To je jedna od glavnih mogućih djelatnosti, kako zbog svog karaktera, valorizacije prirodnih bogatstava, tako i zbog osiguranja dodatnih prihoda, te mogućnosti zapošljavanja mladih, razvoja infrastrukture, institucija, te kulturnog života općenito.

U cilju ruralnog razvoja neophodno je razviti holistički pristup, povezati što veći broj interesnih grupa, te iste uključiti u rješavanje problema u ruralnim zajednicama. Neophodno je, također, uskladiti jaz između EU *acquis-a* za ruralni razvoj i postojećih zakona, te institucionalnih kapaciteta za ruralni razvoj u BiH.

BiH, entiteti i BD BiH nemaju strategiju i opći zakon kojima se uspostavlja cjelokupni okvir, ciljevi i pristup za ruralni razvoj. Ipak, ove institucije pružaju finansijsku podršku za ruralni razvoj.

Ruralni razvoj podrazumijeva niz mjera kojima je cilj povećanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva, poboljšanje kvaliteta okoliša i sela, podsticanje raznolikosti (diverzifikacije) privrednih aktivnosti i poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima.

Prijedlog Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH

Okvir za mjere politike u poljoprivredi i ruralnom razvoju

Mjere potpore za poljoprivredu i ruralni razvoj u BiH bit će postupno prilagođavane na svim nivoima vlasti, radi usklađivanja s vrstama mjera u EU. Mjere se, u širem smislu, svrstavaju u slijedeće kategorije: mjere politike za potporu poljoprivrednih tržišta i mjere politike ruralnog razvoja.

Mjere politike ruralnog razvoja dijele se u tri osnovne grupe i to:

- a) mjere za porast konkurentnosti – uključuje mjere za porast investicija u poljoprivredna gospodarstva i prehrambenu industriju, potporu službama za obrazovanje u sektoru, potporu ranom umirovljavanju, potporu mladim poljoprivrednicima, potporu razvoju infrastrukture u ruralnim područjima i ostale slične mjere vezane uz konkurentnost ruralnog područja,
- b) mjere za zaštitu ruralnog okoliša – uključuju mjere za manje povoljna ruralna područja, potpora okolišnim programima, uključujući organsku proizvodnju, integralnu proizvodnju i okolišno prihvatljivu proizvodnju, potporu dobrobiti životinja i druge mjere u vezi s ruralnim okolišem,
- c) za raznolikost djelatnosti u ruralnim područjima i mjere za poboljšanje kvaliteta života u ruralnim područjima – uključuju potporu dopunskim djelatnostima i nepoljoprivrednim uslugama, mjere za poboljšanje sela i očuvanje prirodnog i kulturnog naslijeđa u ruralnim područjima i s tim povezane mjere.

Prijedlog Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH

Financijska podrška za ruralni razvoj u 2007 (u KM)

FBiH	3.358.700
RS	11.307.710

Izvor: MPVŠ FBiH, MPŠV RS

Šansa za razvoj ruralnih područja u BiH, u bliskoj budućnosti, su sredstva iz predpristupnih fondova EU iz oblasti ruralnog razvoja, prvenstveno IPA-Instrument za predpristupnu pomoć, čija je peta komponenta upravo ruralni razvoj. Ova komponenta, kao nastavak SAPARD-a podupire pripreme aktivnosti za učesće u zajedničkoj poljoprivrednoj politici, te ruralni razvoj.

Iz tog razloga, neophodno je napraviti sponu sa jednim od glavnih i najznačajnijih pristupa za razvoj ruralnih područja u EU, a to je pristup LEADER-Liasion entre action de developement de l'economie rurale.

Osnovna načela LEADER-a:

pristup odozdo prema gore, pristup zasnovan na osobitostima područja-subregionalni nivo, stvaranje lokalne akcione grupe-LAG-a u cilju jačanja upravljanja na lokalnom nivou, lokalni plan djelovanja, stvaranje lokalnih partnerstava i javno-privatnih partnerstava, projekti inovativnog karaktera koji povezuju sektore i finansiranje iz više izvora.

Lokalne akcione grupe, zajednice javnih i privatnih partnera koriste LEADER pristup kako bi zajednički oblikovali, pripremili strategiju i razvojne mjere seoskih područja.

LEADER pristup je zasnovan oko vrlo važnog i ključnog aktera na lokalnom nivou-Lokalna akciona grupa-LAG.

Lokalne akcione grupe u Bosni i Hercegovini

Lokalna akciona grupa (LAG) po definiciji predstavlja lokalno partnerstvo, u pravnom smislu „registrirano udruženje građana“. Svrha lokalnih akcionih grupa: doprinos sveukupnom lokalnom razvoju zajednica u kojim djeluju, razrada lokalnih strategija ruralnog razvoja i implementacija konkretnih projekata s tim u vezi, razvoj i jačanje lokalnih kapaciteta kroz promociju socijalne uključenosti, promocije ideje partnerstva i jednoobraznog kohezijskog razvoja cjelokupne zajednice i promocija integriranog i projektnog pristupa rješavanju konkretnih problema i stvarnih potreba lokalnog stanovništva.

LAG čine predstavnici tri različita sektora: općinskog, poslovnog i nevladinog (uz mogućnost uključenja i angažmana fizičkih lica pojedinačno ili u grupama). LAG-ovi se smatraju novim vidom partnerstava na lokalnom nivou gdje dolazi do zajedničkog djelovanja predstavnika lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva i poslovnog sektora, koristeći komparativne i kompetitivne prednosti svakog od partnera. Partneri saraduju i pomažu jedni drugima (podjelom zadataka koje treba obaviti, međusobnim edukacijama o pojedinim temama vezanim za uspješnu implementaciju projekta, razmjenom informacija, itd.), te zajednički nastupaju u implementaciji konkretnih projekata. U osnovi, LAG-ovi koriste pristup odozdo prema gore (*bottom-up*) u rješavanju problema, koji EU duboko promovira uporno insistirajući na njemu. Naročitu pažnju treba usmjeriti na ideje LAG-ova u BiH, posebno u odnosu na iskustva i naučene lekcije iz EU i pristupnih zemalja i njihove uloge u implementaciji EU programa (kao što je SAPARD), a naročito inicijative *LEADER*.

U toku implementacije UNDP projekta *SUTRA PLOD*, uspostavljene su 23 neformalne Lokalne akcione grupe na području 24 općine u BiH, geografski rasprostranjene u dva entiteta i jedna u BD BiH. Populacija pokrivena djelovanjem ovih grupa je približno obuhvatala oko 800.000 stanovnika. LAG-e su služile kao prethodnica za uspostavu i formalnih LAG-ova u BiH prema standardima EU. Uz podršku gore navedenog projekta, uspješno su registrirana tri LAG-a: „Regija Doboj“ koja obuhvata općine Doboj i Maglaj, „Una Sana“ koja obuhvata područje općina Sanski Most, Bosanska Krupa i Bužim i „GOZB“ koja obuhvata područje općina Drvar, Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo i Glamoč.

Navedene lokalne akcione grupe su osnovane po načelima i modalitetima iz EU i kao takve registrirane u Ministarstvu pravde BiH. Osnovni zadatak ovih LAG-ova je razvijanje prijedloga projekta na području navedenih općina na način da isti odražavaju stvarne potrebe lokalnih zajednica. Planirane aktivnosti moraju korespondirati osnovama ruralnog razvoja u EU i inicijative *LEADER*, te biti fokusirane na stvaranje povoljne klime za reintegraciju vulnerabilnih kategorija stanovništva u lokalnu zajednicu i stvaranje pretpostavki za lokalni razvoj. Predstavnici naznačenih LAG-ova dovršili su prve prijedloge projekata koji su spremni za evaluaciju i finansiranje i očekuje se njihovo skoro odobrenje, te početak implementiranja.

7. TRGOVINA POLJOPRIVREDNIM I PREHRAMBENIM PROIZVODIMA I TRGOVINSKA POLITIKA

7.1. Trgovina poljoprivrednim i prehrambenim proizvodima

Izvoz BiH u agroindustrijskom sektoru u 2007. godini, u odnosu na prethodnu 2006. godinu, porastao je za 24,50%, dok uvoz u istom periodu bilježi rast od 14,62%.

Ukupan uvoz poljoprivrednih proizvoda u 2007. godini je iznosio 2,211 milijardi KM, što predstavlja 16,23% ukupnog uvoza BiH. Ukupan izvoz poljoprivrednih proizvoda u 2007. godini je iznosio 336 miliona KM, što predstavlja 5,54% ukupnog izvoza BiH.

Indeksi kretanja robne razmjene poljoprivrednih proizvoda pokazuju da uvoz istih pada, dok BiH izvoz raste. U tom smislu, iako i dalje vrlo mala, povećala se i pokrivenost uvoza izvozom.

Razmjena poljoprivrednih proizvoda (milioni KM) (2006-2007)

Godina	Uvoz	Index ¹	Izvoz	Index	Pokrivenost
2006	1.928,9	97,70%	270,4	114,86%	14,02%
2007	2.211,1	114,63%	336,6	124,48%	15,22%

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Opća pokrivenost uvoza izvozom poljoprivrednih proizvoda u 2007. godini iznosila je 15,22%. Iako je ovaj procenat povećan u odnosu na prethodne godine, on nikako nije zadovoljavajući. Najveća pokrivenost je ostvarena kod razmjene slijedećih poljoprivrednih proizvoda:

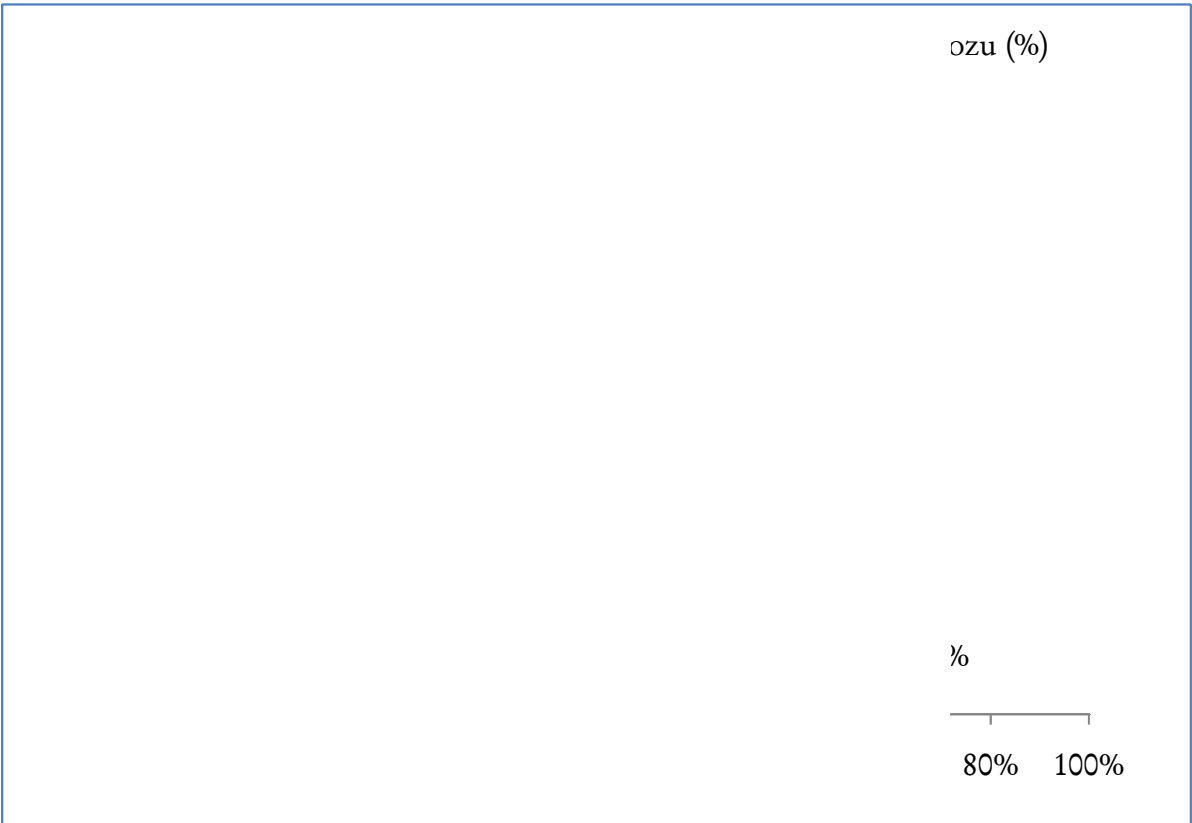
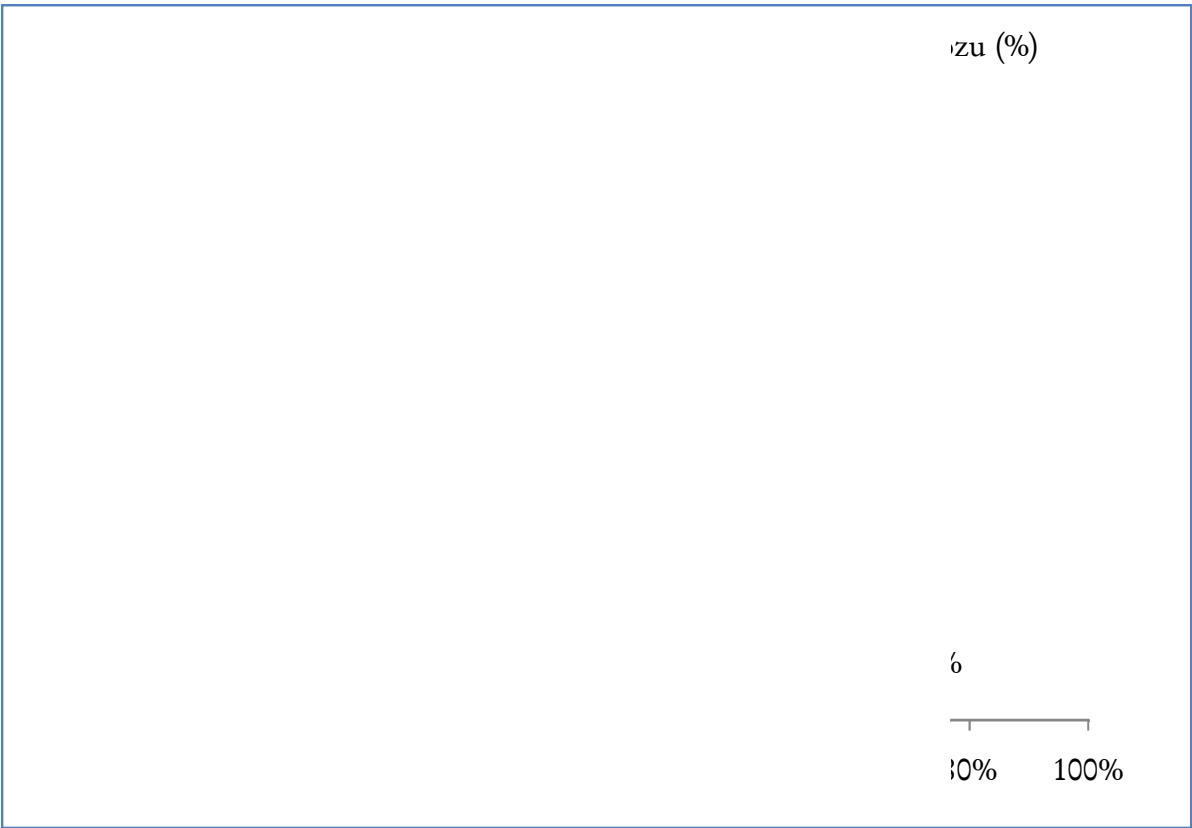
- ribe, ljuskari, mekušci i slično (81,94%),
- proizvodi od povrća, voća i slično (51,83%),
- pletarski biljni materijali (49,58%).

7.2. Struktura robne razmjene BiH poljoprivrednim proizvodima

Posmatranjem podataka o pokrivenosti po pojedinim glavama carinske tarife, situacija znatno varira od proizvoda do proizvoda.

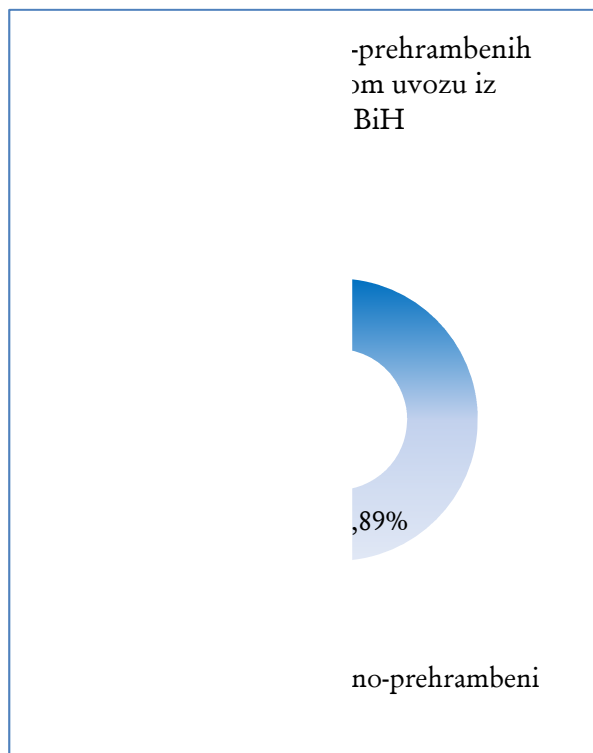
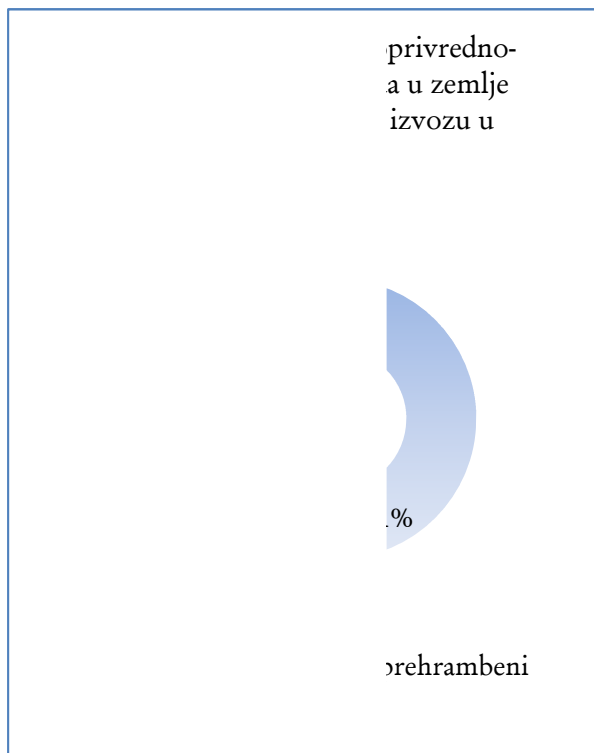
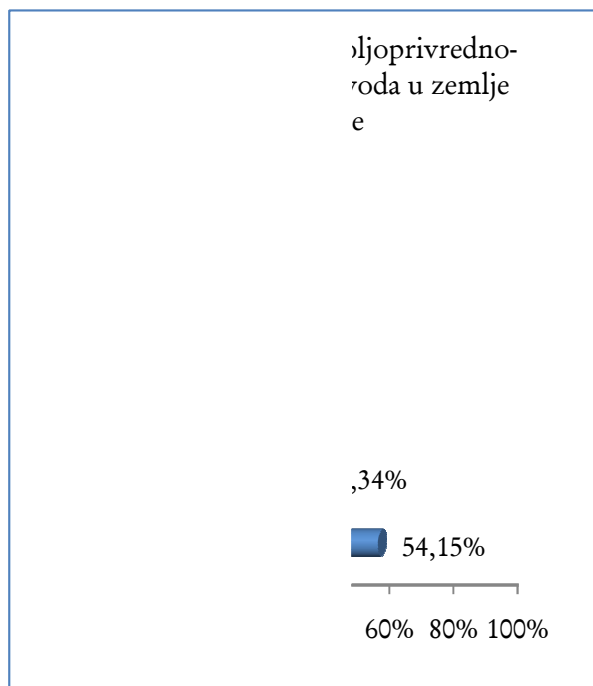
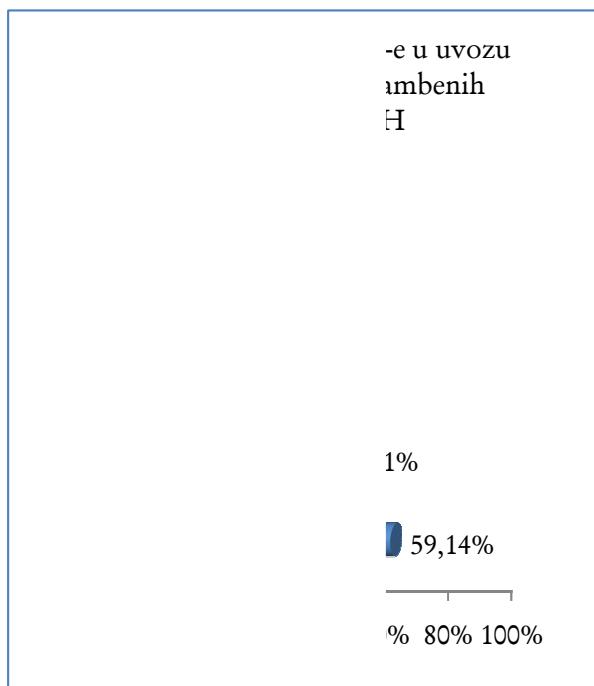
U nekim grupama proizvoda BiH bilježi visok procenat pokrivenosti. Na primjer, u trgovini ribama, procenat pokrivenosti iznosi skoro 70%. Sa druge strane, tamo gdje BiH ima vrlo malu ili nikakvu proizvodnju (npr. žive životinje, svježe meso, žitarice i sl.) logično, bilježe se minimalni procenti pokrivenosti. Možda najinteresantniju grupu proizvoda čine oni proizvodi koji se u značajnijoj mjeri proizvode u BiH, pa time značajnije i učestvuju u izvozu. U ovu grupu se mogu svrstati: mlijeko i proizvodi od mlijeka, povrće i voće, pletarski i biljni materijali, ulja i masnoće, preradevine od mesa i preradevine od šećera.

¹ Lančani index

Analizirajući prethodne godine, može se zaključiti da razmjena poljoprivrednih roba i proizvoda prehrambene industrije sa inostranstvom raste iz godine u godinu.

Najvažniji partneri naše zemlje u trgovini poljoprivrednim proizvodima su *Hrvatska, Srbija, Crna Gora i Makedonija* i to uglavnom zbog tradicionalnih trgovinskih veza, navike potrošača, ali i otvorenosti tih tržišta zahvaljujući potpisanim bilateralnim sporazumima o slobodnoj trgovini, odnosno *Sporazumu CEFTA 2006*.

Od ukupanog uvoza poljoprivrednih proizvoda (glava carinske tarife 0-24) u 2007. godini koji je iznosio 2,211 milijardi KM, odnosno 16,23% od ukupnog uvoza, 990 miliona KM čini uvoz iz Srbije i Hrvatske što je 54% od ukupnog uvoza poljoprivrednih proizvoda i 8,54% od ukupnog uvoza u 2007. godini.

Učešće uvoza iz Srbije u ukupnom BiH uvozu iznosilo je 10,63%, dok je uvoz iz Hrvatske u ukupnom BiH uvozu učestvovao sa 22,37%. Ukupan obim razmjene poljoprivrednih proizvoda BiH sa Hrvatskom, u 2007. godini, iznosio je 858,93 miliona KM što predstavlja porast za 25,82% u odnosu na isti period prethodne godine.

Uvoz je u 2007. godini, u odnosu na isti period prošle godine, porastao za 24,15%, a izvoz za 36,58%.

Ukupan obim razmjene poljoprivrednih proizvoda BiH sa Srbijom u 2007. godini iznosio je 496,14 miliona KM, što predstavlja porast od 3,33% u poređenju sa istim periodom u 2006. godini. Uvoz je u 2007. godini, u odnosu na isti period prošle godine, porastao za 8,14%, dok izvoz pokazuje pad za 20,16% u posmatranom periodu.

Uvoz/izvoz sa Hrvatskom i Srbijom (milioni KM) (2006-2007)

	2006	2007	Porast
Uvoz iz Hrvatske	590,96	733,71	24,15%
Izvoz u Hrvatsku	91,68	125,22	36,58%
Ukupno	682,64	858,93	25,82%
Uvoz iz Srbije	398,19	430,61	8,14%
Izvoz u Srbiju	82,08	65,53	-20,16%
Ukupno	480,27	496,14	3,33%

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

7.3. Vanjskotrgovinski promet

Zbog niskih prosječnih prinosa, velikih površina poljoprivrednog zemljišta koje se ne obrađuje i niza drugih limitirajućih faktora, BiH je prinuđena na uvoz žitarica. Prije rata, snabdjevenost BiH domaćom proizvodnjom bila je oko 70%. Prema podacima za 2007. godinu, proizvodnja pšenice od 257.100 t zadovoljila je 41% od potrebnih količina. Ukoliko bi se postiglo povećanje proizvodnje za dodatnih 30%, BiH bi dostigla nivo prosječnih prinosa u EU koje iznose oko 4,5 t/ha.

Podaci pokazuju da je najveći uvoz pšenice ostvaren iz Hrvatske (56,19%), Mađarske (26,68%) i Srbije (15,11%). Uvoz iz drugih zemalja je zanemariv.

Uvoz pšenice (2007)

Zemlja	Količina uvezene pšenice (t)	Zemlja	Količina uvezene pšenice (t)
Hrvatska	210.585	Panama	201
Mađarska	99.988	Švajcarska	478
Srbija	56.646	SAD	125
Austrija	5.435	Ukupno	374.703
Slovačka	1.245	Vrijednost uvezene pšenice: 141.437.439 KM	

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Također, BiH je bila prisiljena na uvoz ostalih žitarica, te industrijskog bilja.

U 2007. godini tržište pšenice je bilo nestabilno, a uzrok tome je naglo povećanje cijena i potražnje na tržištu. Cijene po kojima je BiH nabavljala pšenicu iz uvoza bile su u prosjeku 0,38 KM/kg.

Uvoz ostalih žitarica i industrijskog bilja (2007)

Opis	Količina (t)
Kukuruz	165.423
Ječam	19.417
Zob	284.170
Raž	608
Sjeme suncokreta	39.037
Sjeme uljane repice	17.173
Vrijednost ostalih uvezenih žitarica: 110.912.486 KM	

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Uprkos pozitivnim promjenama, BiH proizvođači ne proizvode dovoljne količine voća za zadovoljavanje domaće potražnje, što se vidi iz negativnog trgovinskog bilansa.

Uvoz svježeg voća u BiH (2006-2007)

Opis	2006				2007			
	t	%	KM	%	t	%	KM	%
Banana	37.491,17	24,0	33.532.084	31,5	36.143,59	25,5	32.987.078	31,5
Citrusi	42.630,26	27,3	27.594.251	25,9	41.514,85	29,4	29.518.662	28,2
Breskve i nektarine	4.669,72	3,0	3.398.445	3,2	4.155,06	2,9	3.332.341	3,1
Višnja	3.053,26	1,9	1.523.334	1,4	3.685,21	2,6	1.985.519	1,9
Kivi	2.082,49	1,3	1.453.076	1,3	2.829,39	2,0	1.953.033	1,8
Lubenice i dinje	13.714,09	8,8	4.648.206	4,3	11.764,22	8,3	3.890.130	3,7
Jabuka	25.439,46	16,3	11.040.280	10,4	20.434,35	14,4	9.207.492	8,8
Šljiva	8.942,75	5,7	2.126.711	2,0	5.232,21	3,7	1.452.529	1,4
Kruška	2.729,82	1,7	2.342.297	2,2	3.031,64	2,1	2.593.817	2,5
Stolno grožđe	5.136,25	3,3	4.622.891	4,3	4.863,80	3,4	4.990.048	4,7
Orašasti plodovi	1.000,53	0,6	5.598.434	5,2	967,81	0,7	5.778.855	5,5
Ukupno voće	155.883,27	100	106.282.930	100	141.130,83	100	104.567.516	100

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Ukupna vrijednost uvezenog voća u 2007. godini bila je 104,5 miliona KM, što je 5,4% ukupnog uvoza poljoprivredno-prehrambenih roba.

Vrijednost uvezenog voća ostaje prilično stabilna tokom proteklih godina uz smanjenje u 2007. godini u usporedbi sa 2005. i 2006. godinom. Isto se odnosi na izvezeno voće čija je vrijednost bila oko 24 miliona KM u 2007. godini što je, u odnosu na 2005. godinu, povećanje od 24%. Uvoz tropskog i mediteranskog voća u prosjeku iznosi više od 80.000 t što predstavlja gotovo 60% uvoza voća. Najveći udio u uvozu čine banane sa vrijednošću od gotovo 33 miliona KM ili 31% ukupne vrijednosti uvezenog voća. Od voća koje se uzgaja u BiH, najveći je uvoz jabuke i iznosi 20.434 t ili 14,4% od ukupnog uvoza voća, što u odnosu na 2006. godinu predstavlja smanjenje za 20%.

Razlog deficita je, također, i potražnja prerađivačke industrije u BiH, čije potrebe za svježim voćem ne mogu biti zadovoljene domaćom proizvodnjom. Do sada proizvođači u BiH nisu proširili proizvodnju kako bi zadovoljili tržišnu potražnju i zamijenili uvozne proizvode. Glavni razlozi za sporo širenje proizvodnje jesu nesigurnost proizvođača u pogledu budućih tržišnih cijena, ograničene raspoloživosti kredita, te nedostatak skladišnih i prerađivačkih kapaciteta u BiH.

Ukupna vrijednost uvezenog povrća u 2007. godini bila je 55 miliona KM što predstavlja 2,7% ukupnog uvoza poljoprivredno-prehrambenih roba.

Uvoz svježeg povrća u BiH (2006-2007)

Opis	2006				2007			
	t	%	KM	%	t	%	KM	%
Krompir	5.284,45	6,7	1.861.688	3,4	6.911,63	9,5	1.749.610	3,1
Krompir sjeme	10.769,0	13,8	7.116.219	13,3	9.456,18	13,2	8.605.055	15,6
Paradajz	17.705,5	22,7	12.318.724	23,0	13.499,6	18,6	10.604.827	19,2
Luk	3.178,84	4,0	1.031.295	1,9	4.307,78	5,8	1.499.220	2,7
Luk sjeme	2.046,34	2,6	2.080.331	3,8	1.860,90	2,5	2.101.611	3,8
Mrkva	4.790,16	6,1	1.694.162	3,1	2.650,92	3,6	1.191.840	2,1
Krastavac	3.080,17	3,9	2.144.374	4,0	2.443,77	3,3	1.828.923	3,3
Paprika	12.065,1	15,4	7.248.982	13,5	7.859,39	10,8	5.541.179	10,0
Salata	479,9	0,6	488.302	0,9	239,02	0,3	321.395	0,6
Ukupno povrće	78.050,3	100	53.530.741	100	72.377,76	100	55.148.641	100

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Iako je vrijednost uvezenog povrća u 2007. godini lagano porasla u odnosu na 2006. godinu, ukupna količina uvezenog povrća bila je manja. Razlog za ovakav odnos možemo objasniti povećanjem prosječne cijene povrća u 2007. godini.

Vrijednost izvezenog povrća u 2007. godini bila je oko 19 miliona KM, što je najveća vrijednost od 2000. godine. Tokom proteklih godina vrijednost izvoza bila je prilično stabilna i kretala se od 12 do 15 miliona KM. Sa ukupnim rastom agro-prehrambenog izvoza, udio ovog sektora u ukupnoj vrijednosti izvezenih poljoprivrednih proizvoda i hrane smanjio se sa maksimalne vrijednosti od 17,5% u 2000. godini na 5,9% u 2006. godini.

U 2007. godini ukupan uvoz vina u BiH iznosio je 32,698 miliona KM. Uvoz je, u odnosu na 2006. godinu kada je iznosio 32,437 miliona KM, neznatno povećan za 0,51%.

Ukupan izvoz vina iz BiH, u 2007. godini, iznosio je 4,973 miliona KM. Izvoz je, u odnosu na 2006. godinu kada je iznosio 4,550 miliona KM, povećan za 9,30%.

Pokrivenost uvoza izvozom vina u 2007. godini iznosila je 15,21% i u odnosu na 2006. godinu, kada je iznosila 13,99%, poboljšana je za 1,22%.

Vanjskotrgovinska razmjena BiH vinom (milioni KM) (2006-2007)

Opis	2006			2007		
	Uvoz	Izvoz	Pokrivenost uvoza izvozom	Uvoz	Izvoz	Pokrivenost uvoza izvozom
Vino od svježeg grožđa, uključujući pojačana vina, mošt od grožđa, osim mošta iz tarifnog broja 2009	32,437	4,550	13,99%	32,612	4,973	15,21%
Vermut i ostala vina od svježeg grožđa, aromatizirani biljem ili aromatskim tvarima	0,095	0,00006		0,086	0,00009	
Ukupno vino	32,532	4,550		32,698	4,973	

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

U 2007. godini ostvaren je rast uvezene količine od 7,99% u odnosu na 2006. godinu, te pad izvezene količine od 7,10%. Najznačajniji partneri BiH u vanjskotrgovinskoj razmjeni vinom su *Srbija, Hrvatska i Crna Gora*. Srbija je najveći uvoznik vina u BiH, dok BiH najviše izvozi u Hrvatsku. U 2007. godini 85% od ukupnog uvoza ostvareno je iz navedenih zemalja i to 34,50% sa Srbijom, 25,63% sa Hrvatskom i 24,87% sa Crnom Gorom. Slična je situacija i sa izvozom, gdje je 80,97% od ukupnog izvoza ostvareno u navedenim zemljama i to 54,90% sa Hrvatskom, 22,63% sa Srbijom i 3,45% sa Crnom Gorom.

Vanjskotrgovinska razmjena BiH vinom (milioni kg) (2006-2007)

Opis	2006		2007		Stopa rasta uvoza	Stopa rasta izvoza
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz		
Vino od svježeg grožđa, uključujući pojačana vina, mošt od grožđa, osim mošta iz tarifnog broja 2009	9,511	2,396	10,277	2,226	7,99%	-7,10%
Vermut i ostala vina od svježeg grožđa, aromatizirani biljem ili aromatskim tvarima	0,030	0,000001	0,026	0,000002		
Ukupno vino	9,541	2,396	10,303	2,226		

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Struktura razmjene vinom po zemljama (2007)

Zemlja	Uvoz	% u ukupnom uvozu	Izvoz	% u ukupnom izvozu
Srbija	11,282	34,50%	1,13	22,63%
Hrvatska	8,379	25,63%	2,73	54,90%
Crna Gora	8,134	24,87%	0,17	3,45%
Ukupno	27,795	85,00%	4,03	80,97%
Ostale zemlje	4,903	15,00%	0,95	19,03%
Ukupno	32,698	100,00%	4,97	100,00%

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

Situacija po pitanju vanjskotrgovinske razmjene vinom u 2007. godini je slična kao i u 2006. godini. U 2006. godini, 50,75% od ukupnog uvoza ostvareno je iz Srbije i Crne Gore, dok je 34,85% ostvareno iz Hrvatske, što čini 85,6% od ukupnog uvoza samo iz ove dvije zemlje. U 2006. godini izvoz je bio usmjeren uglavnom na Hrvatsku 68,91%, dok je izvoz u Srbiju i Crnu Goru iznosio 11,36% ukupnog izvoza, što čini 80,27% od ukupnog izvoza u ove dvije zemlje.

Struktura razmjene vinom po zemljama (2006)

Zemlja	Uvoz	% u ukupnom uvozu	Izvoz	% u ukupnom izvozu
Srbija i Crna Gora	16,511	50,75%	0,52	11,36%
Hrvatska	11,337	34,85%	3,14	68,91%
Ukupno	27,848	85,60%	3,65	80,27%
Ostale zemlje	4,684	14,40%	0,90	19,73%
Ukupno	32,532	100,00%	4,55	100,00%

Izvor: Vanjskotrgovinska komora BiH

U 2007. godini ukupan uvoz mesa, mesnih preradevina i ribe u BiH iznosio je 168,83 miliona KM, što je 7,64% od ukupnog uvoza poljoprivrednih proizvoda u BiH.

Ukupan izvoz mesa, mesnih preradevina i ribe u 2007. godini iznosio je 34,31 miliona KM, što je 10,20% od ukupnog izvoza poljoprivrednih proizvoda.

Ukupan uvoz mesa u BiH u 2007. godini iznosio je 65,22 miliona KM, dok je ukupan izvoz iznosio svega 2,79 miliona KM.

Pokrivenost uvoza izvozom mesa u 2007. godini iznosila je samo 4,27%. Oko 60% ukupnog uvoza mesa u 2007. godini ostvarilo je pet najznačajnijih uvoznika.

Struktura uvoza mesa po zemljama (milioni KM) (2007)

Zemlja	Uvoz	% u ukupnom uvozu
Hrvatska	15,91	24,40
Austrija	7,15	10,97
Slovenija	6,97	10,67
Holandija	5,82	8,92
Turska	3,04	4,66
Ukupno	38,88	59,62

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Izvoz mesa iz BiH u 2007. godini je ostvaren samo u zemlje potpisnice Sporazuma CEFTA 2006. BiH je najviše mesa izvezla u Crnu Goru 0,94 miliona KM (33,88%), Srbiju 0,72 miliona KM (25,79%) i Hrvatsku 0,62 miliona KM (22,41%), što čini 82% od ukupnog izvoza iz BiH.

Ukupan uvoz ribe u 2007. godini iznosio je 14,82 miliona KM, dok je ukupan izvoz ribe iznosio 13,70 miliona KM.

Pokrivenost uvoza izvozom ribe u 2007. godini iznosila je 92,46%. Preko 60% ukupnog uvoza ribe ostvareno je iz samo pet zemalja.

Struktura uvoza ribe po zemljama (milioni KM) (2007)

Zemlja	Uvoz	% u ukupnom uvozu
Hrvatska	4,79	32,35
Danska	1,63	10,97
Španija	1,38	9,34
Luksemburg	0,93	6,30
Urugvaj	0,53	3,58
Ukupno	9,27	62,53

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Izvoz ribe iz BiH u 2007. godini ostvaren je samo u zemlje članice Sporazuma CEFTA 2006. BiH je najviše ribe izvezla u Srbiju 10,6 miliona KM (77,39%), Hrvatsku 1,61 miliona KM (11,78%) i Crnu Goru 1,05 miliona KM (7,69%).

Ukupan uvoz preradevina od mesa u 2007. godini iznosio je 88,79 miliona KM, dok je izvoz činio svega 17,82 miliona KM. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 20,07%.

Tri najznačajnije uvoznice mesnih preradevina u 2007. godini su Hrvatska, Srbija i Slovenija. Uvoz iz ove tri zemlje čini preko 80% ukupnog uvoza.

Struktura uvoza preradevina od mesa po zemljama (milioni KM) (2007)

Zemlja	Uvoz	% u ukupnom uvozu
Hrvatska	40,63	45,75
Srbija	19,61	22,09
Slovenija	13,89	15,63
Ukupno	74,12	83,47

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Struktura izvoza preradevina od mesa po zemljama (milioni KM) (2007)

Zemlja	Izvoz	% u ukupnom izvozu
Kosovo	4,92	27,60
Hrvatska	3,64	20,41
Srbija	3,07	17,26
Slovenija	2,82	15,86
Crna Gora	1,32	7,42
Ukupno	15,30	85,87

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Vanjskotrgovinska razmjena BiH mesom, ribom i mesnim i ribljim preradevinama (2007)

Opis	Uvoz	Izvoz	Pokrivenost uvoza izvozom
Meso i jestivi klaonični proizvodi	65,22	2,79	4,27
Ribe i ljuskavci, mekušci i ostali vodenih beskičmenjaci	14,82	13,70	92,46
Preradevine od mesa, riba, ljuskavaca, mekušaca ili drugih vodenih beskičmenjaka	88,79	17,82	20,07
Ukupno	168,83	34,31	20,32

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Uvoz mliječnih proizvoda u 2007. godini, izražen u finansijskoj vrijednosti, iznosi 115,7 miliona KM i u odnosu na prethodnu godinu veći je za 16%. Uvoz izražen u ekvivalentu sirovog mlijeka iznosi oko 135 miliona litara i u odnosu na prethodnu godinu veći je za 14%. Na rast finansijske vrijednosti uvoza u 2007. godini uticao je i porast cijena trajnih mliječnih proizvoda na svjetskom tržištu, što je naročito karakteristično za sireve, maslac i mlijeko u prahu.

Mliječni proizvodi su se uvozili iz 18 država, od kojih su najzastupljenije Hrvatska 46%, Njemačka 22%, Slovenija 14%, Srbija 11%, te ostale zemlje 7%.

U posljednjih 5 godina, uvoz mliječnih proizvoda se kreće u rasponu 100-116 miliona KM, odnosno 118-135 miliona litara mlijeka.

U vrijednosnoj i prirodnoj strukturi uvoza najveće učešće imaju sirevi 38,2%, odnosno 57,1%. U odnosu na prethodnu godinu, prirodni uvoz kod pavlake je veći za 25% i sira za 2%, dok je kod mlijeka u prahu značajnije smanjen za 17% i UHT steriliziranog mlijeka za 11%.

Izvoz mliječnih proizvoda u 2007. godini iznosio je 40,7 miliona KM i veći je za 39,2% od prethodne godine. Prirodni izvoz izražen u ekvivalentu sirovog mlijeka iznosi oko 47,2 miliona litara mlijeka, što je 24% od ukupne prerade mlijeka u mljekarama BiH. U posljednjih pet godina izvoz mliječnih proizvoda je višestruko povećan i ima konstantnu tendenciju rasta.

Mliječni proizvodi su se izvozili u 14 država, od kojih su najzastupljenije Hrvatska 59,2%, Makedonija 22,0%, Srbija 10,3%, te ostale zemlje 8,5%.

Glavni izvojni proizvodi su UHT sterilizirano mlijeko i tvrdi i polutvrđi sirevi, koji u strukturi izvoza učestvuju sa 69%, odnosno sa 22,1%. Izvoz učestvuje u ukupnoj proizvodnji kod UHT mlijeka 30% i kod tvrdih i polutvrđih sireva 54,4%. Izvoz UHT mlijeka je, u odnosu na prethodnu godinu, povećan za 45%, sira za 6%, dok je kod pavlake značajno smanjen (48%).

Također, u 2007. godini, proširena je lista izvoznih mliječnih proizvoda, te su skoro sve vrste mliječnih proizvoda koje se proizvode u BiH učestvovala u izvozu.

Procjena bilance mlijeka u BiH (2007)

		Količina (000 l)
Ulaz mlijeka	<i>ukupna proizvodnja mlijeka</i>	653.000
	<i>uvoz mlijeka i mliječnih proizvoda</i>	135.000
	Ukupno	788.000
Izlaz mlijeka	<i>procjena potrošnje mlijeka za telad²*</i>	99.300
	<i>izvoz mlijeka i mliječnih proizvoda</i>	47.200
	Ukupno	146.500

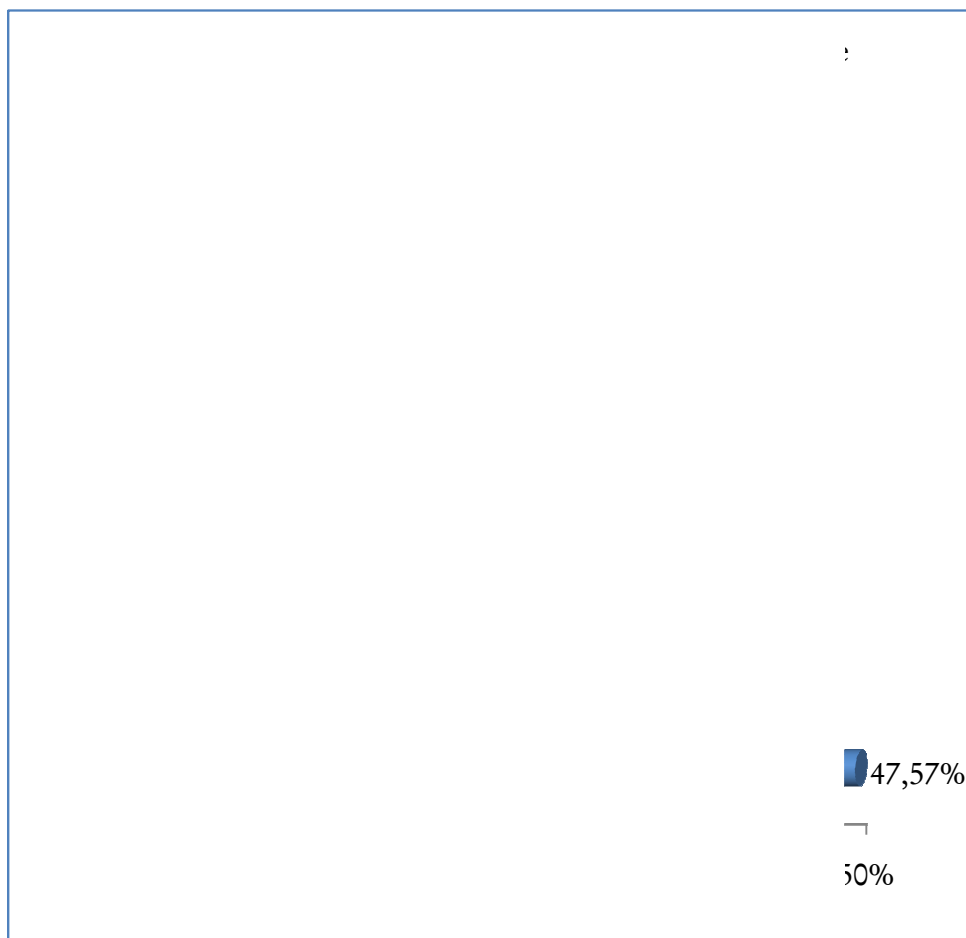
Izvor: Agencija za statistiku BiH

U odnosu na ukupnu raspoloživu količinu mlijeka koja je iznosila 788.000 litara, 81,4% se koristilo za ishranu stanovništva, 12,5% za ishranu teladi, dok se 6% iskoristilo za izvoz.

7.4. Struktura deficita u trgovini poljoprivrednim proizvodima

BiH bilježi deficit u svim glavama carinske tarife koje se po međunarodnoj klasifikaciji smatraju poljoprivrednim proizvodima. To govori u prilog činjenici da je BiH zemlja ovisna o uvozu tj. da nema dovoljne količine da zadovolji potrebe domaćeg tržišta.

Više od 50% deficita u ukupnom trgovinskom deficitu agroindustrijskog sektora ne čine proizvodi o kojim se najviše govori o ugroženosti domaće proizvodnje (meso i drugi klanični proizvodi za jelo, mlijeko, ptičja jaja, med, i slično i preradevine od mesa, riba, ljuskara i slično).

² potrošnja mlijeka za telad: 331.000 grla x 300 l

U isto vrijeme, prerađivači insistiraju na uvozu sirovina za preradu, a manje ili skoro nikako ne forsiraju ugovaranje proizvodnje na domaćem tržištu, čime bi ne samo značajno zadovoljili svoje potrebe, nego i ojačali domaću proizvodnju u oblasti stočarstva, a naročito proizvodnju žive stoke, mesa i mlijeka.

U cilju smanjenja trgovinskog deficita u sektoru agroindustrije i povećanja konkurentnosti domaćih poljoprivrednih proizvoda, potrebno je osigurati adekvatne subvencije. Učešće ovih sredstava je daleko manje od učešća sektora u BDP. Također, evidentno je da su intenzivno povećanje subvencija za razvoj poljoprivrede imale zemlje koje su se pripremale za ulazak u EU. Napomene radi, Hrvatska za podsticaj poljoprivrede izdvaja 400 miliona eura godišnje, a planirano je da u 2008. godini izdvoji 500 miliona eura.

7.5. Trgovinska politika

Nakon što je proces ratifikacije *Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini* (CEFTA 2006) završen 22. novembra 2007. godine, BiH je postala punopravna članica zone slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi.

Svi bilateralni sporazumi koje je BiH do tada imala sa potpisnicama CEFTA-e (*Albanija, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Srbija i UNMIK Kosovo*) sa 21.11.2007. godine prestali su da važe. Ulaskom Bugarske i Rumunije u EU, ugovori o slobodnoj trgovini sa ove dvije zemlje su, također, prestali da važe. Sve članice CEFTA-e 2006 pridržavaju se pojednostavljenih harmoniziranih uslova u trgovini, ukidaju tarife i liberaliziraju trgovinu. Na ovaj način bi se trebala povećati ukupna vanjska razmjena BiH sa potpisnicama CEFTA-e, kao i da se smanji trgovinski deficit. Po pitanju liberalizacije trgovine i povećanja konkurentnosti, CEFTA 2006 je u skladu sa propisima *Svjetske trgovinske organizacije* (WTO).

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) parafiran je 04.12.2007. godine u Sarajevu. Ispred BiH, SSP je parafirao predsjedavajući Vijeća ministara BiH g. Nikola Špirić, a u ime EU komesar za proširenje g. Oli Ren.

Potpisivanje SSP omogućava kreiranje slobodne trgovinske zone sa EU za industrijske i većinu poljoprivrednih proizvoda. Na početku su trgovinske odredbe SSP asimetrične u korist BiH. To u osnovi znači da EU omogućava neograničen slobodni pristup tržištu proširene Unije za skoro sve industrijske i većinu poljoprivrednih proizvoda. Za BiH, tarife za neke industrijske i poljoprivredne proizvode se ukidaju odmah, dok se za druge proizvode tarife postepeno smanjuju do ukidanja, tokom narednih godina.

Ovo će ojačati trgovinske tokove i ulaganja što predstavlja ključne faktore ekonomskog restrukturiranja i modernizacije.

Dok se tarife za poljoprivredne proizvode smanjuju, kvote ostaju na ATM nivou za veliki broj roba koje se izvoze u EU, što uključuje telad, vino, šećer, proizvode od šećera i ribu. Pregovori o članstvu BiH sa *Svjetskom trgovinskom organizacijom* (WTO) će se nastaviti u 2008. godini. U pripremi je dokument o domaćoj podršci za bazni period 2005-2007 godina gdje se vidi da je većina mjera domaće podrške usaglašena sa WTO Sporazumom o poljoprivredi.

U ovisnosti od rezultata WTO pristupnih pregovora, BiH će biti dozvoljeno da podržava domaću poljoprivredu do nivoa 5 ili 10% vrijednosti proizvodnje za svaki proizvod (proizvodno specifična podrška) i za ukupnu poljoprivrednu proizvodnju (proizvodno nespecifična podrška). Dodatno, BiH će biti dozvoljeno da podržava poljoprivredu do nivoa preuzetih *Lista obaveza AMS-a*. Međutim, troškovi domaćih podsticaja narednih godina moraju biti praćeni kako ne bi došlo do prekoračenja liste obaveza domaćih podsticaja. Nadalje, propisi vezani za područja sa manje povoljnim uslovima za proizvodnju, kao i jasnija pravila u određivanju podrške za strukturno prilagođavanje, naročito u slučaju kada su osigurana kao pomoć investiranju, programi zaštite okoliša i programi regionalne pomoći, trebaju biti detaljno propisani, a sve u cilju da se te mjere klasificiraju kao mjere Zelene kutije.

8. POLITIKE U OBLASTI POLJOPRIVREDE, PREHRANE I RURALNOG RAZVOJA

Na osnovu *Izvjestaja o napretku BiH za 2007. godinu*³, u pripremama za daljnju integraciju zemlje u EU, *Vijeće Evropske unije* usvojilo je revidirano *Evropsko partnerstvo* u kojem su sadržani kratkoročni i srednjoročni prioriteti koji se trebaju ispuniti, između ostaloga, i u oblasti poljoprivrede.

KRATKOROČNI CILJEVI

Usvojiti *Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH i osigurati adekvatan pravni okvir za usklađenu provedbu politika poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Razraditi sveobuhvatnu poljoprivrednu strategiju na državnom nivou.*

Ojačati *administrativni kapacitet na državnom nivou u pogledu poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja kako bi se djelotvorno koordinirala provedba politika razvoja tržišta i ruralnog razvoja u cijeloj zemlji.*

Raditi *na uspostavi Ministarstva poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja na državnom nivou sa dovoljnim resursima za provođenje svojih zadataka.*

Osigurati *usvajanje zakonodavstva u skladu sa evropskim standardima na području sigurnosti hrane, veterinarskog i fitosanitarnog sektora, te početi sa njegovom provedbom.*

Ojačati *laboratorijske i inspeksijske kapacitete na području sigurnosti hrane, veterinarskog i fitosanitarnog sektora, uspostaviti referentne laboratorije i razviti procedure uzimanja uzoraka u skladu sa zahtjevima EU.*

Poboljšati *sistem identifikacije goveda i registracije njihovog kretanja, te početi identifikaciju svinja, ovaca i koza, te registraciju njihovog kretanja.*

SREDNJOROČNI CILJEVI

Provesti *sveobuhvatnu državnu poljoprivrednu strategiju u cijeloj zemlji.*

Dalje jačati *kapacitete na državnom nivou za koordinaciju i harmonizaciju poljoprivredne politike, te politike proizvodnje hrane i ruralnog razvoja, te jačati provedbene mehanizme i dalje približavati zakonodavstvo *acquis-u*.*

Nastaviti *sa usvajanjem usklađenog zakonodavstva u području sigurnosti hrane, veterinarskom i fitosanitarnom sektoru, te razviti djelotvornost sistema kontrola.*

Procijeniti *usklađenost poljoprivredno-prehrambenih pogona sa zahtjevima EU, te pripremiti i početi program unaprjeđenja tih pogona.*

Izvor: Evropsko partnerstvo za BiH

³ Bosnia and Herzegovina 2007 Progress Report SEC (2007) 1430

Zakon o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju BiH u 2007. godini bio je u Parlamentarnoj proceduri na usvajanju.

Zakon utvrđuje okvire jačanja konkurentnosti i kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, te primjenu standarda za dinamičniji razvoj poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja. Zakon utvrđuje i mehanizme potrebne za pripremu za ulazak u EU i ispunjavanje obaveza određenih međunarodnim sporazumima.

Na osnovu ovog Zakona osnovaće se *Ured za harmonizaciju i koordinaciju sistema plaćanja*, tranzicijsko tijelo koje će promovirati uvođenje platnih sistema i procedura na entitetskom nivou po principu EU. Ova struktura će entitetima pružiti podršku i niz usluga za poboljšanje efikasnosti, transparentnosti i odgovornosti za isplate korisnicima u sektoru.

Sektor za poljoprivredu, prehranu, šumarstvo i ruralni razvoj unutar MVTEO BiH je, uz tehničku podršku projekta *EU SESMARD* i u okviru radnih grupa u kojima su sudjelovali i predstavnici s entitetskog nivoa i iz BD BiH, izradio Nacrt Strateškog plana BiH za harmonizaciju poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja 2008-2010 i Nacrt Operativnog programa za poljoprivredu, prehranu i ruralni razvoj 2008-2010.

Procedura usvajanja spomenutih strateških dokumenata je u toku, a izrađeni su i nacrti Operativnih programa poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja na entitetskom nivou.

Cilj *Strateškog plana BiH za harmonizaciju poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja 2008-2010* i *Operativnog programa BiH za harmonizaciju poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja (2008-2010)* jeste pružanje svih neophodnih koraka za pripremu sektora na svim nivoima uprave za primjenu i korištenje EU IPA fondova za ruralni razvoj u 2010/11. Ovaj trogodišnji vremenski okvir je ambiciozan, ali ga je moguće realizirati, ukoliko se budu poštovali planovi i rokovi implementacije.

Pored Zakona o poljoprivredi na državnom nivou, u Parlamentarnoj proceduri na usvajanju bio je i *Zakon o vinu, rakiji i drugim proizvodima od grožđa i vina*.

Vijeće ministara BiH je u julu 2007. godine usvojilo *Odluku o harmoniziranim registrima poljoprivrednih gazdinstava i klijenata u BiH* (Sl. glasnik BiH broj 85/07).

U okviru projekta Svjetske banke *Poljoprivreda i ruralni razvoj* osigurana su sredstva za nabavku softvera i hardvera za *Registar poljoprivrednih gospodarstava* (RPG) i *Registar klijenata* (RK). Funkcionalna specifikacija softvera i hardvera je izrađena i usaglašena sa nadležnim entitetskim resornim ministarstvima. Također se intenzivno radi na usklađivanju entitetskih propisa o uspostavljanju i upisu u RPG i RK.

8.1. Politika u oblasti sigurnosti hrane

Na osnovu *Zakona o hrani*⁴ koji je usklađen sa Uredbom EC 178/02, *Agencija za sigurnost hrane BiH* (ASH), u saradnji s mjerodavnim tijelima, inicira, izrađuje, te predlaže propise iz oblasti hrane Vijeću ministara BiH na usvajanje.

⁴ Sl. glasnik BiH br. 50/04

Tokom 2007. godine pripremljeno je devet podzakonskih akata iz oblasti hrane koji su usklađeni sa *acquisom* i proslijedeni Vijeću ministara BiH na usvajanje.

Vijeću ministara BiH, također, je na usvajanje upućen *Zakon o genetički modificiranim organizmima* koji je usklađen sa *acquis communautaire*.

BiH je u oktobru 2007. godine postala članica komisije *Codex Alimentarius*. Zadatak ove komisije je da provodi i podupire razradu i uspostavu definicija i zahtjeva za hranu, da pomaže u njihovom usklađivanju i na taj način olakšava međunarodnu trgovinu. ASH je određena kao Codex kontaktna tačka u BiH.

ASH je uspostavila saradnju, te vrši stalnu razmjenu podataka sa laboratorijama za kontrolu hrane u svrhu izrade procjene rizika i obavještanja javnosti o eventualnim rizicima. Formirana je komisija za RASFF (sistem brzog uzbunjivanja) koja preuzima RASFF obavijesti od Delegacije EC i koordinira proces upravljanja rizikom u saradnji sa nadležnim organima u BiH.

8.2. Veterinarska politika

Od jula 2006. godine u okviru programa EU CARDS pokrenut je Twinning projekt *Podrška jačanju kapaciteta Državnog veterinarskog ureda* koji ima za cilj usklađivanje veterinarske službe BiH sa standardima koji se odnose na rad veterinarskih službi u EU. Vrijednost ovog projekta je 2 miliona KM, a provedba je planirana u periodu od dvije godine. Twinning partner *Ureda za veterinarstvo BiH* je njemačko Federalno ministarstvo za hranu, poljoprivredu i zaštitu potrošača.

Iako je glavni cilj projekta podrška unaprjeđenju kapaciteta veterinarske službe BiH kako bi svoj rad uskladila sa direktivama EU, širi cilj projekta obuhvata pripremu veterinarskog sektora za izvoz životinja i proizvoda životinjskog porijekla u zemlje članice EU.

Glavni prioritet Ureda za veterinarstvo BiH je revizija ukupne legislative na polju veterinarstva koja je na snazi u BiH, s glavnim ciljem transpozicije svih EU propisa koji se odnose na segment veterinarstva u naredne dvije godine. Kroz radionice unutar twinning projekta, u saradnji sa ekspertima iz Njemačke, zaključeno je da se primarni osnov za provođenje potpune harmonizacije stvori donošenjem pet temeljnih zakona: *Zakon o veterinarstvu*, *Zakon o dobrobiti životinja*, *Zakon o veterinarskim lijekovima*, *Zakon o neškodljivom uklanjanju animalnog otpada* i *Zakon o stočnoj hrani*.

Potpuna harmonizacija legislative dovršila bi se usvajanjem svih podzakonskih propisa predviđenih s ovih pet temeljnih zakona. Stvaranje harmoniziranog pravnog okvira je glavni preduslov za dostizanje evropskih standarda u zaštiti zdravlja potrošača i osiguravanje ravnopravne trgovinske razmjene.

BiH je odlukom EC 2006/766/EC stavljena na listu zemalja iz kojih je odobren izvoz ribljih proizvoda na tržište EU. Ribarstvo je prva grana koja proizvodi hranu životinjskog porijekla koja je dobila odobrenje za pristup tržištu EU.

Tokom 2007. godine doneseno je nekoliko propisa kojima se regulira oblast veterinarstva na državnom nivou:

- Odluka o izmjeni odluke o provođenju obaveznih mjera u odobrenim objektima radi smanjenja mikrobioloških i drugih onečišćenja mesa, mesnih proizvoda i ostalih proizvoda životinjskog porijekla namijenjenih ishrani ljudi (Sl. glasnik BiH broj 33/07)
- Naredba o zabrani primjene određenih supstanci u liječenju riba (Sl. glasnik BiH broj 33/07)
- Odluka o zabrani uvoza određenih pošiljki u BiH radi sprječavanja unošenja bolesti plavog jezika (Sl. glasnik BiH broj 40/07)
- Odluka o dopuni odluke o zabrani uvoza određenih pošiljki radi sprječavanja unošenja u BiH transmisivnih spongiformnih encefalopatija (Sl. glasnik BiH broj 40/07)
- Odluka o mjerama kontrole zaraznih i parazitarnih bolesti životinja i njihovom provođenju i finansiranju u 2007. godini (Sl. glasnik BiH broj 35/07)

8.3. Fitosanitarna politika

Tokom 2007. godine, *Uprava BiH za zaštitu zdravlja bilja* je u saradnji s nadležnim entitetskim tijelima izradila spisak aktivnih materija čiji je promet u EU ograničen ili zabranjen, a u BiH dozvoljen.

Također, Uprava je sa radnom grupom koju su sačinjavali eminentni stručnjaci iz oblasti zaštite bilja radila na pripremi *Odluke o zabrani registriranja uvoza i prometa aktivnih supstanci i fitofarmaceutskih sredstava koja sadrže aktivne supstance*, a čiji je promet, odnosno upotreba u EU zabranjena.

Izradom ovog spiska, koji obuhvaća 60 aktivnih supstanci, spriječit će se promet supstanci koje su štetne za zdravlje ljudi i koje su u zemljama EU zabranjene.

U cilju olakšanja i bržeg protoka roba u vanjskoj trgovini i jednoobraznog postupanja pri fitosanitarnoj kontroli, Uprava BiH za zaštitu zdravlja bilja je sa Federalnom Upravom za inspeksijske poslove FBiH, Republičkom Upravom za inspeksijske poslove RS, Odjelom za javnu sigurnost-Pododjel za inspekcije BD BiH i Upravom za indirektno oporezivanje zaključila *Protokol o načinu odobravanja uvoza/tranzita (prijevoza)/izvoza pošiljke u fitosanitarnoj kontroli*.

Uprava je objedinila spisak roba koje podliježu fitosanitarnoj kontroli inspeksijskih organa, odnosno urađena je revizija spiska roba koje podliježu fitosanitarnom nadzoru.

Tokom 2007. godine Uprava je nastavila sa implementacijom *Pravilnika o drvenom materijalu za pakovanje u međunarodnom prometu*. U jedinstveni registar pravnih i fizičkih lica koja obavljaju postupke tretiranja i/ili označavanja upisano je 16 firmi.

8.4. Politike upravljanja poljoprivrednim zemljištem

Ukupna površina zemljišta u BiH iznosi 5.112.879 ha, od čega je 2.726.971 ha državna svojina. U ukupnim površinama poljoprivrednog zemljišta bivši društveni sektor (društveni kombinati, poljoprivredna dobra, poljoprivredna preduzeća, zemljoradničke zadruge) obrađivao je oko 155.000 ha, odnosno 6,12% ukupnih poljoprivrednih površina BiH. Država u svom vlasništvu još uvijek posjeduje oko 586.000 ha ili preko 23% uglavnom neiskorištenih poljoprivrednih površina. U cjelini gledano državnog zemljišta ima oko 32,65% dok je ostali dio privatno vlasništvo.

Izvor: Srednjoročna strategija razvoja poljoprivrednog sektora u Federaciji BiH

Korištenje zemljišta u BiH ima naglašen ekstenzivni karakter, sa izraženim tendencijama nedovoljno planiranog i neracionalnog pristupa. Zemljište se uglavnom gubi zbog neplanske izgradnje stambenih, industrijskih i infrastrukturnih objekata, kao i neracionalnom i nepravilnom obradom na nagibima. Također, izraženo je i usitnjavanje zemljišnog posjeda.

Poljoprivredno zemljište u vlasništvu države je u pravnom prometu, ali se može prodavati samo u izuzetnim slučajevima za koje Vlade entiteta i BD BiH donesu posebnu odluku. Ovo zemljište se može davati pod zakup ili koncesiju putem licitacije i to isključivo u cilju zasnivanja primarne poljoprivredne proizvodnje.

Nadležnost za utvrđivanje zemljišne politike, odnosno upravljanje i korištenje zemljišta, imaju entiteti i BD BiH.

Ustavom FBiH politika korištenja zemljišta je u nadležnosti FBiH, dok su zaštita čovjekove okoline/okoliša i korištenje prirodnih bogatstava zajedničke nadležnosti i FBiH i kantona.

Tuzlanski, Unsko-sanski, Hercegovačko-neretvanski i Zapadno-hercegovački kantoni formirali su kantonalne Poljoprivredne zavode, a u ostalim kantonima u sistemu resornog ministarstva djeluju Stručne poljoprivredne službe, dok je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu formiran i Zavod za poljoprivredno zemljište.

Novi *Zakon o poljoprivrednom zemljištu u FBiH* je u proceduri donošenja i definira, između ostalog promet poljoprivrednog zemljišta, te izradu Zemljišnog informacionog sistema (ZIS) i dio Geografskog informacionog sistema (GIS).

Strategija gospodarenja poljoprivrednim zemljištem je u izradi, a u okviru nje poseban naglasak je dat hidromelioracijama tj. navodnjavanju i komasacijama.

Zakon o komasaciji je u fazi izrade i očekuje se da uđe u parlamentarnu proceduru.

Karte upotrebne vrijednosti (baze podataka) su u finalnoj izradi i na njima se zasnivaju prostorni planovi kantona.

Investiciona/kapitalna ulaganja u FBiH odnose se prije svega na ukрупnjavanje poljoprivrednih posjeda i potiču se sa 25% od iznosa kupoprodajnog ugovora.

Zakon o poljoprivrednom zemljištu RS donesen je 2006. godine, a *Osnove zaštite uređenja, planiranja i korištenja poljoprivrednog zemljišta* su u proceduri donošenja i dodatno definiraju i poljoprivredno zemljište.

Pravilnik o uslovima i načinima ostvarivanja novčanih podsticaja za razvoj poljoprivrede i sela definira i podsticajne mjere za kupovinu poljoprivrednog zemljišta, tj. dugoročna ulaganja (podsticaji se mogu ostvariti za minimalno kupljeni 1 ha poljoprivrednog zemljišta i to 2.000 KM/ha ili 20% od iznosa kupoprodajnog ugovora).

Prema *Zakonu o poljoprivrednom zemljištu u svojini BD BiH*, zemljište se može staviti na raspolaganje pravnim i fizičkim licima u nekoliko oblika i to koncesija, raspolaganje bez naknade i prodaja, isključivo radi zasnivanja primarne poljoprivredne proizvodnje. Nadležnost nad upravljanjem poljoprivrednim zemljištem u BD BiH ima *Ured za upravljanje javnom imovinom*.

Projekti u 2007. godini

Federalni zavod za agropedologiju Sarajevo

Studija „Karta upotrebne vrijednosti zemljišta“ (I Faza)

Karta upotrebne vrijednosti zemljišta FBiH, multifunkcionalne namjene, u mjerilu 1:200.000 je osnovna podloga za izradu Prostornog plana FBiH u cilju zaštite i racionalnog korištenja zemljišta, rejonizaciju poljoprivredne proizvodnje, iskorištavanje resursa, izgradnju saobraćajnica i sl.

Kartiranje i utvrđivanje bonitetne vrijednosti zemljišta

Napravljene su karte upotrebne vrijednosti zemljišta za Goraždanski i Posavski kanton u FBiH.

„Inventar stanja zemljišnih resursa u BiH u poslijeratnom periodu“

U sklopu realizacije III faze projekta „Inventar stanja zemljišnih resursa u BiH u poslijeratnom periodu“, napravljene su GIS podloge pedološke i bonitetne karte u mjerilu 1:50.000 za deset općina u BiH.

Uređenje-remedijacija zapuštenog poljoprivrednog zemljišta

Pripremljen je program poduzimanja agrotehničkih i meliorativnih mjera uređenja zemljišta za 904 ha na području četiri kantona (Hercegovačko-neretvanski kanton 242 ha, Unsko-sanski kanton 220 ha, Herceg-bosanski 220 ha, Zeničko-dobojski 222 ha).

Ispitivanje kontaminiranosti tla

Tokom 2007. godine urađena su brojna ispitivanja kontaminiranosti tla.

Uspostavljanje zemljišnog informacionog sistema FBiH

Urađena je digitalizacija osnovne pedološke karte BiH u mjerilu 1:50.000. Unešeni su podaci morfoloških, fizičkih i hemijskih osobina tla, te tačaka profila i poluprofila sekcija.

EUFOR/NATO projekat

Sporazumom između CETEOR-a u Sarajevu i EUFOR/NATO u BiH, a u sklopu realizacije projekta „Utvrđivanje uticaja baze na Butmiru na okoliš“, Zavod je istražio uticaje zagađenosti zemljišta teškim metalima i drugim elementima. Ukupno je istraženo 460 uzoraka tla.

Poljoprivredni institut Republike Srpske Banja Luka

Planiranje korištenja zemljišta na općinskom nivou u BiH

U sklopu realizacije III faze projekta „Inventar stanja zemljišnih resursa u BiH u poslijeratnom periodu“, napravljene su GIS podloge načina korištenja zemljišta i klimatskih parametara u razmjeri 1:50.000 za 10 općina.

Zaštita biodiverziteta plavnog područja rijeke Save

Napravljena je GIS podloga načina korištenja zemljišta u plavnom području rijeke Save u svrhu planiranja korištenja zemljišta.

Nadgradnja digitalne baze podataka poljoprivrednih zemljišnih resursa i bonitiranje zemljišta na području BD BiH

Napravljena je GIS podloga u razmjeri 1:50.000 u svrhu planiranja korištenja zemljišta.

Osnove zaštite korištenja i uređenja poljoprivrednog zemljišta RS kao komponente procesa planiranja korištenja zemljišta

Urađena je inventarizacija i analiza postojećeg stanja zemljišnih resursa RS. U svrhu planiranja korištenja zemljišta napravljena je GIS podloga u razmjeri 1:100.000, 1:50.000, 1:25.000, mjere zaštite korištenja i uređenja poljoprivrednog zemljišta, te institucionalna struktura, instrumenti i mehanizmi za sprovođenje i realizaciju predloženih mjera i zaključaka.

Popravka kvaliteta kiselih zemljišta na području SO PRIJEDOR

Urađene su hemijske analize lakopokretljivog aluminijuma u zemljištu, te preporuke za popravku plodnosti i kalcifikaciju. Projekat je trajao 5 godina i završen je 2007. godine.

Prepoznavši potrebu za sređivanjem sistema zemljišnih knjiga i katastra, BiH i Asocijacija za međunarodni razvoj su zaključile *Sporazum o finansiranju* (Projekat registracije zemljišta) koji je Predsjedništvo BiH i ratificiralo⁵.

Projekat registracije zemljišta ima za cilj poboljšanje kvaliteta, efikasnosti i djelotvornosti usluga registracije zemljišta putem razvoja transparentnog tržišta nekretnina u BiH, unaprjeđenja postupka upisa prava na istim, te dopunskih strategija koje omogućavaju sigurno i efikasno obavljanje prometa nekretnina. Ukupna vrijednost navedenog projekta je 17.125.000 američkih dolara.

Prema navedenom Sporazumu o finansiranju, entitetska ministarstva pravde zadužena su za sprovedbu ovog Sporazuma. Podršku pri upravljanju projektom pružaju *Jedinica za implementaciju projekta Svjetske banke za zemljišno-knjižnu administraciju u Federalnom ministarstvu pravde* i *Organizaciona jedinica za registraciju zemljišta u Ministarstvu pravde Republike Srpske*. Entitetska ministarstva pravde su pripremila i usvojila strateške dokumente *Analiza stanja i poslovni plan za period 2008-2010 godine*, a Jedinice za implementaciju Projekta registracije zemljišta su pripremile dokumente *Plan rada za 2008 kalendarsku godinu* koji su dostavljeni Odboru i Asocijaciji za međunarodni razvoj.

⁵ Odluka o ratifikaciji Sl. glasnik BiH, Međunarodni ugovori br. 1/07 od 11.4.2007. godine

Podršku nadležnim institucijama u realizaciji aktivnosti pružaju Švedska Vlada preko *Swedish International Development Cooperation Agency* (SIDA), Njemačka Vlada preko *Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit GmbH-GTZ* (Njemačko društvo za tehničku saradnju) i Austrijska Vlada preko *Austrian Development Agency* (ADA).

Implementator donatorskih sredstava je GTZ kroz SIDA/ADA/GTZ Projekat zemljišne administracije u BiH.

Odlukom Koordinacionog odbora za ekonomski razvoj i EU integracije BiH konstituiran je *Savjetodavni i koordinacioni odbor za zemljišnu administraciju BiH* kojeg čine predstavnici institucija entiteta i države BiH.

U cilju unaprjeđenja usluga korisnicima zemljišno-knjižnog sektora, izdvajamo, između ostalog, i aktivnosti na sistematskoj digitalizaciji zemljišnih knjiga. Od oktobra 2007. godine realizira se aktivnost sistematičnog preuzimanja zemljišno-knjižnih uložaka u elektronsku formu i ova aktivnost je finansirana sredstvima kredita.

Prema podacima koje je *Jedinica za implementaciju projekta Svjetske banke za zemljišno-knjižnu administraciju* dostavila Odboru i *Asocijaciji za međunarodni razvoj*⁶, do kraja decembra 2007. godine u zemljišno-knjižnim uredima u FBiH, digitalizirano je 32% zemljišno-knjižnih uložaka. Prema podacima navedenim u dokumentu *Analiza stanja i poslovni plan za period 2008-2010 godine* do kraja juna 2007. godine u zemljišno-knjižnim kancelarijama u RS, digitalizirano je 23% zemljišno-knjižnih uložaka⁷. Planirano je da se svi zemljišno-knjižni ulošci digitaliziraju najkasnije do kraja 2009. godine.⁸

8.4.1. Protuminske akcije u BiH

Studijom o općoj procjeni problema mina u BiH, koja je sprovedena tokom 2007. godine, identificirana je 1.631 ugrožena zajednica pod uticajem mina i/ili NUS-a⁹.

Procjenjeno je da lokacije zagađene minama/NUS-om direktno utiču na sigurnost oko 921.513 ljudi, od čega je 154.538 ljudi u zajednicama sa visokom ugroženosti, 342.550 ljudi u zajednicama sa srednjom ugroženosti i 424.425 ljudi u zajednicama sa niskom ugroženosti. Od ukupnog broja zajednica pod uticajem od mina 122 ili 7,48% je kategorizirano kao visoko ugrožene zajednice, 625 ili 38,32% kao srednje ugrožene zajednice, a 884 ili 54,19% kao nisko pogođene zajednice. Svjetski prosjek za visoki uticaj od mina u zajednicama je 10%, a 30% za srednji uticaj od mina. Obzirom na broj ugroženih zajednica i nivo uticaja od mina, BiH spada među najugroženije zemlje na svijetu. Najveći broj zajednica predstavljaju ruralne zajednice. Procijenjeno je da *stanovnici glavnih gradskih kompleksa, imaju relativno siguran ekonomski i društveni život u poređenju sa ruralnom populacijom koja ekonomski zavisi od pristupa minski kontaminiranom zemljištu.*

⁶ „Izvještaj o provedbi projekta za četvrto tromjesečje 2007. godine“, Prilog I-Jedinica za implementaciju projekta Svjetske banke za zemljišno-knjižnu administraciju u Federalnom ministarstvu pravde

⁷ „Analiza stanja i poslovni plan za period 2008-2010 godine“-Organizaciona jedinica za registraciju zemljišta, Resor pravosuđa, Ministarstvo pravde RS

⁸ „Analiza stanja i poslovni plan za period 2008-2010 godine“-Jedinica za implementaciju projekta Svjetske banke za zemljišno-knjižnu administraciju u Federalnom ministarstvu pravde, Organizaciona jedinica za registraciju zemljišta, Ministarstvo pravde RS

⁹Izvještaj o protuminskim akcijama u BiH za 2007. godinu

Dvije trećine pogođenih zajednica su izvjestile o povratnicima, većinom u seoske zajednice. Mjesečni prosjek broja žrtava u 2007. godini iznosio je 2,5 žrtava mina/mjesečno.

Također, u 2007. godini došlo je do zabrinjavajućeg porasta broja minskih nesreća. Svi nastradali su odrasli muškarci koji su, u najvećem broju slučajeva, zanemarili oznake upozorenja i ulazili u rizična područja u cilju rješavanja egzistencijalnih potreba, uglavnom prikupljanja ogrevnog drveta.

Procjena na kraju 2007. godine pokazuje da veličina sumnjive površine u BiH iznosi 1.755 km² ili 3,42% teritorije. Ukupno je definirano 12.717 mikrolokacija. Prosječna površina mikrolokacije je 0,14 km².

Sumnjiva površina po administrativnim regionima

	Ukupna sumnjiva površina (km ²)	Sumnjiva površina po kategorijama (km ²)			Visoko ugrožena područja	Srednje ugrožena područja	Nisko ugrožena područja
		I kategorija	II kategorija	III kategorija			
FBiH	1.213,49	127,69	334,70	751,11	133,62	615,90	463,99
RS	501,37	81,67	162,97	253,73	63,63	235,31	202,43
BD BiH	40,26	11,50	12,88	15,87	34,45	2,06	3,74
Ukupno	1.755,12	220,86	510,56	1.023,71	231,70	853,28	670,16

Izvor: BH MAC

U 2007. godini, primjenom različitih protuminskih akcija, sumnjiva površina reducirana je za 156,7 km² ili 85% od plana. Operacijama humanitarnog deminiranja reducirano je 10,33 km² rizične površine prve kategorije prioriteta, a ostatak od 146,4 km² je redukcija koja je izvršena dodatnom analizom i procjenom sumnjive površine u okviru sistematskog i generalnog izviđanja. U 2007.godini ukupno je očišćeno i tehnički izviđeno 10.330.000 m² rizične površine ili 46,81% od plana. Tehničkim izviđanjem reducirano je 7.986.659 m² ili 48,40% od plana. Najveće učešće u odnosu na ukupnu tehnički izviđenu površinu zauzima Sarajevski kanton sa 20,91%.

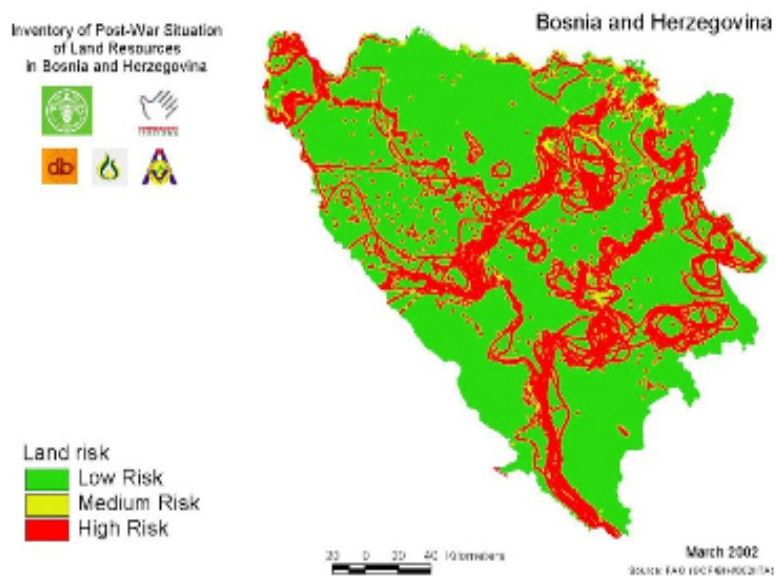
Ukupno je očišćeno 2,343,341 m² ili 48,40% od plana. Operacijama čišćenja, pronađeno je i uništeno 2,353 mina ili u prosjeku 10,04 mina/ha.

Čišćenje Plan za 2007. godinu: 5.500.000 m ² Realizacija: 42,60%	Završeni zadaci (uzorkovano) m ²	Pronađeno i uništeno PP mina	Pronađeno i uništeno PPTmina	Prosjeak pronađenih mina po ha	Pronađeno i uništeno NUS-a	Očišćeno kuća	Učešće administrativnih regiona u čišćenju (%)
	1.351.641	1.323	146	10,87	815	0	57,68%
	686.162	539	16	8,09	193	17	29,28%
	305.538	287	42	10,77	112	2	13,04%
Ukupno	2.343.341	2.149	204	10,04	1.120	19	100,00%

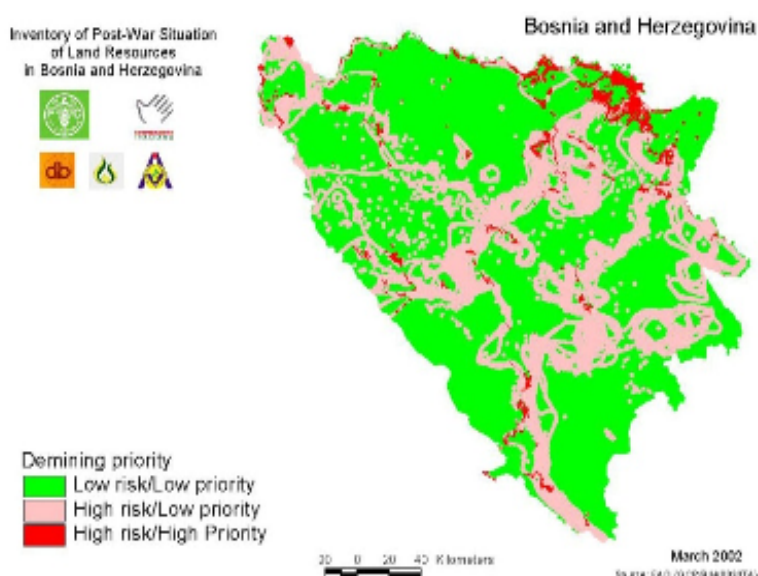
Izvor: BH MAC

U 2007. godini realizirano je 97 projekata trajnog obilježavanja. Obilježeno je 12.448.928 m² sumnjive površine i postavljeno je 873 pojedinačnih oznaka na upozoravanje na postojanje mina. Od toga u FBiH 63 projekta ukupne površine 7.014.960 m², RS 21 projekat ukupne površine 673.500 m² i DB BiH 13 projekata ukupne površine 4.760.468 m².

Prema podacima kojima raspolaže BH MAC, ukupno izdvojena sredstva u BiH za proces deminiranja i ostalih protuminskih akcija iznose 48.194 KM. Domaće institucije i privredni subjekti izdvojili su 19.419 KM ili 43,3%, dok su međunarodne institucije izdvojile 28.774 KM ili 59,7%. Ukupno utrošena sredstva preko ITF-a, u 2007. godini, iznose 14.905.022, 61 US dolara.

Karta procjene rizika od mina

Karta prioriteta za deminiranje poljoprivrednog zemljišta

Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu-FAO

Projekat

„Inventar stanja zemljišnih resursa u BiH u poslijeratnom periodu“ www.plud.ba

Projekat *Inventar stanja zemljišnih resursa u Bosni i Hercegovini u poslijeratnom periodu*, implementiran je u tri faze, u periodu juli 2000-decembar 2007. godine, uz finansijsku podršku glavnog donatora Cooperazione Italiana.

Osnovni cilj prve faze projekta koja je implementirana u periodu 2000-2002. godine, bio je da se napravi inventar aktuelnog stanja zemljišnih resursa u BiH. U okviru toga, važna komponenta bilo je i jačanje institucija u BiH kako bi samostalno obavljale monitoring zemljišnih resursa.

Tokom prve faze, napravljena je baza podataka za zemljište, teren i klimu na nivou BiH. Na osnovu ove baze podataka napravljeno je i nekoliko tematskih karata, uz mogućnost da se, po potrebi, napravi i više. Pored toga, u ovoj fazi projekta primijenjena je i FAO metodologija *Agro-ekološko zoniranje (AEZ)* za procjenu zemljišta za uzgoj pojedinih poljoprivrednih kultura. Posebni naponi su uloženi kako bi se odredio uticaj miniranog zemljišta na korištenje zemljišta u poljoprivredne svrhe. Sve karte, kao i baze podataka, pohranjene su u *Geografskom informacionom sistemu (GIS)*.

Partneri projekta bili su: *Federalni zavod za agropedologiju Sarajevo, Federalni agromediterranski zavod Mostar i Poljoprivredni institut Republike Srpske*.

Projekat je opremio laboratorije instituta, lokalnih partnera, modernom informatičkom opremom, kako hardverskom, tako i softverskom, a gdje je bilo potrebno obnovljene su i njihove prostorije. Isto tako, za tehničko osoblje ovih instituta, osigurana je obuka za primjenu novih metodologija i tehnologija.

Tokom 2002. godine projektne aktivnosti su se proširile i fokusirale na one službe koje se bave upravljanjem zemljišnim resursima. Cilj druge faze projekta bio je da se razvije i implementira metodologija kako bi se povećale mogućnosti ovih službi u upravljanju zemljišnim resursima. Zbog toga je i odlučeno da se projekat implementira na općinskom/opštinskom nivou, kako bi se postigli ciljevi druge faze projekta:

- ⇒ *razvoj i proširenje operativnog sistema procjene zemljišta kako bi služio kao tehnička osnova onima koji donose odluke o načinu korištenja zemljišta na svim nivoima vlasti;*
- ⇒ *da se ojačaju kapaciteti za upravljanje zemljišnim resursima na državnom, entitetskom i općinskom/opštinskom nivou;*
- ⇒ *da se osiguraju provjerene metodologije za upravljanje zemljišnim resursima na lokalnom nivou, koje će usmjeriti investiranja i razvoj ruralnih područja.*

Tokom druge faze projekta urađene su vježbe za planiranje razvoja načina korištenja zemljišta u šest pilot općina/opština: *Stolac, Sanski Most, Prnjavor, Srebrenica, Bratunac i Milići*. Ove aktivnosti su izvedene u skladu sa metodologijom *Proces učešća u razvoju načina korištenja zemljišta* (PLUD), koja se kao sredstvo za planiranje oslanja na dva elementa: tehnički aspekt planiranja i efektivno učešće zainteresiranih strana tokom procesa.

Sistem procjene zemljišnog prostora na općinskom/opštinskom nivou predstavljen je sistemom *Ekološko-ekonomskog zoniranja* (EEZ), koji osim klime, tla i terena u razmatranje uzima i socio-ekonomski status neke teritorije. Tehnički aspekt planiranja povezan je sa metodologijom pod nazivom *Razvoj teritorije u procesu pregovora* (NTD), koju je razvio FAO. Cilj ove metodologije je da uključi što više stanovništva, odnosno zainteresiranih strana u diskusiju o socio-ekonomskom razvoju teritorije u kojoj žive. Cijeli ovaj proces je u kontekstu PLUD metodologije, koja je prilagođena specifičnim uslovima koji vladaju u BiH.

U drugoj fazi projekta, digitalizirana je pedološka karta BiH u razmjeri 1:50.000, čime je kompletiran rad na izradi baze podataka o zemljišnim resursima.

U decembru 2004. godine izdate su dvije publikacije: priručnik *Učešće u razvoju načina korištenja zemljišta na općinskom nivou u BiH* i tehnički priručnik *Tip iskorištavanja zemljišta* o specifičnim agrarnim tipovima iskorištavanja zemljišta.

Treća faza projekta pokrenuta je kako zbog uspjeha postignutog u šest pilot područja, tako i zbog interesovanja općina/opština u BiH za primjenu PLUD metodologije.

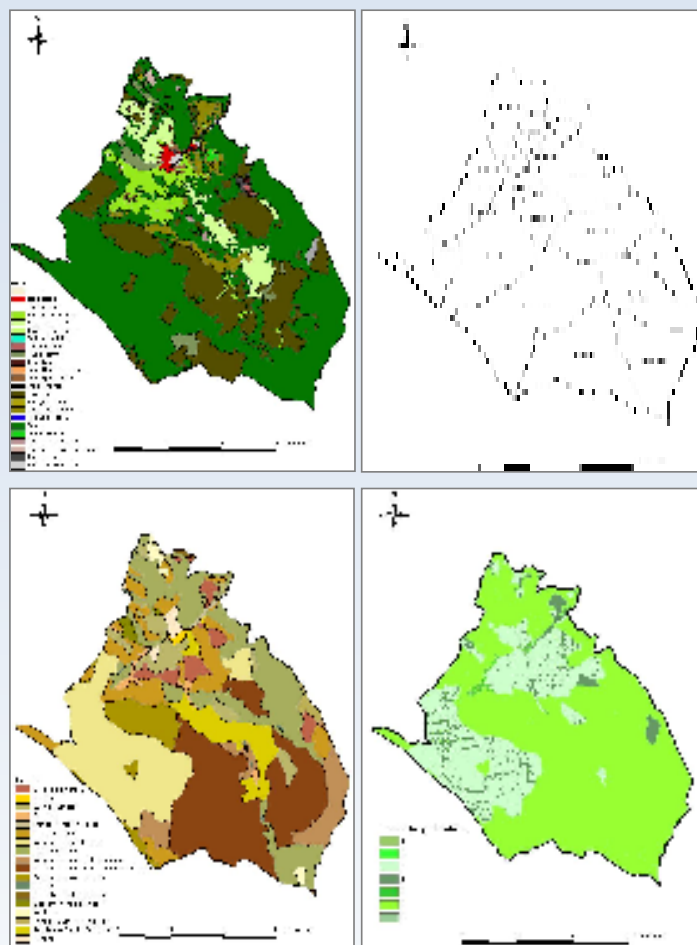
U periodu septembar 2005-juni 2006. godine održana je obuka o planiranju razvoja načina korištenja zemljišta u skladu sa PLUD metodologijom. Obuci su prisustvovali predstavnici 54 općine/opštine i 10 NVO, predstavnici entitetskih ministarstava za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo, kao i predstavnici pet kantonalnih ministarstava, ukupno 120 učesnika.

Cilj obuke je bio da se učesnici upoznaju sa glavnim aspektima PLUD metodologije, kao i da steknu određena znanja i iskustva kako bi bili osposobljeni da PLUD metodologiju samostalno primjenjuju u svojim općinama/opštinama.

Na kraju obuke, održana je svečanost dodjele certifikata o sudjelovanju na obuci kako općinama/opštinama, tako i učesnicima, kao i proglašenje deset najuspješnijih općina/opština koje su se izborile za implementaciju projekta.

Plasman ovih općina/opština bio je zasnovan na učešću u obuci, aktivnostima, kao i pokazanim tehničkim dostignućima učesnika tokom obuke. Najuspješnije općine/opštine bile su: *Bugojno, Gračanica, Prijedor, Bileća, Doboju Jug, Travnik, Petrovo, Šipovo, Višegrad i Tešanj*.

Navedene općine/opštine su uspješno implementirale PLUD metodologiju, a zahvaljujući FAO projektu, raspoložu modernim sredstvima za planiranje, kao i obimnim setom podataka i informacija u digitalnom obliku o zemljišnim resursima.

GLAVNI REZULTATI PROJEKTA

- Baze podataka i tematske karte za tlo, teren (SOTER) i klimu za BiH;
- Baza podataka zemljišnog pokrivača/načina korištenja zemljišta u BiH;
- Agro-ekološko zoniranje BiH (AEZ);
- Digitalizirana je pedološka karta BiH u razmjeri 1:50.000;
- Ojačani kapaciteti tehničkih instituta;
- Priručnik *Učešće u razvoju načina korištenja zemljišta na općinskom nivou u BiH*;
- Tehnički priručnik *Tip iskorištavanja zemljišta*;
- Obuka za praktičnu primjenu PLUD metodologije;
- Baze podataka o prirodnim resursima u GIS-u za ekološko-ekonomsko zoniranje (EEZ) za šesnaest općina/opština;
- Uspješna primjena PLUD metodologije u šesnaest općina/opština.

8.5. Podsticaji

Podrška poljoprivrednoj proizvodnji utvrđena je budžetima FBiH, RS i BD BiH, uređena je entitetskim zakonima i zakonom BD BiH¹⁰, i na osnovu *Pravilnika o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podrški u poljoprivredi* u kojima se propisuju detaljni uslovi, postupci i obaveze koje korisnici moraju ispuniti da bi ostvarili podršku¹¹.

Iako oba entiteta u svojim poljoprivrednim strategijama planiraju 6% izdvajanja, postotak izdvajanja za poljoprivredu iz ukupnog budžeta u FBiH iznosio je 3%, u RS 5,2%, a u BD BiH 3,3%.

Program utroška sredstava *Podsticaja za poljoprivredu*, utvrđenih budžetom FBiH, sa kriterijima raspodjele za 2007. godinu, usvojen je u iznosu od 37.650.000 KM (Sl. novine FBiH broj 34/07). Transferi za podsticaje u poljoprivredi su realizirani u iznosu od 37.531.127,19 KM. Ovom iznosu treba pridodati i 4,1 milion KM isplaćenih na ime saniranja štete od suše koje je Vlada Federacije izdvojila iz sredstava rezervi.

Planirana sredstva za podsticaj poljoprivrede iz budžeta RS u 2007. godini iznosila su 60.000.000 KM, što predstavlja povećanje oko 40% u odnosu na 2006. godinu. Nakon rebalansa budžeta ona su povećana na 71,5 milion KM.

Budžet BD BiH je u 2007. godini za podsticaje u poljoprivredi izdvojio 4.635.000 KM.

Općenito, iz godine u godinu evidentan je trend povećanja podrške u poljoprivredi.

Za 2008. godinu izdvajanja iz budžeta RS, FBiH i BD BiH predviđaju značajnije povećanje, tako da je RS za podrške u poljoprivredu planirala povećanje za 9% (80.000.000 KM), FBiH za oko 40% (52.650.000 KM uz dodatnih oko 30.000.000 KM koje će izdvojiti kantoni) i BD BiH za oko 6.000.000 KM. U 2008. godini predviđeno je povećanje sredstva za podrške ruralnom razvoju i kapitalnim ulaganjima u odnosu na 2007. godinu.

Harmonizacija mjera podrške u poljoprivredi između entitetskih ministarstava poljoprivrede i Odjela za poljoprivredu u Vladi BD BiH nužan je proces koji je u toku, a MVTEO BiH je u 2007. godini koordinirao niz sastanaka koji su za cilj imali usaglašavanje mjera, kako u pogledu visine podsticaja, tako i u kriterijima za njihovo ostvarivanje.

Iako zvanične analize ili istraživanja ekonomskog uticaja na efektivnost subvencija u BiH nisu provedena još od sredine '90-tih, porast uvoza u oblasti poljoprivrednog i prehrambenog sektora u BiH i smanjeni izvoz bh. proizvoda snažno upućuju na njihovu neefikasnost.

Mogući uzroci ovog neuspjeha su niski iznosi dodijeljenih subvencija, neizvjesnost nastavka subvencioniranja koje se proteže iz godine u godinu, prekasno usvajanje godišnjeg budžeta i implementacija mjera (najčešće u maju, a to je prekasno da bi se uticalo na odluke o proizvodnim ulaganjima za tu godinu), nedovoljne tržišne cijene proizvoda nakon unaprjeđenja kvaliteta i zdravstvene ispravnosti i ostale infrastrukturne slabosti koje ograničavaju veze sa tržištima i dobijanje povratnih informacija sa dostupnih tržišta.

¹⁰ Zakon o obezbjeđenju i usmjeravanju sredstava za razvoj poljoprivrede i sela (Sl. glasnik RS broj 43/02); Zakon o finansijskoj podršci primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji (Sl. novine FBiH broj 28/04); Zakon o podsticajima u poljoprivrednoj proizvodnji (Sl. glasnik BD BiH broj 11/06)

¹¹ Uputstvo za ostvarivanje novčanih podrški u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji (Sl. novine FBiH broj 45/07) i Pravilnik o uslovima i načinu ostvarivanja novčanih podsticaja u poljoprivredi sa izmjenama i dopunama (Sl. glasnik RS broj 31/07 i 51/07).

Raspodjela sredstava po namjeni ulaganja u KM (2007)

Plaćeni podsticaji	Iznos	%
Animalna proizvodnja	16.078.442,58	42,84
Biljna proizvodnja	12.910.894,61	34,40
Kapitalna ulaganja	3.319.959,00	8,85
Stručni projekti	475.582,00	1,27
Ruralni razvoj	3.358.700,00	8,95
Stručni skupovi, seminari, sajmovi	150.000,00	0,40
Podrška organiziranju poljoprivrednika	250.000,00	0,67
Regresiranje kamata	670.957,00	1,79
Rezerve	316.592,00	0,84
Ukupno	37.531.127,19	100,00

Izvor: Služba za direktna plaćanja u primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i ruralnom razvoju MPVŠ FBiH

Raspodjela sredstava po namjeni ulaganja u KM (2007)

Plaćeni podsticaji	Iznos	%
Podrška proizvodnji i dohotku	43.650.154,07	68,11
Podrška dugoročnim ulaganjima	9.121.230,54	14,23
Podrška ruralnom razvoju	11.307.710,95	17,64
Ukupno	64.079.095,56	100,00

Izvor: MPŠV RS

Raspodjela sredstava po namjeni ulaganja u KM (2007)

Plaćeni podsticaji	Iznos	%
Voćarstvo	275.741,00	5,47
Povrtlarstvo	13.585,00	0,27
Ratarstvo	1.510.021,25	29,95
Stočarstvo	2.775.382,90	55,06
Kapitalne investicije	354.635,37	7,03
Gljive	11.650,55	0,23
Eurepgap	100.000,00	1,98
Ukupno	5.041.016,07	100,00

Izvor: Odjel za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu BD BiH

8.6. Kreditiranje u sektoru poljoprivrede

Iako ne postoje kreditne institucije za poljoprivredu i ruralni razvoj koje posluju isključivo sa poslovnim subjektima iz oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja u BiH, postojeći propisi u sektoru bankarstva daju dobru osnovu za kreditiranje poslovnih subjekata u urbanim i ruralnim sredinama.

Općenito, postoje dva izvora finansiranja putem kojih pojedinci, kolektivi i preduzeća iz ruralnih područja mogu dobiti kratkoročne kredite prema istim uslovima kao i drugi poslovni sektori, a to su komercijalne banke i mikro-finansijske institucije¹². Većina *komercijalnih banaka* u BiH nudi kratkoročne kredite za finansiranje obrtnog kapitala. Samo jedna banka ima posebnu liniju kratkoročnih kredita za poljoprivredne proizvođače, a to je ProCredit banka koja djeluje na cijeloj teritoriji BiH. Druge komercijalne banke nude kratkoročne kreditne linije za sve vrste malih i srednjih preduzeća na koje mogu aplicirati i poljoprivredna gazdinstva uz osiguranje garancije za iznos primljenog kredita. *Mikrofinansijske institucije* nude kredite za mala i srednja preduzeća koja ne mogu ispuniti uslove komercijalnih banaka. Udruženje mikrofinansijskih institucija u BiH procjenjuje da mikrofinansijske institucije u BiH imaju oko 130.000 aktivnih klijenata i upravljaju kreditima u iznosu većem od 150 miliona eura.

Federalna investicijska banka (FIB), koju je osnovala Vlada FBiH, ima posebnu kreditnu liniju dugoročnog finansiranja poljoprivredne proizvodnje. Kreditna linija ima cilj pružiti finansijsku podršku za razvoj, modernizaciju i ekspanziju poljoprivredne proizvodnje i izgradnju kapaciteta u prehrambenoj industriji, te osigurati povoljne izvore finansiranja, što je jedan od osnovnih uslova za ekonomski razvoj, razvoj poljoprivrede, regija i zemlje u cjelini. Korisnicima kreditnih sredstava banka pruža mogućnost da pod povoljnim uslovima osiguraju izvore finansiranja za redovno poslovanje, kao i za implementaciju novih projekata, a MPVŠ FBiH osigurava grant sredstva u cilju podsticaja bržeg razvoja poljoprivredne proizvodnje i osigurava regresiranje kamate na investicione kredite, što je zacrtano Razvojnom strategijom FBiH. Najniži iznos investicije na koji se mogu dobiti kreditna sredstva je 25.000 KM, odnosno najniži iznos kreditnog zahtjeva je 12.500 KM. Rok otplate zavisi od namjene kreditnih sredstava, a može iznositi maksimalno deset godina, uključujući i grace period. Grace period može biti do 36 mjeseci. Kamatna stopa za navedena kreditna sredstva utvrđena je u visini 4% fiksno, na godišnjem nivou. Investitor-korisnik kreditnih sredstava za investicijsku potporu ima pravo regresa-subvencioniranja kamata na investicijski kredit u iznosu od 2% na godišnjem nivou. Zahtjev za subvencioniranje kamata podnosi se MPVŠ FBiH, u skladu sa uputom za ostvarivanje novčanih potpora u poljoprivrednoj proizvodnji. Kreditne linije ove banke distribuiraju se putem 18 komercijalnih banaka u FBiH.

Investiciono razvojna banka Republike Srpske, koju je osnovala Vlada RS, ima posebnu kreditnu liniju za poljoprivredu i kreditnu liniju za mikrobiznis u poljoprivredi. *Kreditni za poljoprivredu* služe za nabavku osnovnih i obrtnih sredstava u visini od 50.000 do 3.000.000 KM (maksimalno učešće obrtnih sredstava do 30%) i od 5.000 do 500.000 KM samo za obrtna sredstva.

¹² Strateški plan BiH za harmonizaciju poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja

Rok otplate je do 15 godina (osnovna ili osnovna i obrtna sredstva) i do 3 godine (samo za obrtna sredstva). Grace period može biti do 36 mjeseci.

Osnova kamatna stopa iznosi 6,29%, za projekte realizirane u nerazvijenim i izrazito nerazvijenim općinama 6,09%, za članove klastera 5,99% i kumulativno umanjenje 5,79%. *Kreditni za mikrobiznis u poljoprivredi* služe za nabavku osnovnih i obrtnih sredstava u visini od 5.000 do 50.000 KM. Rok otplate je do 10 godina, dok grace period, u ovisnosti od vrste proizvodnje, može biti do 36 mjeseci. Osnovna kamatna stopa iznosi 7,89%, za projekte realizirane u nerazvijenim i izrazito nerazvijenim općinama 7,69%, za članove klastera 7,59% i kumulativno umanjenje 7,39%.

9. LEGISLATIVA

Zakoni doneseni u 2007. godini

Zakoni na nivou države BiH

Naziv zakona koji su na snazi	Broj Službenog glasnika BiH	Godina stupanja na snagu
<i>Zakon o dopuni Zakona o nadzoru nad tržištem u BiH</i>	44/07	2007
<i>Zakon o izmjeni Zakona o konkurenciji</i>	76/07	2007

Zakoni na nivou Federacije BiH

Naziv zakona koji su na snazi	Broj Službenih novina FBiH	Godina stupanja na snagu
<i>Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o duhanu</i>	51/07	2007
<i>Zakon o poljoprivredi</i>	88/07	2007
<i>Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prostornom planiranju i korištenju zemljišta na nivou Federacije BiH</i>	72/07	2007
<i>Zakon o izmjeni Zakona o privrednim društvima</i>	91/07	2007
<i>Zakon o izmjeni Zakona o eksproprijaciji</i>	70/07	2007

Zakoni na nivou Republike Srpske

Naziv zakona koji su na snazi	Broj Službenog glasnika RS	Godina stupanja na snagu
<i>Zakon o dopuni Zakona o poljoprivredi</i>	20/07	2007
<i>Zakon o dopunama Zakona o poljoprivrednom zemljištu</i>	86/07	2007
<i>Zakon o izmjeni Zakona o poljoprivredi</i>	86/07	2007
<i>Zakon o zaštiti životne sredine-prečišćen tekst</i>	28/07	2007
<i>Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o eksproprijaciji</i>	37/07	2007
<i>Zakon o trgovini</i>	6/07	2007

Zakoni na nivou Brčko Distrikta BiH

Naziv zakona koji su na snazi	Broj Službenog glasnika BD BiH	Godina stupanja na snagu
<i>Zakon o koncesijama</i>	19/07	2007
<i>Zakon o zemljoradničkim zadrugama</i>	19/07	2007

10. Projekt poljoprivrede i ruralnog razvoja za Bosnu i Hercegovinu

Kreditor: *International Development Association - IDA*

Iznos kredita: 21 milion USA dolara

Grant sredstva: 6 miliona USA dolara od Švedske međunarodne agencije za razvoj i saradnju - SIDA

Učešće BiH: 9,19 miliona USA dolara

Ukupna sredstva: 36,19 miliona USA dolara

Kredit odobren i potpisan: 31.08.2007. godine

Uslovi kredita: rok otplate 20 godina sa grace periodom od 10 godina

Cilj projekta je da podrži BiH u procesu jačanja kapaciteta institucija na državnom i entitetskom nivou za pružanje djelotvornijih i efikasnijih poljoprivrednih usluga i programa podrške, te također da pruži značajan doprinos da BiH što prije postane podobna za sredstva podrške u okviru IPARD-a.

Komponenta A: Poljoprivredne informacije i izgradnja institucionalnih kapaciteta

Glavni cilj ove komponente projekta je harmonizacija različitih aktivnosti i funkcija na nivou oba entiteta kako bi se olakšala konsolidacija sistema na nivou države. Ova komponenta ima slijedeće podkomponente:

- *Poboljšanje informacijskih sistema u poljoprivrednom i ruralnom sektoru,*
- *Jačanje veterinarske službe, službe za sigurnost hrane i fitosanitarne službe,*
- *Jačanje kapaciteta poljoprivrednog inspektorata,*
- *Jačanje poljoprivrednih savjetodavnih službi.*

Komponenta B: Jačanje programa podrške za poljoprivredu i ruralni razvoj

Glavni cilj ove komponente projekta je rješavanje svih ograničenja i izgradnja harmoniziranog, efikasnog, transparentnog programa ruralne podrške i sistema plaćanja, kojeg bi do kraja projekta mogla certificirati EU, i povećanje raspoloživosti sredstava za određene namjene. Ova komponenta ima slijedeće podkomponente:

- *Jačanje planiranja i koordinacije programa za ruralni razvoj,*
- *Jačanje sistema za pružanje plaćanja u svrhu ruralnog razvoja,*
- *Povećanje investicijskih grantova za fokusirane ciljeve i područja.*

Komponenta C: Koordinacija, upravljanje i monitoring projekta

Glavni cilj ove komponente projekta je unaprjeđenje kapaciteta u okviru entitetskih ministarstava poljoprivrede i u okviru Sektora za poljoprivredu, prehranu, šumarstvo i ruralni razvoj pri MVTEO BiH sa ciljem da koordiniraju, administriraju, te vrše monitoring i evaluaciju projekta. Ova komponenta će pružiti podršku uspostavljanju Jedinica za koordinaciju projekta u MVTEO BiH, MPVŠ FBiH i MPŠV RS.

11. BOSNA I HERCEGOVINA I EU

11.1. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između EU i BiH (SSP) parafiran je 04.12.2007. godine u Sarajevu. SSP na odgovarajući način uređuje odnose BiH sa EU u sva tri stuba Unije: evropska zajednica, zajednička vanjska i sigurnosna politika, te saradnja u pravosuđu i unutrašnjim poslovima.

Karakteristika procesa evropskih integracija u BiH je povezanost sa izgradnjom države. U početku procesa stabilizacije i pridruživanja BiH nije imala potrebne institucije na državnom nivou. Zbog toga je izuzetno važna izgradnja institucija koje će predstavljati cijelu zemlju i koje će biti partner Evropi. EU se javno izjasnila da je konačni cilj procesa stabilizacije integracija zemalja Zapadnog Balkana u EU.

Potpisivanje SSP-a sa svakom zemljom Zapadnog Balkana vidi se kao ključno sredstvo za ostvarenje ove politike prema punom pristupu EU-nema posrednih ugovornih faza koje treba zaključiti, ali to ne isključuje mogućnost postizanja evropskog sporazuma prema smjernicama dogovorenim tokom predpristupa novih država članica.

Prioritetni cilj SSP je podrška naporima BiH da završi tranziciju ka efikasnoj tržišnoj ekonomiji. BiH je podstaknuta da postepeno harmonizira svoju legislativu sa legislativom EU, a posebno oblastima od važnosti za jedinstveno tržište EU, kao što je poljoprivreda.

U osnovnom tekstu Sporazuma član 95. se odnosi direktno na poljoprivredu i poljoprivredno industrijski sektor i on glasi:

Saradnja između strana bit će usmjerena na prioritetne oblasti pravne tečevine (acquis) Zajednice koje se tiču poljoprivrede, veterinarstva i fitosanitarne zaštite. Saradnja će naročito biti usmjerena na modernizaciju i restrukturiranje poljoprivrede i poljoprivredno-industrijskog sektora u Bosni i Hercegovini, posebno kako bi se ispunili veterinarski i fitosanitarni zahtjevi Zajednice, kao i na podršku postepenom usklađivanju zakonodavstva i prakse Bosne i Hercegovine s pravilima i standardima Zajednice.

Pored toga, u direktnoj vezi sa SSP je i prijedlog odluke Vijeća o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu sa BiH i opoziv odluke 2006/55/EZ (COM (2007) 657 od 6.11.2007.) u kojoj su navedeni kratkoročni i srednjoročni prioriteti na osnovu kojih nadležne vlasti u BiH treba da izrade plan sa vremenskim rasporedom i specifičnim mjerama koje BiH namjerava preduzeti u cilju ispunjavanja uslova iz Evropskog partnerstva.

Prioriteti Evropskog partnerstva čine osnovu za programiranje finansijske pomoći EU koja će se pružati BiH u okviru relevantnih finansijskih instrumenata, prvenstveno na osnovu Uredbe Vijeća (EC broj 1085/2006 od 17.jula 2006. godine) kojom se uspostavlja Instrument za predpristupnu pomoć (IPA).

11.2. Instrument predpristupne pomoći-IPA

Instrument predpristupne pomoći-IPA (Instrument for Pre-Accession assistance) novi je predpristupni program za period 2007-2013 godine, koji zamjenjuje dosadašnje programe CARDS, PHARE, ISPA i SAPARD.

Ovaj jedinstveni finansijski instrument za pomoć u predpristupnom periodu razlikuje dvije grupe zemalja: države sa statusom potencijalnog kandidata za članstvo u Evropskoj uniji (*Albanija, BiH, Crna Gora i Srbija*) i države sa statusom kandidata za članstvo u Evropskoj uniji (*Hrvatska, Makedonija, Turska*).

Program IPA je podijeljen na pet komponenti:

1. Pomoć u tranziciji i izgradnja institucija,
2. Prekogranična saradnja,
3. Regionalni razvoj,
4. Razvoj ljudskih potencijala,
5. Ruralni razvoj.

U sadašnjoj fazi integriranja, BiH su dostupne samo prve dvije komponente, a ostale tri će biti moguće koristiti kada postane zemlja sa statusom kandidata.

Dva su osnovna uslova za povlačenje sredstava i implementaciju projekata:

- I. Izrada strateških dokumenata i priprema projekata i nadzor nad implementacijom;
- II. Akreditacija institucija za upravljanje programima i projektima.

IPA podrška (u milionima €)

Korisnik	IPA komponenta	2007	2008	2009	2010
BiH	Tranzicijska pomoć i izgradnja institucija	58,1	69,9	83,9	100,7
	Prekogranična saradnja	4,0	4,9	5,2	5,3
	Ukupno	62,1	74,8	89,1	106,0

Za zemlje koje su potencijalni kandidati za članstvo u EU glavni prioritet u okviru pomoći za izgradnju institucija jeste podrška progresivnom usvajanju EU standarda. U oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja mogu se navesti slijedeći glavni prioriteti:

- *Jačanje administrativnog kapaciteta poljoprivredne administracije, naročito u oblasti formuliranja poljoprivredne politike, analize, implementacije i kontrole. Izrađivanje pouzdane poljoprivredne statistike i registara (zemljišnih, usjeva, životinja i poljoprivrednika) glavni je prioritet u početnoj fazi.*
- *Izgrađivanje administrativnog kapaciteta za implementiranje predpristupnih mjera ruralnog razvoja (IPARD): ovo uključuje izgradnju kapaciteta za programiranje i analitiku, formiranje struktura za plaćanje koje će biti akreditirane u skladu s EU standardima, povoljno kreditiranje poljoprivrednika i preduzetnika u ruralnom području, efikasno istraživanje, savjetodavne stručne službe ili efikasne inspeksijske strukture.*

Kroz prvu komponentu programa IPA za 2007. godinu programirana su tri projekta u oblasti poljoprivrede, sigurnosti hrane i ruralnog razvoja. Ta tri projekta su:

1. Podrška implementaciji i stavljanju na snagu legislative o sigurnosti hrane u BiH (budžet €1 milion) pružanjem tehničke pomoći za podršku osposobljavanju kapaciteta i osoblja Agencije za sigurnost hrane BiH, obuku inspektora za sigurnost hrane, pripremu nacrtu plana nacionalne laboratorije, te podrška za registraciju kompanija koje posluju sa hranom i stočnom hranom. Pored ovoga, izvršit će se kupovina opreme za uzorkovanje i inspekciju, te četiri seta laboratorijske opreme.
2. Jačanje i harmonizacija informacionih sistema sektora poljoprivrede i ruralnog razvoja BiH (budžet €1,5 milion) pružanjem tehničke pomoći za izgradnju kapaciteta institucija uključenih u poljoprivredni informacioni sistem, pripremom harmoniziranog poljoprivrednog popisa, uspostavom sistema za monitoring uspješnosti gazdinstava koji će biti povezan sa osnovnom listom gazdinstava, pripremom sistema uzorkovanja kako bi se brzo pripremila pouzdana osnova za poljoprivrednu statistiku u skladu sa Evropskim poljoprivrednim statističkim sistemima.
3. Pilot podrška programiranju ruralnog razvoja u BiH (budžet €1 milion) pružanjem tehničke pomoći za izgradnju kapaciteta za upravljanje i učešće svih nivoa u programu ruralnog razvoja, ažuriranje i jačanje finansijskog upravljanja poljoprivrednim subvencijama i podrškom ruralnom razvoju, uspostava harmoniziranog monitoringa i evaluacije ruralnog razvoja.

Peta komponenta IPA programa, na koju će BiH imati pravo tek kada postane zemlja kandidat, namijenjena je razvoju politika i pripremana za provedbu i upravljanje zajedničkom poljoprivrednom politikom s naglaskom na doprinos održivoj prilagodbi poljoprivrednog sektora i ruralnih područja, te na pripremu za provedbu pravne stečevine Zajednice vezano za zajedničku poljoprivrednu politiku.

Osnova za korištenje finansijskih sredstava namijenjenih petoj komponenti IPA programa je *Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj 2007-2013-IPARD plan*.

A D R E S A R

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH

Musala 9
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 663 863
Fax: +386 33 220 093
E-mail: kab.ministra@mvteo.gov.ba

Sektor za poljoprivredu, prehranu, šumarstvo i ruralni razvoj

Obala Kulina bana 1
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 209 819; 209 762; 209 809
Fax: +387 33 209 819
E-mail: sektorpoljoprivrede@mvteo.gov.ba
Web: www.mvteo.gov.ba

FEDERACIJA BiH Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Maršala Tita 15
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 206 638
Fax: +387 33 206 638
E-mail: info@fmpvs.gov.ba
Web: www.fmpvs.gov.ba

UNSKO-SANSKI KANTON Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Bosanska 6
77 100 Bihać
Tel/fax: +387 37 223 267
E-mail: vladakantonabihac@bih.net.ba

POSAVSKI KANTON Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Jug 1 b.b.
76 270 Orašje
Tel/fax: +387 31 713 327
E-mail: posavske@tel.net.ba
Web: www.mpzp.ba

ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Kučukovića put 2
72 100 Zenica
Tel/fax: +387 32 200 460
E-mail: minpolj@bih.net.ba
Web: www.zdk.ba

TUZLANSKI KANTON Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Aleja Alije Izetbegovića 2
75 000 Tuzla
Tel/fax: +387 35 270 495

BOSANSKO-PODRINJSKI KANTON Ministarstvo privrede

Ulica Maršala Tita 13
73 000 Goražde
Tel/fax: +387 38 228 256
E-mail: minprivreda@bpkgo.ba

SREDNJBOSANSKI KANTON Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Prnjavor 16a
72 270 Travnik
Tel/fax: +387 30 511 218
E-mail: poljoprivredasbk@bih.net.ba

HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Braće Fejića bb
88 000 Mostar
Tel: +387 36 513 200
Fax: +387 36 513 201

ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON Ministarstvo gospodarstva

Ulica fra Grge Martića 29
88 240 Posušje
Tel: +387 39 682 162
Fax: +387 39 682 161
Web: www.vladazzh.com

KANTON SARAJEVO Ministarstvo privrede

Reisa Džemaludina Čauševića 1
71 000 Sarajevo
Tel/fax: +387 33 562 122
E-mail: privreda@ks.gov.ba

LIVANJSKI KANTON
**Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i
šumarstva**

Ulica Stjepana II Kotromanića bb
88 100 Livno
Tel/fax: +387 34 200 903

REPUBLIKA SRPSKA
**Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i
vodoprivrede**

Trg Republike Srpske 1
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 338 415
Fax: +387 51 338 866
E-mail: mpsvrs@rstel.net
Web: www.vladars.net/cr/min/mps

BRČKO DISTRIKT BIH
**Odjel za poljoprivredu, šumarstvo i
vodoprivredu**

Bulevar mira 1
76 100 Brčko
Tel/fax: +387 49 217 591
E-mail: poljopri@teol.net
Web: www.bdcentral.net

Agencija za sigurnost hrane

dr Ante Starčevića bb
88 000 Mostar
Tel: +387 36 397 217
Fax: +387 36 397 206
E-mail: ashbih.sekretary@tel.net.ba
Web: www.fsa.gov.ba

Ured za veterinarstvo

Radićeva 8/2
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 565 700
Fax: +387 33 265 620
Web: www.vet.gov.ba

Uprava BiH za zaštitu zdravlja bilja

Trampina 4
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 212 387
+387 33 217 032
E-mail: upravabihzzb@bih.net.ba
Web: www.uzzb.gov.ba

Vanjskotrgovinska komora

Branislava Đurđeva 10
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 663 370
Fax: +387 33 663 632
Web: www.komorabih.com

Privredna komora Federacije BiH

Branislava Đurđeva 10
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 217 782
Fax: +387 33 217 783
Web: www.kfbih.com

Privredna komora Republike Srpske

Dure Daničića 1
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 215 744
Fax: +387 51 215 565
Web: www.pkrs.inecco.net

Privredna komora Brčko Distrikta BiH

Cvjete Zuzurić bb
76 100 Brčko
Tel: +387 49 217 556
Fax: +387 49 217 771
Web: www.brcko-pkomora.com

Biotehnički fakultet Bihac

Kulina bana 2
77 100 Bihac
Tel: +387 37 228 057
Fax: +387 37 228 059
E-mail: dekan@btf.unibi.ba
Web: www.unibi.ba

Tehnološki fakultet u Tuzli

Univerzitetska 8
75 000 Tuzla
Tel: +387 57 320 740
Fax: +387 57 320 741
E-mail: mirjana.radic@untz.ba
Web: www.tf.untz.ba

Tehnološki fakultet u Banjaluci

Vojvode Stepe Stepanovića 73
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 461 320
Fax: +387 51 464 550, 464 550
E-mail: info@tehfakbl.org
Web: www.tehfakbl.org

Agromediteranski fakultet

USRC Midhad Hujdur-Hujka
88 104 Mostar
Tel/fax: +387 36 571 388
E-mail: ahmed.dzubur@unmo.ba
Web: www.af.unmo.ba

Poljoprivredni fakultet u Istočnom Sarajevu

Vuka Karadžića 30
71 126 Lukavica
Istočno Sarajevo
Tel: +387 57 342 701
Fax: +387 57 340 401
E-mail: pof@spinter.net

Poljoprivredni fakultet u Banjaluci

Stepe Stepanovića 75
78 000 Banja Luka, Republika Srpska
Tel: +387 51 461 392; 763 024; 461 392
Fax: +387 51 463 024
Web: www.agric.bl.ac.yu
www.agric.rs.rs

Poljoprivredno-prehrambeni fakultet u Sarajevu

Zmaja od Bosne 8
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 65 30 33
Fax: +387 33 66 74 29
E-mail: podrška@ppf.unsa.ba

Agronomski fakultet u Mostaru

Kralja Zvonimira 14
88 000 Mostar
Tel/fax: +387 36 325 015
E-mail: agronomski.fakultet@tel.net.ba
agronomski.fakultet@sve.mo.ba
Web: www.sve-mo.ba/af/

Šumarski fakultet u Banjaluci

Bulevar Vojvode Stepe Stepanovića 75a
78 000 Banja Luka
Tel. +387 51 460 550
Fax: +387 51 460 550
Web: www.sfbi.org

Šumarski fakultet u Sarajevu

Zagrebačka 20
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 614 003; 651 967; 611 349
E-mail: info@sumfak.co.ba

Veterinarski fakultet u Sarajevu

Zmaja od Bosne 90
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 655 922
Fax: +387 33 610 908
E-mail: vetfaksa@vfs.unsa.ba
Web: www.vfs.unsa.ba

Federalni zavod za agropedologiju

Dolina 6
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 268 262; 221 780
Fax: +387 33 268 261
E-mail: zapsa@pkasa.com.ba
Web: www.fbihvlada.gov.ba

Federalni zavod za poljoprivredu

Butmirska cesta 40
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 637 601
Fax: +387 33 637 601
E-mail: p.institut@smartnet.ba
Web: www.fzzp.com.ba

Poljoprivredni institut Republike Srpske

Knjaza Miloša 17
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 303 112; 321 490
Fax: +387 51 312 792
E-mail: polj.institut.bl@blic.net
Web: www.poljinstbl.com

Agencija za identifikaciju životinja

Knjaza Miloša 21
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 307 781
Fax: +387 51 307 781

Agencija za pružanje savjetodavnih usluga u poljoprivredi

Miše Stupara 10
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 247 438
Fax: +387 51 247 611

Agencija za nadzor nad tržištem

Karadorđeva 8
71123 Istočno Sarajevo
Tel: +387 57 343 503
Fax: +387 57 343 502
E-mail: msa.info@annt.gov.ba
Web: www.annt.gov.ba

Poljoprivredna stručna služba Kantona Sarajevo

Butmirska cesta 40, Ilidža
Tel/fax: +387 33 762 750

Federalni Agromediteranski zavod

Biskupa Čule 10
88 000 Mostar
Tel/fax: +387 36 335 050/051
E-mail: agro.in.mo@tel.net.ba

Veterinarska komora Republike Srpske

Vladike Platona 3
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 466 321
Tel/fax: +387 51 213 269

JU Veterinarski zavod Bihać

Omera Novljanina bb
77 101 Bihać
Tel: +387 37 223 421
Fax: +387 37 222 123
Web: www.veterinarski-zavod.ba

Veterinarski zavod Tuzla

Slavka Mičića 28
75 000 Tuzla
Tel/fax: +387 35 252 343

Kantonalna veterinarska stanica u Sarajevu

Nikole Šopa 41
71210 Ilidža
Tel: +387 33 459 069
Web: www.vet.stanica.ba

Veterinarski zavod Mostar

Rodoč bb
88 000 Mostar
Tel/fax: +387 36 350 209

Veterinarski institut Dr. Vaso Butozan

Branka Radičevića 18
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 212 269; 211 049

Udruženje poljoprivrednika u BiH

Kranjčevićeva 41
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 206 166
E-mail: upbih@bih.net.ba
Web: www.upbih.ba

Udruženje poljoprivrednika Republike Srpske

Karadordeva bb
78 250 Laktaši
Tel/fax: +387 51 530 201
E-mail: zorangajic@telekvik.net

Federalna uprava za šumarstvo

Trampina 12/5
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 223 583
Fax: +387 33 223 584
E-mail: fus@bih.net.ba

Šumsko privredno društvo**Srednjobosanske šume/šume srednje Bosne**

770 Sl. Brdske brigade 20
70 220 Donji Vakuf
Tel: +387 30 206 644
Fax: +387 30 260 732
E-mail: sumesred.bosne@bih.net.ba
Web: www.sumesb.cpm.ba

Šumsko gospodarsko društvo**Hercegbosanske šume d.o.o.****Direkcija – Kupres**

Splitska bb
80 320 Kupres
Tel: +387 34 274 801
Fax: +387 34 274 800
E-mail: komercijala.bhsume@tel.net.ba
planianaliza.bhsume@tel.net.ba
proizvodnja.bhsume@tel.net.ba

Šume RS a.d. Sokolac

Romanijska 1/3
71 350 Sokolac
Tel: +387 57 405 303
+387 51 214 794
E-mail: uprava@sumers.org
upravabl@sumers.org
Web: www.sumers.org

Federalna uprava za inspeksijske poslove

Turhanija 2
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 563 360
Fax: +387 33 563 361
Web: www.fuzip.gov.ba

Uprava za inspekcijske poslove Republike Srpske

Kralja Petra I Karadorđevića 103
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 213 628
Fax: +387 51 213 734
E-mail: uprava@inspektorat.vladars.net
Web: www.inspektorat.vladars.net

Zadružni savez BiH

Branislava Đurđeva 10/3
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 209 317
Fax: +387 33 209 318
E-mail: zsbih@zsbih.ba
Web: www.zsbih.ba

Zadružni savez Republike Srpske

Đure Daničića 1/II
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 218 975
Fax: +387 51 215 997
E-mail: zsavezrs@blic.net
Web: www.zsrs.org

Udruženje za promociju i zaštitu potrošača FBiH

Fakultetska 1
72 100 Zenica
Tel/fax: +387 32 440 391
E-mail: potrosaci@hotmail.com

Udruženje za zaštitu interesa potrošača Republike Srpske

Srđe Zlapoglede 55/150
78 000 Banja Luka
Tel: +387 51 430 820
Fax: +387 51 430 821
Web: www.plavasfera.org

Udruženje potrošača Brčko Distrikt

Marka Marulića 17
76 100 Brčko
Tel/fax: +387 49 217 374

Direkcija za evropske integracije

Trg BiH 1
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 703 153
Fax: +387 33 264 330
E-mail: press@dei.gov.ba
Web: www.dei.gov.ba

Delegacija EC u BiH

Skenderija 3a
71 000 Sarajevo
Tel: +387 33 254 700
Fax: +387 33 666 073
E-mail: delegation-bih@ec.europa.eu
Web: www.europa.ba

Pomorsko društvo „BH more“

Isak bega Ishakovića 8
Tel/fax: +387 33 236 643; 533 308
E-mail: promsola@bih.net.ba